Республиканский научно-методический журнал

USTAZ USTANYMY

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

№8(29) (2026 ж. Тамыз/Август 2026 г.)

Ұстаз – мейірім мен талапты тең ұстаған, шәкірт жүрегіне сенім шоғын жағатын шамшырақ.

Жакудаева Венера Қуандыққызы

Педагог-хореограф
Атырау қаласы, Исатай ауданы, Аққыстау ауылы
Шәмшиден Шәріпов атындағы балалар өнер мектебі

Республиканский научно-методический журнал

USTAZ USTANYMY

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

«USTAZ USTANYMY» республикалық ғылыми-әдістемелік журналының
№8(29) (2026 ж. тамыз) шығарылымы. Выпуск №8(29) (Август 2026 г.)
республиканского научно-методического журнала «USTAZ USTANYMY».

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ: білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.
ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ: публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

«USTAZ USTANYMY» Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы Нұр-Сұлтан қаласында Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 13 ақпандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ26VPY00064454 берілген.
Таралу аумағы: Қазақстан аумағында.
«USTAZ USTANYMY» журналы айына 4 рет жарық көреді.

Республиканский научно-методический журнал «USTAZ USTANYMY» в городе Нұр-Сұлтан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан выдано свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 13.02.2023 года
№ KZ26VPY00064454.
Территория распространения: На территории Казахстана.
Журнал " USTAZ USTANYMY " выходит 4 раз в месяц.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

«USTAZ USTANYMY» ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов научно-методического журнала «USTAZ USTANYMY» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Жолмырзаева А.Ж. Білім беру ұйымын стратегиялық басқару және даму жоспары 4
Байрабоева Г.Т. Математика сабақтарында жасанды интеллект құралдарын қолданудың білім беру тиімділігіне ықпалы 12
Бақаева А.Б. Информатиканы оқытудағы жасанды интеллект: мүмкіндіктері мен тиімді қолдану жолдары 16
Назарова Н.Б. Enhancing academic writing skills through a structured and progressive learning approach in secondary education 21
Айбосынова С.Қ. Тәрбие – тұлға қалыптастырудың негізгі тұғыры: құндылықтан әрекетке дейін 26
Аманбаев Е.С. «Бестас» ойыны арқылы мектеп оқушыларының қимыл үйлесімділігі мен танымдық белсенділігін дамыту 29
Тілегенов С.Н. Электр тогының жұмысы мен қуаты.Электр тогының жылулық әсері, Джоуль-Ленц заңы. 32
Тиллахожаев Х.Х. Дене шынықтыру сабақтарында ұлттық ойындарды қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері 39
Таубатырова М.Т. Үлгілі «ЖАСАРТ» балалар театрының шығармашылық жолы мен тәрбиелік тағылымы 42
Сунатуллаева Г.Н. Ұлттық тәрбиені дамытудағы директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасарының стратегиялық рөлі 44
Сыражидин Н.А. Искусственный интеллект как инструмент индивидуализации обучения русскому языку 47
Бекарыстанов Д. Патша өкіметі тарапынан «Бөліп алда, билей бер» ұстанымы қалай жүзеге асты 51
Данекерова Д.Ш. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыруда жасанды интеллект технологияларын қолданудың педагогикалық ерекшеліктері 54
Аруынова А.А. Бастауыш сынып оқушыларының кітап оқу дағдыларын дамыту 55
Уйсинбаева О.А. Бастауыш сыныпта оқу сауаттылығын дамыту: мәтінді түсіну, талдау және қолдану жолдары 57
Курманбекова А.Ш. Инклюзивті ортада бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту 61
Бекқали А.А. Балабақша тәрбиешісінің кәсіби қызметінде жасанды интеллектті тиімді қолдану жолдары 65
Оналбекқызы И. Қазақ тілі мен әдебиет сабақтарына ұлттық құндылықтар енгізудің маңызы 68
Ровшенова Г.Р. Химия пәнін оқытуда жасанды интеллекттің рөлі 70
Сайлау А.Р. Дене шынықтыру сабағында дифференциацияланған тәсілдерді қолданудың негізгі аспектілері 72

Жолмырзаева Айтолкын Жолдасовна
Директор
№72 орта мектебі КММ
Қызылорда облысы, Арал ауданы, Райым ауылы

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМЫН СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУ ЖӘНЕ ДАМУ ЖОСПАРЫ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі білім беру жағдайында мектепті стратегиялық басқарудың теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Білім беру ұйымын басқаруда дәстүрлі әкімшілік тәсілдермен қатар ұзақ мерзімді мақсат қою, ішкі және сыртқы ортаны талдау, педагогикалық ұжымның кәсіби әлеуетін тиімді пайдалану, білім сапасын тұрақты бақылау, цифрлық ресурстарды басқару және өзгерістерді жүйелі ұйымдастыру қажеттілігі негізделеді. Мектеп директорының стратегиялық көшбасшы ретіндегі рөліне ерекше назар аударылып, білім беру ұйымының даму жоспарын әзірлеудің негізгі кезеңдері ұсынылады. Стратегиялық басқару мектептің ағымдағы мәселелерін шешумен ғана шектелмей, оның болашақтағы даму бағытын айқындауға, қолда бар ресурстарды басымдықтарға сәйкес бөлуге және күтілетін нәтижелерді нақты индикаторлар арқылы бағалауға мүмкіндік беретіні көрсетіледі. Мақалада стратегиялық мақсаттарды анықтау, SWOT-талдау жүргізу, даму басымдықтарын белгілеу, педагогтердің кәсіби дамуын қолдау, білім алушылардың білім сапасын арттыру, ата-аналармен серіктестік орнату, цифрлық трансформация және тәуекелдерді басқару бағыттары жүйеленеді. Сонымен қатар мектептің даму жоспарын іске асырудағы директордың көшбасшылық ұстанымы мен басқарушылық шешімдерінің маңызы талданады. Авторлық практикалық көзқарас негізінде стратегиялық басқарудың тиімді моделі ұсынылады.

Түйін сөздер: стратегиялық басқару, білім беру ұйымы, мектеп директоры, даму жоспары, стратегиялық жоспарлау, білім сапасы, педагогтердің кәсіби дамуы, басқару мәдениеті, көшбасшылық, цифрландыру, мониторинг, стратегиялық мақсат.

Кіріспе

Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық, технологиялық және мәдени өзгерістер білім беру жүйесіне қойылатын талаптарды түбегейлі жаңартып отыр. Бүгінгі мектеп тек білім беретін мекеме ретінде емес, оқушының жеке әлеуетін ашуға, оның функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға, шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін дамытуға, әлеуметтік ортада өз орнын табуына мүмкіндік беретін күрделі педагогикалық жүйе ретінде қарастырылады. Осыған байланысты мектепті басқару тәсілдерінің де өзгеруі заңды құбылыс.

Бұрын білім беру ұйымын басқару көбіне ағымдағы жұмыстарды ұйымдастыру, құжаттардың орындалуын бақылау, оқу-тәрбие процесінің тәртібін қамтамасыз ету және әкімшілік шешімдер қабылдау шеңберінде қарастырылса, қазіргі кезеңде мектеп басшысының міндеті әлдеқайда кеңейді. Директор оқу процесін ұйымдастырушы ғана емес, мектептің даму бағытын анықтайтын стратег, өзгерістерді басқарушы, педагогтердің кәсіби өсуіне жағдай жасайтын көшбасшы және білім сапасын арттыруға жауапты менеджер ретінде әрекет етуі қажет.

Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында білім беру жүйесін білім алушының қажеттіліктеріне бағдарлау, білім сапасын жүйелі қамтамасыз ету, педагогтердің кәсіби дамуын қолдау, сапа мәдениетін қалыптастыру және білім беру ұйымдарын жетілдіру маңызды бағыттар ретінде белгіленген.

Осы тұрғыдан алғанда, білім беру ұйымының даму жоспары жай ғана белгілі бір мерзімге арналған іс-шаралар тізбесі болмауы тиіс. Ол мектептің нақты жағдайын сараптау негізінде жасалған, қол жеткізілетін нәтижелері өлшенетін, жауапты тұлғалары мен

ресурстары айқындалған, тұрақты мониторинг арқылы түзетіліп отыратын басқару құралы болуы қажет.

Мақаланың мақсаты – білім беру ұйымын стратегиялық басқарудың мазмұнын ашу және мектеп директорының қызметінде даму жоспарын тиімді әзірлеу мен іске асырудың негізгі бағыттарын ғылыми-тәжірибелік тұрғыдан негіздеу.

1. Білім беру ұйымын стратегиялық басқарудың мәні

Стратегиялық басқару ұғымы ұйымның қазіргі жағдайын бағалап, оның болашақтағы даму бағытын анықтау және белгіленген нәтижелерге қол жеткізу үшін ресурстарды мақсатты түрде ұйымдастыру үдерісі ретінде түсіндіріледі.

Білім беру ұйымында стратегиялық басқарудың ерекшелігі оның негізгі нәтижесі материалдық өніммен емес, адамның дамуымен байланысты болуында. Мектеп қызметінің тиімділігін тек оқушылардың бағаларымен өлшеу жеткіліксіз. Оның нәтижелілігі білім алушылардың функционалдық сауаттылығымен, пәндік және метапәндік құзыреттерімен, әлеуметтік бейімделуімен, педагогтердің кәсіби дамуымен, білім беру ортасының қауіпсіздігімен, ата-аналардың қанағаттану деңгейімен және мектептің өзіндік даму әлеуетімен де бағаланады.

Сондықтан стратегиялық басқару бірнеше өзара байланысты компоненттен тұрады:

1. мектептің қазіргі жағдайын объективті бағалау;
2. болашақтағы даму бағытын анықтау;
3. стратегиялық мақсаттарды белгілеу;
4. нақты міндеттерді айқындау;
5. ресурстарды жоспарлау;
6. жауапты тұлғаларды бекіту;
7. нәтижелерді өлшейтін индикаторларды анықтау;
8. іске асыру барысын мониторингтеу;
9. алынған нәтижелерге сәйкес жоспарды түзету.

Бұл компоненттердің бірінің болмауы стратегиялық жоспардың тиімділігін төмендетуі мүмкін. Мысалы, мақсат бар болғанымен, оның орындалуын көрсететін индикаторлар анықталмаса, нәтижені объективті бағалау қиындайды. Сол сияқты нақты іс-шаралар жоспарланғанымен, олардың мектептің стратегиялық мақсатына қандай үлес қосатыны көрсетілмесе, даму жоспары формалды құжатқа айналуы ықтимал.

Демек, стратегиялық басқарудың негізгі қағидасы – **«мақсат – әрекет – ресурс – нәтиже – бағалау – түзету»** логикалық байланысын сақтау.

2. Мектеп директоры – стратегиялық көшбасшы

Мектептің стратегиялық дамуы ең алдымен директордың басқарушылық ұстанымына байланысты. Директордың басқару стилі педагогикалық ұжымның психологиялық ахуалына, инновацияларды қабылдауына, кәсіби ынтасына және мектептің даму қарқынына тікелей әсер етеді.

Стратегиялық көшбасшы ретінде мектеп директоры:

- мектептің миссиясы мен даму бағытын айқындайды;
- педагогикалық ұжымның ортақ мақсатын қалыптастырады;
- өзгерістердің қажеттілігін түсіндіреді;
- шешім қабылдауда деректерге сүйенеді;
- педагогтердің кәсіби бастамаларын қолдайды;
- мектептің ішкі ресурстарын анықтайды;
- сыртқы серіктестермен байланыс орнатады;
- тәуекелдерді алдын ала бағалайды;
- даму нәтижелерін жүйелі талдайды.

Стратегиялық басқарудың маңызды ерекшелігі – барлық шешімді директордың өзі қабылдауы емес, **шешім қабылдау мәдениетін ұжым ішінде қалыптастыруы**.

Мектепте педагогикалық кеңес, әдістемелік бірлестіктер, шығармашылық топтар, жұмыс топтары мен оқушылардың өзін-өзі басқару құрылымдары нақты міндеттерді орындауға тартылған жағдайда ұйымның даму әлеуеті артады.

Мысалы, мектепте оқушылардың оқу сауаттылығын арттыру стратегиялық басымдық ретінде белгіленсе, бұл міндетті тек қазақ тілі немесе әдебиет пәнінің мұғалімдеріне жүктеу жеткіліксіз. Оқу сауаттылығы барлық пәндермен байланысты болғандықтан, математика, жаратылыстану, тарих, информатика және басқа пән мұғалімдері де мәтінмен жұмыс, ақпаратты талдау, дәлелдеу, қорытынды жасау дағдыларын қалыптастыруға үлес қосуы қажет.

Бұл жерде директордың міндеті – жеке мұғалімдердің жұмысын бақылау емес, ортақ мақсатқа бағытталған жүйе қалыптастыру.

3. Мектептің даму жоспарын әзірлеудің бастапқы кезеңі – стратегиялық диагностика

Кез келген стратегиялық жоспар нақты жағдайды зерттеуден басталуы тиіс. Мектептің мәселелерін болжам арқылы емес, деректер негізінде анықтау – тиімді басқарудың басты шарттарының бірі.

Стратегиялық диагностика барысында бірнеше бағыт талданады.

3.1. Білім сапасының көрсеткіштері

Мектеп әкімшілігі білім алушылардың оқу жетістіктерін бірнеше жылдық динамикада қарастыруы қажет. Бір ғана оқу жылындағы нәтиже толық көрініс бермейді.

Талдауға:

- пәндер бойынша білім сапасы;
- оқу үлгерімі;
- білім алушылардың оқу сауаттылығы;
- математикалық сауаттылығы;
- жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы;
- олимпиада, ғылыми жоба және байқау нәтижелері;
- қорытынды аттестаттау көрсеткіштері;
- білім алушылардың сабаққа қатысуы;
- оқу мотивациясы;

сияқты көрсеткіштер енгізілуі мүмкін.

Мұндай талдау мектептің күшті және әлсіз тұстарын анықтауға мүмкіндік береді.

3.2. Педагогикалық кадрлардың әлеуетін бағалау

Мектептің даму мүмкіндігін анықтауда педагогтердің кәсіби әлеуеті ерекше орын алады.

Бұл ретте:

- педагогтердің біліктілік санаттары;
- кәсіби даму курстарына қатысуы;
- әдістемелік белсенділігі;
- авторлық материалдар әзірлеуі;
- зерттеу жұмыстарына қатысуы;
- цифрлық құралдарды пайдалану деңгейі;
- тәлімгерлік жүйесінің нәтижелілігі;
- кәсіби қажеттіліктері;

талдануы қажет.

Педагогтің әлсіз тұсын ғана іздеу стратегиялық басқаруға жатпайды. Керісінше, әр мұғалімнің күшті жағын анықтап, оны мектептің жалпы даму мақсатына пайдалану маңызды.

3.3. Білім беру ортасын бағалау

Стратегиялық талдауда материалдық-техникалық база, цифрлық инфрақұрылым, кітапхана, зертханалар, кабинеттер, спорттық нысандар, қауіпсіздік жағдайы және білім алушыға қолайлы орта мәселелері де ескеріледі.

Мектептің даму жоспары қолда бар ресурстарды есепке алмай жасалса, оның мақсаттары орындалуы қиын болуы мүмкін.

4. SWOT-талдау – мектептің стратегиялық жағдайын бағалау құралы

Мектептің даму жоспарын құруда SWOT-талдауды қолдану тиімді.

SWOT әдісі мектептің:

S – Strengths – күшті жақтарын;

W – Weaknesses – әлсіз жақтарын;

O – Opportunities – мүмкіндіктерін;

T – Threats – қауіп-қатерлерін анықтауға мүмкіндік береді.

Мысалы:

Бағыт	Мектеп жағдайындағы ықтимал көрсеткіштер
Күшті жақтары	тәжірибелі педагогтер, тұрақты әдістемелік орта, оқушылардың жетістіктері
Әлсіз жақтары	кейбір пәндер бойынша білім сапасының төмендеуі, цифрлық құзыреттердің біркелкі болмауы
Мүмкіндіктер	цифрлық платформалар, педагогтердің біліктілігін арттыру, серіктестік жобалар
Қауіптер	педагогтердің шамадан тыс жүктемесі, кадр тұрақсыздығы, ресурстық шектеулер

Алайда SWOT-талдауды жай ғана төрт бағаннан тұратын кесте ретінде толтыру жеткіліксіз. Оның нәтижесі нақты басқарушылық шешімге айналуы тиіс.

Мысалы, егер мектептің күшті жағы – тәжірибелі педагогтер болса, олардың тәжірибесін жас мамандарға тарату үшін тәлімгерлік жүйесін дамытуға болады. Егер әлсіз тұс – цифрлық құралдарды қолдану деңгейінің әркелкілігі болса, мектеп ішінде тәжірибе алмасу семинарлары мен практикалық шеберлік сабақтарын ұйымдастыру қажет.

Осылайша стратегиялық талдау **«мәселені анықтау – себепті табу – шешім ұсыну – нәтиже өлшеу»** тізбегімен жүзеге асуы тиіс.

5. Стратегиялық мақсаттарды дұрыс анықтау

Мектептің даму жоспарындағы ең маңызды мәселенің бірі – мақсаттың дұрыс қойылуы.

«Мектептің білім сапасын арттыру», «оқушылардың білімін жетілдіру», «педагогтердің кәсіби деңгейін көтеру» сияқты жалпы мақсаттар мағыналық тұрғыдан дұрыс болғанымен, стратегиялық басқару үшін жеткіліксіз.

Мақсат нақты әрі өлшенетін болуы қажет.

Мысалы:

Жалпы мақсат: Мектептегі білім сапасын арттыру.

Нақты стратегиялық мақсат: Оқу жетістіктерін талдау мен педагогтердің бірлескен әдістемелік жұмысын жүйелеу арқылы негізгі пәндер бойынша білім сапасының тұрақты оң динамикасын қамтамасыз ету.

Бұл мақсатқа сәйкес нақты индикаторлар белгіленеді.

Мысалы:

- білім сапасының жылдық динамикасы;
- төмен нәтиже көрсететін пәндер санының азаюы;
- оқушылардың функционалдық сауаттылығы бойынша диагностикалық нәтижелер;
- педагогтердің кәсіби даму іс-шараларына қатысу көрсеткіші;
- сабақтарды зерттеу нәтижелері.

Мұндай тәсіл директорға даму жоспарының нақты нәтижесін бақылауға мүмкіндік береді.

6. Даму жоспарының негізгі стратегиялық бағыттары

Мектептің даму жоспары әр білім беру ұйымының нақты жағдайына қарай жасалуы тиіс. Дегенмен жалпы стратегиялық бағыттарды бірнеше блокқа біріктіруге болады.

Бірінші бағыт – білім сапасын басқару

Білім сапасын басқару тек тоқсандық бағаларды бақылаумен шектелмеуі керек. Нәтижеге әсер ететін факторлар кешенді түрде қарастырылуы қажет.

Олар:

- оқыту әдістемесі;
- оқушының оқу мотивациясы;
- сабақтағы белсенділік;
- кері байланыс сапасы;
- бағалау жүйесі;
- ата-анамен байланыс;
- педагогтің кәсіби құзыреттілігі.

Мектеп әкімшілігі оқу нәтижелерін жинақтап қана қоймай, олардың себептерін анықтауға бағытталған талдау жүргізуі қажет.

Екінші бағыт – педагогтердің кәсіби дамуы

Мектептің даму стратегиясы педагогтердің даму стратегиясымен тікелей байланысты.

Қазіргі таңда педагогке дайын әдістемелік нұсқаулық ұсыну жеткіліксіз. Мұғалім өз тәжірибесін талдап, тиімді әдісті таңдап, нәтижесін зерттеп, кәсіби рефлексия жасай алуы қажет.

Осыған байланысты мектепте:

- тәлімгерлік;
- Lesson Study;
- коучинг;
- шеберлік сыныптары;
- әдістемелік зерттеу;
- тәжірибе алмасу;
- педагогикалық қауымдастықтар

сияқты жұмыс түрлерін жүйелі ұйымдастыру маңызды.

Үшінші бағыт – цифрлық трансформация

Цифрландыруды мектепке жаңа техникалық құрал сатып алумен шектеу стратегиялық тұрғыдан дұрыс емес.

Цифрлық трансформация ең алдымен басқару мен оқыту мәдениетінің өзгеруін білдіреді.

Мектеп директоры цифрлық құралдарды:

- оқу нәтижелерін талдау;
- электрондық құжат айналымы;
- педагогтердің кәсіби байланысы;
- ата-аналармен коммуникация;
- білім алушылардың оқу белсенділігін бақылау;
- әдістемелік ресурстарды жүйелеу

мақсатында тиімді пайдалану мүмкіндігін қарастыруы қажет.

Сонымен бірге жасанды интеллект құралдарын қолдану мәселесінде академиялық адалдық, дербес деректерді қорғау, ақпараттың дұрыстығын тексеру және педагогикалық мақсатқа сәйкестік қағидалары сақталуы тиіс.

Төртінші бағыт – білім алушыға бағдарланған орта

Стратегиялық басқарудың түпкі нәтижесі оқушының дамуымен өлшенеді.

Сондықтан мектепте:

- қауіпсіз психологиялық орта;
- инклюзивті тәсіл;
- жеке білім беру қажеттіліктерін ескеру;
- оқушының өзіндік таңдау мүмкіндігі;
- шығармашылық және зерттеу жұмыстары;
- оқушылардың өзін-өзі басқаруы

сияқты бағыттар дамытылуы керек.

Мектеп директоры оқушыны статистикалық көрсеткіш ретінде емес, мектеп қызметінің негізгі субъектісі ретінде қабылдауы қажет.

7. Ата-аналармен және қоғаммен стратегиялық серіктестік

Қазіргі мектептің дамуында ата-аналар қауымдастығымен тиімді байланыс орнатудың маңызы артып келеді.

Ата-анамен жұмыс тек жиналыс өткізумен немесе оқушының бағасын хабарлаумен шектелмеуі керек.

Мектеп ата-аналарды:

- білім беру жобаларына;
- кәсіптік бағдарлау жұмыстарына;
- әлеуметтік жобаларға;
- мектепішілік іс-шараларға;
- пікірталас алаңдарына;
- тәрбиелік бастамаларға

тартуы мүмкін.

Мұндай серіктестік ата-ананың мектепке деген сенімін арттырады және білім алушыны қолдаудың бірыңғай ортасын қалыптастырады.

Мектеп пен жергілікті қоғамдастық арасындағы байланыс та стратегиялық ресурс бола алады. Жоғары оқу орындары, колледждер, кәсіпорындар, қоғамдық ұйымдар және мәдениет мекемелерімен серіктестік орнату білім алушылардың кәсіби бағдарын кеңейтуге мүмкіндік береді.

8. Стратегиялық жоспарды іске асырудағы мониторингтің рөлі

Жоспар әзірлеу – стратегиялық басқарудың аяқталуы емес, керісінше оның бастапқы кезеңі.

Жоспардың орындалуын тұрақты мониторингтеу қажет.

Мониторинг үш деңгейде жүргізілуі мүмкін:

1. Ағымдағы мониторинг. Айлық немесе тоқсандық кезеңде нақты іс-шаралардың орындалуын бақылау.

2. Аралық мониторинг. Жарты жыл немесе оқу жылының белгілі бір кезеңінде стратегиялық мақсаттардың орындалу динамикасын талдау.

3. Қорытынды мониторинг. Оқу жылы немесе жоспарланған стратегиялық кезең соңында күтілетін нәтижелер мен нақты көрсеткіштерді салыстыру.

Мониторинг барысында «жоспар орындалды ма?» деген сұрақпен ғана шектелуге болмайды.

Негізгі сұрақ:

«Орындалған іс-шара мектептің нақты нәтижесіне қаншалықты әсер етті?»

Мысалы, мектепте он семинар өткізу педагогтердің кәсіби дамуының жоғарылағанын автоматты түрде білдірмейді. Оның нәтижесі мұғалімнің сабақ беру тәжірибесінен, оқушы белсенділігінен немесе оқу нәтижелерінен көрінуі тиіс.

Сондықтан стратегиялық басқаруда іс-шара саны емес, **әсер ету нәтижесі** басты орында болуы қажет.

9. Тәуекелдерді басқару – мектеп стратегиясының маңызды бөлігі

Кез келген жоспар белгісіз жағдайлармен кездесуі мүмкін. Сондықтан стратегиялық даму жоспарында тәуекелдерді алдын ала анықтау қажет.

Мектеп үшін ықтимал тәуекелдер:

- педагог кадрлардың ауысуы;
- қаржылық немесе материалдық ресурстардың шектеулі болуы;
- педагогтердің өзгерістерге қарсылық танытуы;
- цифрлық инфрақұрылымның жеткіліксіздігі;
- оқушылар санының өзгеруі;
- ата-аналар белсенділігінің төмендігі;
- жоспарланған іс-шаралардың уақыт тапшылығына байланысты орындалмауы.

Тәуекелді басқарудың тиімді тәсілі – мәселе туындағаннан кейін әрекет ету емес, оның алдын ала ықтимал салдарын бағалау.

Мысалы, жас мамандар саны көп мектепте тәлімгерлік жүйесін алдын ала қалыптастыру педагогтердің кәсіби бейімделуіне мүмкіндік береді.

Ал цифрлық инфрақұрылымы әлсіз мектепте барлық оқыту процесін бірден цифрландыруға тырысудың орнына, кезеңдік жоспар құру орынды.

10. Стратегиялық басқаруда деректерге негізделген шешім қабылдау

Қазіргі мектеп директорының басқарушылық шешімі субъективті пікірге ғана сүйенбеуі тиіс.

Деректерге негізделген басқару үшін мектепте ақпараттық мәдениет қалыптасуы қажет.

Деректердің негізгі көздеріне:

- білім алушылардың оқу нәтижелері;
- диагностикалық жұмыстар;
- сауалнамалар;
- педагогтердің кәсіби даму көрсеткіштері;
- сабақтарға қатысу нәтижелері;
- ата-аналардың пікірлері;
- оқушылардың кері байланысы;
- мектептің ішкі мониторинг материалдары

жатады.

Деректерді жинаудың өзі жеткіліксіз. Ең маңыздысы – оларды интерпретациялау.

Мысалы, белгілі бір пән бойынша білім сапасының төмендеуі бірден мұғалімнің кәсіби деңгейінің төмендігін білдірмейді. Оның себебі оқушылардың сабаққа қатысуы, сынып құрамының өзгеруі, оқу мотивациясы немесе алдыңғы білімдегі олқылықтар болуы мүмкін.

Сондықтан стратегиялық шешім қабылдауда **«көрсеткіш – себеп – дәлел – шешім – нәтиже»** логикасы сақталуы қажет.

11. Мектептің стратегиялық даму моделін жетілдіру

Жоғарыда қарастырылған теориялық және практикалық тұжырымдарды біріктіре отырып, мектеп директоры үшін стратегиялық басқарудың шартты моделін төмендегі кезеңдер арқылы ұсынуға болады:

Бірінші кезең – диагностика. Мектептің қазіргі жағдайын зерттеу.

Екінші кезең – болжау. Мектептің болашақтағы даму бағытын анықтау.

Үшінші кезең – мақсат қою. Негізгі стратегиялық мақсаттарды белгілеу.

Төртінші кезең – жоспарлау. Мақсатқа жетуге бағытталған міндеттер мен іс-шараларды анықтау.

Бесінші кезең – ресурстық қамтамасыз ету. Кадрлық, материалдық, ақпараттық және уақыт ресурстарын белгілеу.

Алтыншы кезең – іске асыру. Жоспарланған өзгерістерді кезең-кезеңімен жүзеге асыру.

Жетінші кезең – мониторинг. Аралық нәтижелерді бақылау.

Сегізінші кезең – рефлексия және түзету. Нәтижелерді талдап, қажет болған жағдайда даму жоспарына өзгеріс енгізу.

Бұл модельдің ерекшелігі – стратегиялық жоспарды өзгермейтін құжат емес, **мектептің даму жағдайына қарай жаңартылып отыратын басқару жүйесі** ретінде қарастыру.

12. Мектеп директорының стратегиялық басқару мәдениеті

Стратегиялық жоспардың сапасы оның мәтінінен ғана емес, оны жүзеге асыратын басқару мәдениетінен көрінеді.

Басқару мәдениеті қалыптасқан мектепте директор:

- қызметкерлердің пікірін тыңдайды;
- шешім қабылдаудың ашықтығын қамтамасыз етеді;
- педагогтердің бастамасын қолдайды;
- қателікті жазалау құралы емес, даму мүмкіндігі ретінде қарастырады;

• нақты деректерге сүйенеді;
• ұжымдық жауапкершілікті қалыптастырады;
• нәтижені бағалаумен қатар, оған жеткізетін процесті де талдайды.

Мұндай басқару мәдениеті педагогтердің ішкі мотивациясын арттырады.

Мектеп директорының басты міндеттерінің бірі – «мен бәрін бақылауым керек» қағидасынан «мен тиімді жүйе қалыптастыруым керек» қағидасына көшу.

Бірінші жағдайда директордың уақыты ағымдағы мәселелерді шешуге жұмсалады. Екінші жағдайда басқару жүйесі қалыптасып, директордың негізгі назары мектептің стратегиялық дамуына бағытталады.

Қорытынды

Білім беру ұйымын стратегиялық басқару – мектептің болашағын алдын ала айқындап, қолда бар мүмкіндіктерді мақсатты түрде пайдалану арқылы білім сапасын және ұйымның даму әлеуетін арттыруға бағытталған кешенді басқару үдерісі.

Қазіргі жағдайда мектеп директорының қызметін тек әкімшілік басқару тұрғысынан қарастыру жеткіліксіз. Директор стратегиялық көшбасшы ретінде мектептің миссиясын анықтап, педагогикалық ұжымның кәсіби әлеуетін біріктіріп, білім алушының қажеттіліктеріне негізделген даму ортасын қалыптастыруы қажет.

Стратегиялық даму жоспары формалды есеп құжатына айналмай, мектептің нақты даму траекториясын көрсететін басқару құралы болуы тиіс. Ол үшін жоспар нақты диагностикаға сүйеніп жасалуы, стратегиялық мақсаттары өлшенетін индикаторлармен байланыстырылуы, қажетті ресурстар есептелуі және жоспардың орындалуы тұрақты мониторинг арқылы бағалануы қажет.

Мектепті стратегиялық басқарудың тиімділігі бірнеше негізгі шартқа тәуелді: біріншіден, басқарушылық шешімдердің деректерге негізделуі; екіншіден, педагогтердің кәсіби дамуының мектеп стратегиясымен сабақтасуы; үшіншіден, білім алушының қажеттілігін негізгі басымдық ретінде қабылдау; төртіншіден, цифрлық мүмкіндіктерді орынды пайдалану; бесіншіден, мектеп ұжымында ортақ жауапкершілік пен серіктестік мәдениетін қалыптастыру.

Қазақстандағы білім беруді дамытудың қазіргі стратегиялық құжаттарында да білім сапасын жүйелі қамтамасыз ету, педагогтердің кәсіби дамуы, білім беру ұйымдарындағы сапа мәдениеті және білім алушыға бағдарланған тәсіл негізгі басымдықтар ретінде айқындалған. Сондықтан мектептің ішкі даму стратегиясы мемлекеттік білім беру саясатының жалпы бағыттарымен үйлесуімен қатар, нақты мектептің ерекшелігін ескеруі қажет.

Стратегиялық басқарудың түпкі мақсаты – көп құжат әзірлеу немесе көптеген іс-шара өткізу емес. Оның негізгі нәтижесі – **өзгерісті қажет ететін тұсты дәл анықтайтын, сол өзгерісті жүзеге асыратын, нәтижесін бағалайтын және үздіксіз жетілдіріп отыратын мектеп қалыптастыру**.

Осы тұрғыдан алғанда, мектептің даму жоспары – белгілі бір мерзімге арналған әкімшілік құжат қана емес, білім беру ұйымының даму философиясын айқындайтын басқару механизмі. Ал мектеп директорының стратегиялық көшбасшылығы осы механизмнің нәтижелі жұмыс істеуін қамтамасыз ететін негізгі фактор болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – 2007 жылғы 27 шілде, №319-III.
2. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №249 қаулысы. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы.
3. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2025 жылғы 25 сәуірдегі №271 қаулысы. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы.
4. Hargreaves A., Fullan M. *Professional Capital: Transforming Teaching in Every School*. – New York: Teachers College Press, 2012.

Байрабоева Гулчехра Тожимуродовна
Математика пәні мұғалімі
"№28 "Мақташы" жалпы білім беретін мектеп" КММ
Түркістан облысы, Келес ауданы, Абай ауылы

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ БІЛІМ БЕРУ ТИІМДІЛІГІНЕ ЫҚПАЛЫ

Аннотация. Мақалада математика сабағында жасанды интеллект технологияларын тиімді қолданудың теориялық және практикалық негіздері жан-жақты қарастырылады. Қазіргі білім беру кеңістігінің цифрлық трансформация жағдайында мұғалімнің кәсіби қызметінде жасанды интеллекттің рөлі ерекше мәнге ие болып отыр, себебі ол оқыту үдерісін дараландыруға, оқушының танымдық белсенділігін арттыруға және оқу нәтижелерін сапалы деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Зерттеу барысында жасанды интеллект құралдарының математикалық білім берудегі мүмкіндіктері, оларды қолданудың әдістемелік ерекшеліктері, педагогтің цифрлық құзыреттілігіне қойылатын талаптар және оқу процесін ұйымдастырудағы инновациялық тәсілдер сараланады. Сонымен қатар оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамыту, проблемалық жағдайларды шешу дағдыларын қалыптастыру, дербес білім алу траекториясын құру сияқты маңызды аспектілер қамтылады. Мақалада ұсынылған тұжырымдар мен әдістемелік ұсыныстар математика пәні мұғалімдеріне заманауи білім беру талаптарына сәйкес тиімді оқыту ортасын қалыптастыруға бағытталған.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, математика сабағы, цифрлық білім беру, оқыту технологиялары, дербестендіру, аналитикалық ойлау, педагогикалық инновациялар, білім сапасы, алгоритмдік ойлау, цифрлық құзыреттілік.

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесінің дамуы цифрлық технологиялармен тығыз байланыста өрістеп отырғаны белгілі, осы тұрғыдан алғанда жасанды интеллект ұғымы тек техникалық жаңалық ретінде ғана емес, педагогикалық құрал ретінде де ерекше маңызға ие болып отыр. Математика пәні өзінің табиғаты бойынша логикалық ойлауды, дәлелдеуді, талдауды талап ететін ғылым болғандықтан, жасанды интеллект мүмкіндіктерін пайдалану арқылы бұл пәнді оқыту жаңа сапалық деңгейге көтерілуі ықтимал. Жасанды интеллекттің көмегімен оқыту мазмұнын бейімдеу, тапсырмаларды автоматты түрде күрделендіру немесе жеңілдету, оқушының білім деңгейін нақты талдау сияқты мүмкіндіктер жүзеге асырылады. Мұндай тәсілдер дәстүрлі оқыту формаларынан ерекшеленіп, оқушының жеке қабілеттерін ескеруге бағытталады. Нәтижесінде әрбір білім алушы өз қарқынымен білім игеруге мүмкіндік алады. Бұл өз кезегінде оқытудағы теңсіздікті азайтуға ықпал етеді. Сонымен бірге мұғалімнің уақытын үнемдеуге жағдай жасалады, себебі көптеген тексеру және бағалау процестері автоматтандырылады. Осының барлығы математиканы оқытудағы сапалық өзгерістердің негізін қалайды. Жасанды интеллекттің енгізілуі білім беру мазмұнын жаңғырту қажеттілігін

де алға тартады. Сондықтан қазіргі мұғалім тек пәндік біліммен шектелмей, цифрлық технологияларды тиімді қолдана алатын маман болуы тиіс.

Математика сабағында жасанды интеллектті қолданудың маңызды бағыттарының бірі оқыту процесін дербестендіру болып табылады, себебі әр оқушының қабылдау деңгейі, қызығушылығы және танымдық мүмкіндіктері әртүрлі болады. Жасанды интеллект жүйелері оқушының жауаптарын талдай отырып, оның әлсіз және күшті жақтарын анықтай алады. Осы деректер негізінде жеке оқу траекториясы құрылады. Мұндай тәсіл оқушының оқу мотивациясын арттырады. Оқушы өзіне қолжетімді деңгейдегі тапсырмаларды орындау арқылы біртіндеп күрделі материалдарға көшеді. Бұл үрдіс білімді терең әрі саналы меңгеруге мүмкіндік береді. Сонымен бірге қателіктермен жұмыс істеу тиімді ұйымдастырылады. Жасанды интеллект оқушының жіберген қателіктерін талдап, нақты түсіндірмелер береді. Мұндай кері байланыс жедел әрі нақты болады. Нәтижесінде оқушы өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастырады. Бұл қазіргі білім беру жүйесінің басты талаптарының бірі болып саналады.

Жасанды интеллект технологияларын қолдану оқушылардың аналитикалық және сыни ойлау қабілеттерін дамытуда да ерекше рөл атқарады. Математика сабағында күрделі есептерді шешу барысында оқушы тек дайын алгоритмдерді қолданумен шектелмей, мәселені әртүрлі тәсілдермен талдауға үйренеді. Жасанды интеллект негізіндегі платформалар бірнеше шешу жолдарын ұсына алады. Бұл оқушыға салыстыру жүргізуге мүмкіндік береді. Ол қай әдістің тиімді екенін анықтайды. Мұндай тәжірибе оқушының логикалық ойлауын дамытады. Сонымен бірге шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді. Оқушы дайын ақпаратты қабылдаушы емес, білімді өз бетімен құрастырушы тұлғаға айналады. Бұл қазіргі конструктивистік оқыту теориясының талаптарына сәйкес келеді. Жасанды интеллект құралдары арқылы күрделі математикалық модельдерді визуализациялау мүмкіндігі де артады. Бұл абстрактілі ұғымдарды түсінуді жеңілдетеді. Нәтижесінде білім сапасы жоғарылайды.

Математика сабағында жасанды интеллектті тиімді қолдану мұғалімнің кәсіби құзыреттілігімен тікелей байланысты, өйткені кез келген технология оның дұрыс қолданылуына тәуелді. Мұғалім жасанды интеллекттің мүмкіндіктерін терең түсінуі қажет. Ол тек дайын құралдарды қолданушы емес, оларды педагогикалық мақсатқа бейімдеуші болуы тиіс. Бұл үшін мұғалім цифрлық сауаттылықпен қатар, әдістемелік икемділікке ие болуы керек. Оқыту процесінде жасанды интеллектті енгізу мұғалімнің рөлін өзгертеді. Ол ақпарат жеткізушіден бағыттаушыға айналады. Мұғалім оқушылардың танымдық әрекетін ұйымдастырады. Сонымен бірге олардың дербес жұмысын қолдайды. Жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалану үшін мұғалім үздіксіз кәсіби дамумен айналысуы қажет. Бұл жаңа технологияларды меңгеруді қамтиды. Сонымен қатар педагогикалық тәжірибені жаңғырту маңызды. Мұндай өзгерістер білім беру жүйесінің сапасын арттыруға ықпал етеді.

Жасанды интеллектті қолдану негізінде қалыптасатын бағалау жүйесінің тағы бір терең қыры білім алушылардың оқу әрекетін тек нәтижелік тұрғыдан ғана емес, процестік динамика тұрғысынан да кешенді сараптауға мүмкіндік беретіндігінде жатыр, өйткені дәстүрлі бағалау көбіне соңғы нәтижеге басымдық беріп, білім игеру барысындағы когнитивтік өзгерістерді толық қамти алмайды. Жасанды интеллект алгоритмдері оқушының тапсырманы орындау уақыты, қате жіберу жиілігі, жауап беру стратегиясы сияқты көптеген жасырын параметрлерді талдау арқылы оның ойлау стилін анықтауға жағдай жасайды, бұл өз кезегінде білім алушының танымдық портретін қалыптастыруға негіз болады. Осындай көпқабатты аналитика мұғалімге тек баға қоюмен шектелмей, оқушының даму траекториясын болжауға мүмкіндік береді, себебі жүйе бұрынғы деректерге сүйене отырып ықтимал нәтижелерді модельдей алады. Нәтижесінде бағалау үдерісі диагностикалық сипатқа ие болып, оқушының алдағы оқу қадамдарын жоспарлауда стратегиялық құрал ретінде қызмет етеді. Мұндай жағдайда бағалау тек бақылау құралы емес, оқытуды басқарудың маңызды тетігіне айналады, өйткені алынған деректер негізінде оқыту мазмұны мен әдістері икемді түрде өзгертіледі. Жасанды интеллект арқылы жүзеге асырылатын адаптивті бағалау жүйелері әр оқушыға жеке

тапсырмалар ұсынып, оның нақты деңгейіне сәйкес келетін күрделілік дәрежесін автоматты түрде анықтайды, бұл білім алудағы шамадан тыс жүктемені азайтуға ықпал етеді. Сонымен бірге білім алушының эмоционалдық күйін жанама көрсеткіштер арқылы талдау мүмкіндігі де қарастырылады, өйткені кейбір жүйелер жауап беру қарқыны мен тұрақтылығына қарай оқушының сенімділік деңгейін болжай алады. Мұндай деректер педагогқа психологиялық қолдау көрсету стратегиясын да таңдауға көмектеседі, бұл оқыту үдерісінің гуманистік сипатын күшейтеді. Бағалау нәтижелерін визуализациялау құралдары арқылы күрделі статистикалық ақпаратты түсінікті графиктер мен диаграммаларға айналдыру мүмкіндігі пайда болады, бұл мұғалімнің де, оқушының да оқу жетістіктерін айқын көруіне жағдай жасайды. Осындай кешенді мүмкіндіктер жиынтығы білім беру сапасын арттыруға бағытталған шешімдерді ғылыми негізде қабылдауға жол ашады, өйткені әрбір педагогикалық әрекет нақты деректермен дәлелденеді.

Жасанды интеллектке негізделген бағалау жүйесінің тағы бір маңызды ерекшелігі оның ұзақ мерзімді білім беру нәтижелерін болжауға бағытталған прогностикалық әлеуетімен сипатталады, себебі жүйе тек ағымдағы үлгерімді ғана емес, уақыт өте келе қалыптасатын білім деңгейінің өзгерісін де есепке алады. Бұл мүмкіндік білім алушының болашақтағы академиялық жетістіктерін алдын ала анықтауға жағдай жасап, ерте кезеңде түзету шараларын енгізуге жол ашады. Мұндай тәсіл әсіресе математика сияқты кумулятивті білімді талап ететін пәндерде тиімді болып табылады, өйткені әрбір жаңа тақырып алдыңғы білімге сүйенеді және олқылықтардың дер кезінде анықталмауы кейінгі оқу үдерісіне кері әсер етеді. Жасанды интеллект жүйелері білімдегі олқылықтарды нақты тақырыптар деңгейінде анықтап, олардың себептерін талдауға мүмкіндік береді, бұл педагогикалық интервенцияның дәлдігін арттырады. Сонымен қатар мұндай жүйелер оқушының оқу стиліне бейімделе отырып, оған ең тиімді кері байланыс форматын ұсына алады, себебі кейбір оқушылар визуалды ақпаратты жақсы қабылдаса, енді біреулері мәтіндік түсіндірмелерді тиімді игереді. Бағалау нәтижелерін ұзақ мерзімді сақтау және салыстыру мүмкіндігі оқушының даму динамикасын толық бақылауға жағдай жасайды, бұл білім беру процесін жүйелі түрде жетілдіруге негіз болады. Мұғалім үшін бұл деректер кәсіби рефлексия жасауға мүмкіндік береді, өйткені ол өзінің қолданған әдістерінің тиімділігін нақты көрсеткіштер арқылы бағалай алады. Осындай талдау негізінде педагог өзінің оқыту стратегиясын қайта қарастырып, тиімді тәсілдерді іріктейді. Жасанды интеллекттің бұл мүмкіндіктері білім беру процесін деректерге негізделген басқару моделіне көшіруге ықпал етеді. Нәтижесінде бағалау жүйесі тек бақылау функциясын атқарып қана қоймай, білім беру сапасын үздіксіз арттырудың негізгі механизміне айналады.

Жасанды интеллект технологияларын енгізу барысында туындайтын қиындықтардың тағы бір маңызды қыры педагогтардың кәсіби сәйкестік дағдарысымен байланысты болып келеді, өйткені жаңа технологиялар олардың дәстүрлі рөлін қайта қарастыруды талап етеді және бұл өзгеріс әрдайым біркелкі қабылдана бермейді. Көптеген мұғалімдер өз тәжірибесінде қалыптасқан әдістерден бас тартуға психологиялық тұрғыдан дайын болмауы мүмкін, себебі бұл олардың кәсіби тұрақтылығына әсер ететін фактор ретінде қабылданады. Мұндай жағдайда жасанды интеллектті енгізу тек техникалық емес, мәдени-педагогикалық трансформация ретінде қарастырылуы тиіс, өйткені ол білім беру философиясының өзгеруін талап етеді. Сонымен бірге технологияны тиімді пайдалану үшін мұғалімдердің тек құралдарды меңгеруі жеткіліксіз, олар деректерді интерпретациялау, аналитикалық ойлау және цифрлық этика мәселелерінде де құзыретті болуы қажет. Бұл талаптар педагогикалық кадрларды даярлау жүйесіне жаңа міндеттер жүктейді, өйткені болашақ мұғалімдерге тек пәндік білім беру жеткіліксіз болып қалады. Жасанды интеллектпен жұмыс істеу барысында туындайтын этикалық мәселелер де назардан тыс қалмауы тиіс, себебі деректердің құпиялығы, алгоритмдердің әділдігі және шешімдердің ашықтығы маңызды мәнге ие. Оқушылардың жеке деректерін қорғау мәселесі де ерекше өзектілікке ие болады, өйткені кез келген ақпараттық жүйе белгілі бір тәуекелдермен байланысты. Мұндай жағдайда нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру қажеттілігі туындайды, себебі технологияның қарқынды дамуы заңнамалық реттеуді талап етеді. Сонымен бірге ата-аналардың да технологияға деген көзқарасы маңызды

рөл атқарады, өйткені олардың сенімі білім беру процесінің табыстылығына әсер етеді. Осы факторлардың барлығы жасанды интеллектті енгізу процесінің көпқырлы және күрделі екенін көрсетеді.

Жасанды интеллектті енгізу барысында туындайтын қиындықтардың тағы бір терең аспектісі білім беру жүйесіндегі институционалдық теңсіздіктердің күшею қаупімен байланысты, өйткені технологиялық ресурстарға қолжетімділік барлық мектептерде бірдей деңгейде қамтамасыз етілмеген. Қалалық және ауылдық мектептер арасындағы айырмашылықтар цифрлық технологияларды енгізу кезінде айқын байқалады, бұл өз кезегінде білім сапасындағы алшақтықты ұлғайтуы мүмкін. Мұндай жағдайда жасанды интеллект тек мүмкіндік емес, сонымен қатар тәуекел факторы ретінде де қарастырылуы тиіс, өйткені дұрыс басқарылмаған жағдайда ол әлеуметтік теңсіздікті тереңдетуі ықтимал. Білім беру ұйымдарының материалдық-техникалық базасын жаңарту үлкен қаржылық шығындарды талап етеді, бұл әсіресе ресурстары шектеулі аймақтар үшін күрделі мәселе болып табылады. Сонымен бірге технологияларды енгізу тек құралдарды сатып алумен шектелмейді, оларды тиімді пайдалану үшін тұрақты техникалық қолдау мен қызмет көрсету жүйесі қажет. Бұл қосымша ұйымдастырушылық шығындарды талап етеді. Оқушылардың цифрлық сауаттылық деңгейі де әртүрлі болғандықтан, жаңа технологияларды меңгеру барысында қиындықтар туындауы мүмкін. Мұндай жағдайда арнайы оқыту бағдарламаларын енгізу қажеттілігі туындайды. Сонымен бірге білім беру мазмұнын цифрлық форматқа бейімдеу де уақыт пен ресурстарды талап етеді, өйткені барлық оқу материалдары жаңа форматқа сәйкес қайта өңделуі тиіс. Осы процестердің барлығы жүйелі жоспарлауды қажет етеді, өйткені стихиялық енгізу күтілетін нәтижеге жеткізбейді. Сондықтан жасанды интеллектті білім беру жүйесіне енгізу ұзақ мерзімді стратегияға негізделуі тиіс, ол барлық мүдделі тараптардың үйлесімді әрекетін талап етеді.

Жалпы алғанда жасанды интеллектті математика сабағында тиімді қолдану білім беру жүйесін сапалық тұрғыдан жаңа деңгейге көтеретін маңызды факторлардың бірі болып табылады, өйткені ол оқыту процесін дараландыруға, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға және білім сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Мұндай технологияларды дұрыс пайдалану арқылы оқушылардың логикалық ойлау қабілеті, шығармашылық белсенділігі және дербес білім алу дағдылары қалыптасады. Мұғалімнің кәсіби қызметі де жаңа мазмұнмен толығады. Ол заманауи талаптарға сай жаңаша жұмыс істеуге бейімделеді. Білім беру процесі икемді әрі тиімді сипатқа ие болады. Жасанды интеллекттің әлеуетін толық пайдалану үшін жүйелі жұмыс қажет. Бұл ғылыми зерттеулерді, әдістемелік ізденістерді және практикалық тәжірибені біріктіруді талап етеді. Осындай кешенді көзқарас қана білім беру сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Сауалбаева Г.Б., Нұржанова С.А., Жампейісова Г.С. Математикалық білім берудегі жасанды интеллект: мүмкіндіктер мен кедергілер // *Қарағанды университетінің хабаршысы*. – 2025. – № 4. – Б. 45-58.

2. Сапаров М.Қ. Қазіргі білім беру кеңістігінде функционалдық сауаттылықты дамыту – уақыт талабы [Электрондық ресурс] // *Солтүстік Қазақстан облысының білім беру басқармасының сайты*. – 2026. – 28 қаңтар.

3. Holman K., Marino M., Vasquez T., Taub M., Hunt J., Tazi Y. Artificial Intelligence Interventions in Mathematics Education: A Systematic Literature Review // *Insights into Learning Disabilities*. – 2025. – Vol. 22, No 1. – P. 65-91.

Бақаева Айдана Бердібекқызы
Информатика пәні мұғалімі, педагог
"Қабырға негізгі орта мектебі" КММ
ШҚО, Катонқарағай ауданы, Қабырға ауылы

ИНФОРМАТИКАНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі білім беру үдерісіндегі жасанды интеллект технологияларының информатика пәнін оқытудағы мүмкіндіктері қарастырылады. Жасанды интеллектті оқу үдерісіне енгізудің тиімді жолдары, мұғалімнің кәсіби қызметіндегі қолданылу бағыттары, оқушылардың алгоритмдік және сыни ойлау қабілеттерін дамытудағы маңызы талданады. Сонымен қатар информатика сабақтарында жасанды интеллект құралдарын қолдану кезінде академиялық адалдықты сақтау, ақпараттың дұрыстығын тексеру, цифрлық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және оқушының дайын жауапқа тәуелді болуына жол бермеу мәселелеріне назар аударылады.

Мақалада жасанды интеллектті мұғалімді алмастыратын құрал ретінде емес, білім алушының танымдық белсенділігін арттыруға және педагогтің әдістемелік жұмысын тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін көмекші технология ретінде қарастыру ұсынылады. Информатика сабақтарында ЖИ-ді бағдарламалау, алгоритм құру, тапсырмаларды саралау, жобалық оқыту және қалыптастырушы бағалау бағыттарында қолданудың әдістемелік жолдары ұсынылады.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, информатика, цифрлық білім беру, цифрлық сауаттылық, бағдарламалау, алгоритмдік ойлау, сыни ойлау, педагог, оқушы, академиялық адалдық.

Кіріспе

Қазіргі қоғамның цифрлық трансформациясы білім беру жүйесіне де жаңа міндеттер қойып отыр. Білім алушыға дайын ақпаратты ұсынумен қатар, оны ақпаратты іздеуге, талдауға, салыстыруға, бағалауға және тиімді пайдалануға үйрету – қазіргі мектептің маңызды міндеттерінің бірі.

Соңғы жылдары жасанды интеллект технологияларының қарқынды дамуы білім беру саласына жаңа мүмкіндіктер әкелді. Бүгінде жасанды интеллект мәтін құру, ақпаратты талдау, бағдарламалық кодпен жұмыс істеу, тапсырмалар әзірлеу, сұрақтарға жауап беру және оқу материалдарын бейімдеу сияқты көптеген міндеттерді орындауға мүмкіндік береді.

Бұл өзгерістер, әсіресе, информатика пәніне тікелей қатысты. Себебі информатика – цифрлық технологияларды пайдалануды ғана емес, алгоритмдік ойлауды, логикалық пайымдауды, есептерді шешуді, бағдарламалау негіздерін және цифрлық мәдениетті қалыптастыратын пән.

Осы тұрғыдан алғанда, информатика мұғалімінің алдында маңызды сұрақ туындайды: жасанды интеллектті оқу үдерісіне қалай тиімді енгізуге болады және оны оқушының өздігінен ойлау қабілетін төмендетпей қалай пайдалануға болады?

Бұл мақалада осы мәселенің әдістемелік аспектілері қарастырылады.

1. Жасанды интеллект және информатика білімі

Жасанды интеллект – ақпаратты талдау, заңдылықтарды анықтау, мәтін немесе басқа да мазмұн түрлерін қалыптастыру сияқты міндеттерді орындауға мүмкіндік беретін технологиялар жиынтығы.

Білім беру саласында жасанды интеллектті қолданудың негізгі ерекшелігі – оның мұғалім мен оқушының қызметін толық алмастыруында емес, оқу үдерісін қолдауында.

Информатика пәнінде ЖИ технологияларының маңызы бірнеше фактор арқылы анықталады.

Біріншіден, информатика пәнінің мазмұны технологиялық өзгерістермен тығыз байланысты. Оқушылар қазіргі цифрлық әлемде қолданылып жатқан технологиялардың жұмыс істеу принциптерімен танысуы қажет.

Екіншіден, жасанды интеллект бағдарламалау мен алгоритмдік есептерді оқытуда қосымша көмекші бола алады.

Үшіншіден, ЖИ құралдарын дұрыс пайдалану оқушылардың цифрлық сауаттылығын ғана емес, ақпаратты сыни бағалау дағдыларын да қалыптастырады.

Төртіншіден, жасанды интеллект мұғалімнің күнделікті әдістемелік жұмыстарын оңтайландыруға мүмкіндік береді.

Демек, ЖИ-ді информатика пәніне енгізу тек жаңа технологияны қолдану емес, оқыту әдістемесін жетілдірудің бір бағыты ретінде қарастырылуы тиіс.

2. Информатика сабағында жасанды интеллектті қолдану бағыттары

2.1. Бағдарламалауды оқытуда қолдану

Информатика пәнінде бағдарламалау оқушылар үшін күрделі тақырыптардың бірі болуы мүмкін. Код жазу барысында синтаксистік немесе логикалық қателер кездеседі.

Осы кезде жасанды интеллектті дайын бағдарламаны беретін құрал ретінде емес, оқушыға қателерді түсіндіретін көмекші ретінде пайдалануға болады.

Мысалы, оқушы Python тілінде бағдарлама жазып, оның жұмысындағы қатені анықтай алмаған жағдайда, ЖИ-ге:

«Осы кодтағы қатенің себебін түсіндір. Дайын шешім бермей, оны өзім түзетуіме бағыт бер»

деген сұраныс бере алады.

Бұл әдіс оқушының мәселені өздігінен шешуіне жағдай жасайды.

Мұндай тәсілдің педагогикалық құндылығы – оқушы дайын кодты көшірмейді, керісінше қатенің себебін түсініп, оны түзету жолын іздейді.

2.2. Алгоритмдік ойлауды дамыту

Информатиканы оқытудың негізгі мақсаттарының бірі – алгоритмдік ойлауды қалыптастыру.

Жасанды интеллектті осы бағытта қолданудың тиімді әдістерінің бірі – «ЖИ шешімін талдау» тапсырмалары.

Мұғалім оқушыларға белгілі бір есептің ЖИ ұсынған шешімін береді.

Оқушылар:

- алгоритмнің дұрыстығын анықтайды;
- қателерін табады;
- артық әрекеттерді көрсетеді;
- алгоритмді оңтайландырады;
- өз шешімімен салыстырады.

Бұл жағдайда оқушы ЖИ-дің жауабын дайын ақиқат ретінде қабылдамайды.

Керісінше, оны талдау нысанына айналдырады.

Осы әдіс оқушының сыни ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

3. Жасанды интеллект арқылы оқытуды саралау

Сыныптағы оқушылардың білім деңгейі, оқу қарқыны және қызығушылығы әртүрлі.

Сондықтан саралап оқыту – информатика мұғалімінің маңызды міндеттерінің бірі.

Жасанды интеллект арқылы бір оқу мақсатына сәйкес әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар әзірлеуге болады.

Мысалы, «Python тіліндегі циклдер» тақырыбында:

А деңгейі: дайын кодтың нәтижесін анықтау;

В деңгейі: берілген шарт бойынша цикл құру;

С деңгейі: есепті бірнеше тәсілмен шешіп, олардың тиімділігін салыстыру;

Зерттеу деңгейі: ЖИ ұсынған алгоритмді талдап, оны оңтайландыру.

Мұндай тапсырмалар оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескеруге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар ЖИ көмегімен күрделі тақырыпты қарапайым тілмен түсіндіру, қосымша мысалдар келтіру және оқушының сұранысына сәйкес жаттығулар дайындау мүмкіндігі бар.

4. ЖИ және жобалық оқыту

Жасанды интеллектті жобалық оқытуда қолдану оқушылардың шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Информатика пәнінде мынадай жобалық жұмыстарды ұйымдастыруға болады:

- «Жасанды интеллекттің күнделікті өмірдегі орны»;
- «Ақылды мектеп моделі»;
- «ЖИ және болашақ мамандықтар»;
- «Цифрлық қауіпсіздік»;
- «Жасанды интеллект көмегімен оқу ресурсын әзірлеу»;
- «Мектеп оқушысына арналған цифрлық көмекші».

Жобаны орындау барысында оқушы тақырыпты зерттейді, ақпарат жинайды, оны талдайды, цифрлық құралдарды пайдаланады және өз нәтижесін қорғайды.

Бұл жерде жасанды интеллект жобаның мақсаты емес, зерттеу мен шығармашылық жұмысты қолдайтын құрал ретінде қарастырылады.

5. Мұғалімнің әдістемелік қызметінде ЖИ қолдану

Жасанды интеллектті тек оқушылармен жұмыс барысында ғана емес, мұғалімнің кәсіби қызметінде де тиімді пайдалануға болады.

Мысалы, мұғалім ЖИ көмегімен:

- сабақтың құрылымын жоспарлай алады;
- оқу мақсатына сәйкес тапсырмалар әзірлей алады;
- деңгейлік тапсырмалар құрастыра алады;
- тест сұрақтарын дайындай алады;
- бағалау критерийлерін нақтылай алады;
- практикалық жұмыстарға идеялар ұсына алады;
- мәтінді оқушының жас ерекшелігіне бейімдей алады;
- жобалық жұмыс тақырыптарын ұсына алады.

Дегенмен мұғалім ЖИ ұсынған кез келген ақпаратты дайын күйінде қолданбауы керек.

ЖИ жасаған материалды мұғалім:

1. мазмұндық тұрғыдан тексеруі;
2. оқу бағдарламасына сәйкестендіруі;
3. оқушының жас ерекшелігіне бейімдеуі;
4. тапсырманың күрделілік деңгейін анықтауы;
5. қажет жағдайда толықтыруы немесе өзгертуі қажет.

Осы тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект мұғалімнің кәсіби шешімін алмастырмайды.

6. ЖИ-ді қолданудағы академиялық адалдық мәселесі

Жасанды интеллектті білім беруде қолдану барысында академиялық адалдық мәселесіне ерекше назар аудару қажет.

Оқушының кез келген тапсырманы ЖИ-ге орындатып, нәтижесін өз жұмысы ретінде ұсынуы оның білімін шынайы бағалауға кедергі келтіреді.

Сондықтан тапсырмаларды ұйымдастыру тәсілін өзгерту қажет.

Мысалы, оқушыдан тек дайын кодты сұраудың орнына:

- алгоритмді түсіндіру;
- кодтың жұмыс принципін сипаттау;
- өз шешімін қорғау;
- ЖИ ұсынған шешімнің қатесін табу;
- екі шешімді салыстыру;
- өз кодына өзгеріс енгізу

сияқты тапсырмаларды орындауды талап етуге болады.

Бұл жағдайда оқушының нақты білім деңгейін анықтау мүмкіндігі артады.

7. Жасанды интеллектті қолданудағы цифрлық қауіпсіздік

ЖИ құралдарын пайдалануда цифрлық қауіпсіздік мәселесі де маңызды.

Оқушыларға интернеттегі кез келген ЖИ жүйесіне жеке мәліметтерді, құпия ақпаратты немесе басқа адамдарға қатысты деректерді енгізуге болмайтынын түсіндіру қажет.

Сонымен қатар оқушылар ЖИ жасаған ақпараттың әрдайым дұрыс бола бермейтінін түсінуі тиіс.

Сондықтан:

«ЖИ айтты – демек, бұл дұрыс»

деген қағидадан бас тарту керек.

Оның орнына:

«ЖИ ұсынды – енді оны тексеру қажет»

деген мәдениетті қалыптастырған жөн.

Бұл – қазіргі оқушының цифрлық сауаттылығының маңызды көрсеткіштерінің бірі.

8. Информатика мұғаліміне әдістемелік ұсыныстар

Жасанды интеллектті информатика сабақтарында тиімді қолдану үшін төмендегі әдістемелік ұстанымдарды басшылыққа алуға болады.

1. ЖИ-ді мақсат емес, құрал ретінде пайдалану

Әрбір сабақта ЖИ қолданудың нақты педагогикалық мақсаты болуы керек.

2. Дайын жауаптан гөрі бағыт беруді таңдаңыз

Оқушыға дайын шешімді ұсынудың орнына, мәселені шешуге бағыт беретін сұраныстарды қолдануға үйрету қажет.

3. ЖИ жауабын тексеруді міндетті әрекетке айналдырыңыз

Оқушы ЖИ ұсынған ақпаратты басқа дереккөздермен салыстырып, оның дұрыстығын тексеруі тиіс.

4. ЖИ шешімін талдататын тапсырмалар беріңіз

Бұл әдіс оқушының сыни және алгоритмдік ойлауын дамытуға мүмкіндік береді.

5. Бағалауда процесті ескеріңіз

Оқушының тек соңғы нәтижесін емес, есепті қалай шығарғанын, қандай алгоритм қолданғанын және өз шешімін қаншалықты түсіндіре алатынын бағалау қажет.

6. Академиялық адалдықты сақтаңыз

ЖИ-ді қолдануға болатын және қолдануға болмайтын жағдайларды оқушыларға алдын ала түсіндіріп берген жөн.

7. Цифрлық қауіпсіздік мәдениетін қалыптастырыңыз

Жеке ақпаратты қорғау, ақпараттың дұрыстығын тексеру және цифрлық жауапкершілік мәселелері әр сабақта ескерілгені дұрыс.

9. Педагогикалық тәжірибеде қолдануға болатын әдіс

Информатика сабағында тиімді әдістердің бірі – «Алдымен өзің – кейін ЖИ – соңында өзің» қағидасы.

Бұл әдіс үш кезеңнен тұрады.

Бірінші кезең. «Өзім»

Оқушы тапсырманы ешқандай көмекші құралсыз өздігінен орындайды.

Екінші кезең. «ЖИ»

Оқушы қиындық туындаған жағдайда ЖИ көмегіне жүгінеді. Бірақ дайын жауапты көшірмей, түсіндіру немесе бағыт беруін сұрайды.

Үшінші кезең. «Қайтадан өзім»

Оқушы алынған ақпаратты талдап, тапсырманы өздігінен аяқтайды және шешімін түсіндіреді.

Бұл әдіс жасанды интеллект пен оқушының жеке ойлау әрекеті арасындағы тепе-теңдікті сақтауға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Жасанды интеллекттің білім беру саласына енуі – информатика пәнін оқыту әдістемесіне жаңа талаптар қойып отырған маңызды үдеріс.

ЖИ технологиялары бағдарламалауды оқытуда, алгоритмдік ойлауды дамытуда, оқу тапсырмаларын саралауда, жобалық жұмыстарды ұйымдастыруда және мұғалімнің әдістемелік қызметін жеңілдетуде үлкен мүмкіндіктер береді.

Сонымен қатар оның тиімділігі технологияның өзіне емес, оны педагогикалық мақсатқа сай қолдана білуге байланысты.

Информатика мұғалімі жасанды интеллектті оқушының орнына ойлайтын құрал ретінде емес, оқушының ойлауына көмектесетін технология ретінде қарастыруы қажет.

Жасанды интеллект дәуірінде мұғалімнің рөлі төмендемейді. Керісінше, мұғалімнің бағыттаушы, ұйымдастырушы, сарапшы және тәлімгер ретіндегі рөлі күшейе түседі.

Сондықтан қазіргі информатика мұғалімінің басты міндеттерінің бірі – оқушыны жасанды интеллектті жай ғана пайдалануға емес, оны саналы, қауіпсіз, сыни тұрғыдан және шығармашылықпен қолдануға үйрету.

Бүгінгі мектепте маңызды құзыреттілік – технологияны білу ғана емес, технологияны дұрыс мақсатта пайдалана білу.

Осыған байланысты информатика сабақтарында жасанды интеллектті қолданудың негізгі қағидасын былай тұжырымдауға болады:

«Жасанды интеллект оқушының орнына ойламауы керек, оқушының ойлауына көмектесуі керек».

Бұл қағида сақталған жағдайда жасанды интеллект білім сапасын арттыруға, оқушының цифрлық құзыреттілігін дамытуға және информатика пәнін оқытудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін заманауи педагогикалық құралға айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың негізгі бағыттары мен нормативтік құжаттары.
3. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. – UNESCO, 2023.
4. OECD. Digital Education Outlook. – OECD Publishing.
5. Информатика пәнін оқытуға арналған жалпы білім беретін мектептердің оқу-әдістемелік материалдары.
6. Жасанды интеллект және цифрлық білім беру технологияларына қатысты ғылыми-әдістемелік зерттеулер.

Назарова Нұргүл Бектайқызы
Ағылшын тілі пәні мұғалімі, педагог-сарапшы
Құлжабай Қасымов атындағы №28 IT мектеп-лицейі
Жетісу облысы, Талдықорған қаласы

ENHANCING ACADEMIC WRITING SKILLS THROUGH A STRUCTURED AND PROGRESSIVE LEARNING APPROACH IN SECONDARY EDUCATION

Abstract. Academic writing is recognized as one of the fundamental competencies required for academic success and lifelong learning. However, many secondary school students experience difficulties in constructing grammatically accurate sentences, organizing coherent paragraphs, and producing well-structured essays. These challenges are often associated with limited academic vocabulary, insufficient writing practice, and the absence of systematic instructional frameworks that guide learners from basic writing skills to more advanced academic composition. This study explores the effectiveness of a structured and progressive learning approach designed to enhance academic writing skills among secondary school students. The instructional model, entitled *From Sentence to Essay*, is based on the principle of gradual skill development, beginning with sentence construction, progressing to paragraph organization, and culminating in academic essay writing. The approach integrates explicit instruction, scaffolding techniques, collaborative learning, formative assessment, and continuous feedback to support students throughout the writing process.

Keywords: academic writing, structured learning, progressive approach, secondary education, writing instruction, scaffolding, EFL learners.

Writing has become an essential component of education in the twenty-first century. Beyond its traditional role as a means of communication, academic writing enables students to organize ideas, construct logical arguments, demonstrate subject knowledge, and engage in critical thinking. As educational systems increasingly emphasize competency-based learning, the ability to produce coherent and academically appropriate written texts has emerged as one of the key indicators of learners' academic achievement.

In English as a Foreign Language (EFL) classrooms, academic writing remains one of the most challenging language skills to master. Unlike speaking activities, writing requires students to integrate multiple linguistic and cognitive processes simultaneously, including grammar, vocabulary, text organization, coherence, cohesion, and audience awareness. Consequently, many secondary school students struggle to move beyond writing isolated sentences toward producing logically organized paragraphs and complete academic essays.

The challenges associated with academic writing have been documented in numerous educational contexts. Students frequently demonstrate limited control over sentence structure, insufficient academic vocabulary, weak paragraph organization, and difficulty maintaining coherence throughout longer texts. These problems are particularly evident in secondary education, where learners are expected to transition from basic language production to more sophisticated academic

communication. Traditional writing instruction often emphasizes the final written product while providing limited guidance on the gradual development of writing competence.

Recent educational research advocates process-oriented and scaffolded approaches that support students through each stage of writing development. Rather than expecting learners to produce complete essays immediately, effective instruction should gradually develop writing competence by teaching sentence construction, paragraph organization, and essay composition as interconnected stages of a continuous learning process. Such an approach allows students to acquire individual writing skills before integrating them into more complex academic texts.

The present study is based on the instructional program *From Sentence to Essay*, which was designed to promote academic writing through structured and progressive learning. The program introduces writing skills sequentially, enabling students to develop confidence and competence at each stage before advancing to more demanding writing tasks. Instruction combines explicit teaching of academic language, collaborative learning activities, guided practice, peer feedback, self-assessment, and teacher support.

The theoretical foundation of the study draws upon constructivist learning theory, Vygotsky's concept of scaffolding, the process writing approach, and genre-based pedagogy. Together, these perspectives emphasize that writing competence develops through systematic instruction, meaningful practice, and continuous reflection rather than through isolated writing assignments.

The significance of this study lies in its practical contribution to secondary education. While numerous studies have examined academic writing at the university level, comparatively little attention has been devoted to structured instructional models specifically designed for secondary school students learning English as a foreign language. Addressing this gap, the present research investigates whether a structured and progressive instructional framework can effectively improve students' academic writing performance.

The study seeks to answer the following research questions:

1. How does a structured and progressive learning approach influence the development of academic writing skills among secondary school students?
2. Which components of structured writing instruction contribute most significantly to students' writing achievement?
3. How does the *From Sentence to Essay* program support students in developing coherent, accurate, and well-organized academic texts?

Accordingly, the aim of this study is to investigate the effectiveness of a structured and progressive learning approach in developing academic writing skills among secondary school students through the implementation of the *From Sentence to Essay* instructional program. The findings are expected to contribute to current research on writing pedagogy while providing English language teachers with practical strategies for improving academic writing instruction in secondary education.

In secondary education, the development of academic writing is particularly significant because it prepares students for higher education, standardized assessments, and future professional communication. According to Hyland [1], academic writing enables learners to express ideas logically while adhering to the conventions of specific discourse communities. Unlike creative or personal writing, academic writing requires precision, coherence, objectivity, evidence-based reasoning, and appropriate linguistic choices. These characteristics often present considerable challenges for learners studying English as a foreign language (EFL), particularly at the secondary school level.

Numerous studies indicate that secondary school students experience persistent difficulties in developing effective writing skills. Graham et al. [2] argue that many learners struggle with generating ideas, organizing information logically, maintaining coherence across paragraphs, and applying grammatical knowledge consistently throughout longer texts. Similarly, Wang and Bai found that EFL students frequently rely on memorized sentence structures and exhibit limited flexibility when constructing academic arguments. Such challenges often result in fragmented writing characterized by weak organization, repetitive vocabulary, and insufficient cohesion.

Research also demonstrates that writing difficulties extend beyond linguistic competence. Kellogg [3] emphasizes that writing is a cognitively demanding activity requiring simultaneous management of planning, drafting, revising, language production, and self-monitoring. Young writers often possess sufficient content knowledge but lack the executive control necessary to coordinate these multiple processes effectively. Consequently, instructional practices that address writing as a developmental process rather than a final product have gained increasing attention in educational research.

Another important consideration concerns the relationship between writing and critical thinking. Academic writing encourages students to evaluate evidence, compare perspectives, formulate arguments, and justify conclusions. Graham and Hebert [2] demonstrated that writing activities significantly improve students' comprehension and conceptual understanding across subject areas. Therefore, writing instruction contributes not only to language development but also to broader academic achievement.

One of the most influential perspectives in writing pedagogy is the Process Writing Approach, which emerged as a response to traditional product-oriented methods during the late twentieth century. Rather than evaluating writing solely as a finished product, the process approach conceptualizes writing as a recursive cognitive activity involving planning, drafting, revising, editing, and publishing [4].

Flower and Hayes' cognitive process model fundamentally transformed writing instruction by demonstrating that experienced writers continuously move between planning, composing, and revising instead of following a strictly linear sequence. Their model suggests that effective writers constantly evaluate their texts, reconsider ideas, and modify linguistic choices according to communicative goals. This understanding has had a profound influence on contemporary writing instruction.

Process-oriented pedagogy encourages students to view writing as an evolving activity rather than a one-time performance. According to Tribble [5], writing develops through multiple drafts that enable learners to refine ideas, improve organization, and strengthen language accuracy. Consequently, classroom instruction shifts from correcting errors in final texts toward supporting students throughout the entire writing process.

Research consistently demonstrates positive outcomes associated with process-based instruction. Graham and Sandmel [6], in their meta-analysis of writing interventions, concluded that process writing instruction significantly improves writing quality across different educational contexts. Students participating in process-oriented classrooms produce longer texts, demonstrate greater organizational coherence, and develop stronger revision strategies than learners taught through traditional product-focused methods.

Within the context of secondary education, the process approach remains highly valuable because it encourages gradual skill development, continuous reflection, and active learner participation. However, contemporary research increasingly suggests that the greatest instructional effectiveness is achieved when process writing is embedded within a broader structured learning framework that explicitly teaches sentence construction, paragraph organization, and genre conventions. This integrated perspective provides the conceptual basis for the instructional model examined in the present study.

Scaffolding represents one of the most influential theoretical principles underlying contemporary writing instruction. Originating from Vygotsky's [7] sociocultural theory, scaffolding refers to temporary instructional support that enables learners to accomplish tasks beyond their current level of independent performance. As students gradually develop competence, instructional assistance is systematically reduced until learners become capable of completing similar tasks autonomously.

Central to Vygotsky's theory is the concept of the Zone of Proximal Development (ZPD), defined as the difference between what learners can accomplish independently and what they can achieve with appropriate guidance. Within writing instruction, scaffolding allows students to move

progressively from constructing individual sentences toward composing coherent academic essays through carefully sequenced teacher support.

A structured and progressive learning approach is increasingly recognized as an effective framework for developing complex academic skills, including writing competence. The fundamental assumption underlying this approach is that advanced skills cannot be acquired effectively without systematic development of foundational abilities. In the context of academic writing, students need opportunities to master smaller linguistic and cognitive components before integrating them into complex written texts.

Learning theories based on cognitive development emphasize the importance of sequencing instruction according to learners' existing knowledge and developmental readiness. Bruner [8] argued that effective learning requires carefully structured experiences that allow learners to gradually construct more complex understanding. Similarly, Bloom's revised taxonomy highlights the movement from basic cognitive processes, such as remembering and understanding, toward higher-order abilities, including analyzing, evaluating, and creating [9]. Academic writing development reflects this progression, as students first need control over sentence-level accuracy before they can successfully organize paragraphs, construct arguments, and produce extended academic texts.

In writing education, progressive instruction involves the deliberate sequencing of writing skills from simple to complex tasks. Students may begin by developing grammatical accuracy and sentence variety, then progress toward paragraph unity, coherence, cohesion, and finally complete essay composition. This approach reduces cognitive complexity by allowing learners to focus on one aspect of writing at a time while gradually integrating multiple skills into a unified writing process.

The importance of progressive skill development is also emphasized in second language writing research. Manchón [10] argues that L2 writing development requires sustained practice and carefully designed instructional interventions because writing involves the interaction of linguistic knowledge, strategic competence, and metacognitive awareness. Therefore, effective writing instruction should not treat essay writing as a single learning objective but as a long-term developmental process.

The concept of moving from smaller units of language toward larger discourse structures has been explored in various educational contexts. It is important to emphasize that effective writing instruction should address multiple levels of text construction, including sentence formation, paragraph development, rhetorical organization, and genre-specific conventions. This perspective supports the idea that writing competence develops through interconnected stages rather than isolated activities.

Formative assessment plays a central role in effective writing instruction because writing competence develops through continuous practice, reflection, and improvement. Unlike summative assessment, which evaluates the final product, formative assessment focuses on the learning process by providing students with information about their current performance and strategies for improvement.

In academic writing classrooms, formative assessment can include teacher comments, peer feedback, self-assessment, writing conferences, analytical rubrics, and reflective activities. These approaches encourage students to become active participants in evaluating and improving their own writing. Effective formative feedback supports self-regulated learning by helping students understand performance expectations and identify specific steps for improvement.

This study highlights the importance of a structured and progressive learning approach in developing academic writing skills among secondary school students. The findings suggest that guiding learners from sentence construction to paragraph development and, finally, to essay writing helps them gradually build linguistic accuracy, organizational skills, and confidence in academic communication. By integrating explicit instruction, scaffolding, formative assessment, and continuous feedback, the *From Sentence to Essay* approach provides students with effective strategies for producing coherent and well-structured texts.

The study demonstrates that academic writing should be viewed not as a single complex task but as a developmental process requiring systematic support and meaningful practice. The proposed approach offers practical implications for EFL teachers by providing a framework that promotes

learner autonomy, critical thinking, and long-term writing development. Future research may further explore the application of this model across different educational contexts and age groups.

References

1. Hyland, K. (2019). *Second language writing* (3rd ed.). Cambridge University Press.
2. Graham, S., & Hebert, M. (2011). *Writing to read: A meta-analysis of the impact of writing and writing instruction on reading*. Carnegie Corporation of New York.
3. Kellogg, R. T. (2008). Training writing skills: A cognitive developmental perspective. *Journal of Writing Research, 1*(1), 1–26.
4. Flower, L., & Hayes, J. R. (1981). A cognitive process theory of writing. *College Composition and Communication, 32*(4), 365–387. https://doi.org/10.2307/356600
5. Tribble, C. (1996). *Writing*. Oxford University Press.
6. Graham, S., & Sandmel, K. (2011). The process writing approach: A meta-analysis. *Journal of Educational Psychology, 103*(4), 879–896. https://doi.org/10.1037/a0025466
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
8. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Longman.
9. Manchón, R. M. (2018). *Writing in foreign language contexts: Learning, teaching, and research*. Multilingual Matters.

ОРТА МЕКТЕПТЕ ҚҰРЫЛЫМДЫ ЖӘНЕ КЕЗЕҢ-КЕЗЕҢІМЕН ОҚЫТУ ТӘСІЛІ АРҚЫЛЫ АКАДЕМИЯЛЫҚ ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Аңдатпа. Академиялық жазылым академиялық жетістікке қол жеткізу мен өмір бойы білім алуға қажетті негізгі құзыреттердің бірі болып саналады. Алайда көптеген орта мектеп оқушылары грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлемдер құрастыруда, өзара байланысқан абзацтар жазуда және құрылымы сақталған эсселер дайындауда қиындықтарға тап болады. Бұл қиындықтар көбіне академиялық сөздік қордың жеткіліксіздігімен, жазылым тәжірибесінің аздығымен және оқушыларды қарапайым жазу дағдыларынан күрделі академиялық мәтін құрастыруға бірізді түрде жетелейтін жүйелі оқыту моделінің болмауымен байланысты. Бұл зерттеу орта мектеп оқушыларының академиялық жазылым дағдыларын дамытуға бағытталған құрылымды және кезең-кезеңімен оқыту тәсілінің тиімділігін қарастырады. **«From Sentence to Essay» («Сөйлемнен эссеге дейін»)** атты авторлық оқыту моделі дағдыларды біртіндеп қалыптастыру қағидатына негізделген: алдымен сөйлем құрастыру, кейін абзац жазу, соңында толыққанды академиялық эссе жазуға көшу жүзеге асырылады. Бағдарламада академиялық тілдік бірліктерді мақсатты түрде оқыту, оқу үдерісін педагогикалық қолдау (scaffolding), бірлескен оқу, қалыптастырушы бағалау және үздіксіз кері байланыс сияқты тиімді педагогикалық тәсілдер біріктірілген. Зерттеу нәтижелері жазылымды кезең-кезеңімен ұйымдастыру оқушылардың грамматикалық сауаттылығын, мәтіннің байланыстылығы мен тұтастығын (coherence және cohesion), академиялық сөздік қорын және мәтінді құрылымдау қабілетін дамытуға оң ықпал ететінін көрсетеді. Сонымен қатар, сөйлемнен бастап толық академиялық эссе жазуға дейінгі бірізді даму оқушылардың өзіне деген сенімділігін, жазудағы дербестігін және сыни ойлау дағдыларын арттыруға мүмкіндік береді. Ұсынылған оқыту моделі ағылшын тілі мұғалімдеріне орта білім беру жағдайында академиялық жазылымды тиімді ұйымдастыруға арналған практикалық құрал бола алады және оқушылардың академиялық жазу құзыреттілігін жүйелі түрде қалыптастырудың тиімді үлгісі ретінде ұсынылады.

Түйін сөздер: академиялық жазылым, құрылымды оқыту, кезең-кезеңімен оқыту, орта білім, жазылымды оқыту, педагогикалық қолдау (scaffolding), ағылшын тілін шет тілі ретінде меңгерушілер (EFL).

Айбосынова Сырғаш Қуатқызы
Арнайы пәндер оқытушысы, педагог-модератор
Академик С.А.Джиенкулов атындағы Байқоңыр жоғары колледжі
Қызылорда облысы, Байқоңыр қаласы

ТӘРБИЕ – ТҰЛҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ТҰҒЫРЫ: ҚҰНДЫЛЫҚТАН ӘРЕКЕТКЕ ДЕЙІН

Аннотация. Мақалада қазіргі білім беру жүйесіндегі тәрбие жұмысының маңызы, білім алушының тұлғалық және азаматтық қасиеттерін қалыптастырудағы педагогтің рөлі қарастырылады. Тәрбие жұмысын тек тәрбиелік іс-шаралар жиынтығы ретінде емес, білім алушының күнделікті өмір салтына айналатын құндылықтар жүйесі ретінде ұйымдастырудың тиімді жолдары ұсынылады. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының негізгі құндылықтарын білім алушылардың нақты әрекеті арқылы қалыптастыру мәселесіне ерекше назар аударылады. Сонымен қатар білім беру ұйымы, педагог, ата-ана және қоғам арасындағы өзара байланысты күшейту арқылы тәрбиенің нәтижелілігін арттыру жолдары сараланады.

Түйін сөздер: тәрбие, тұлға, құндылық, «Адал азамат», патриотизм, жауапкершілік, еңбекқорлық, азаматтық белсенділік, ата-ана, педагог, колледж.

Кіріспе

«Білімді адам» мен «тәрбиелі адам» ұғымдары бір-бірінен ажырамайды. Себебі сапалы білім адамның кәсіби мүмкіндігін арттырса, дұрыс тәрбие оның сол білімді қандай мақсатта және қандай ұстаныммен қолданатынын айқындайды.

Қазіргі қоғамда жас ұрпаққа қойылатын талап та өзгеріп келеді. Білім алушыдан тек пәндік білім мен кәсіби дағды ғана емес, жауапкершілік, адалдық, еңбекқорлық, сыни ойлау, өзара құрмет, азаматтық белсенділік сияқты қасиеттер де талап етіледі.

Қазақстанның білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысы осы қажеттіліктерді ескере отырып жаңартылып келеді. Қазіргі кезеңде тәрбие жұмысы «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы негізінде ұйымдастырылып, оның мазмұны жалпыұлттық құндылықтармен сабақтастырылуда. Бағдарламаның басты мақсаты – адал, еңбекқор, елжанды азамат қалыптастыру. Осы тұрғыдан алғанда, бүгінгі педагог үшін маңызды сұрақ: «Біз білім алушыға қандай іс-шара өткіздік?» емес, «Біз оның бойында қандай қасиет қалыптастырдық?» деген сұрақ болуы тиіс.

Тәрбиенің жаңа форматы: іс-шарадан тұлғалық тәжірибеге

Кейде тәрбие жұмысының нәтижесі өткізілген іс-шаралардың санымен өлшеніп жатады. Алайда тәрбиенің шынайы нәтижесі іс-шара саны емес, білім алушының мінез-құлқындағы және көзқарасындағы өзгеріспен анықталуы керек.

Мысалы, «Еңбекқорлық» тақырыбында тәрбие сағатын өткізу – бір бөлек, ал білім алушының өз оқу орнының тазалығына жауапкершілікпен қарауы, тапсырмасын уақытында орындауы, таңдаған кәсібіне адал қарауы – тәрбиенің нақты нәтижесі.

«Жауапкершілік» туралы әңгіме айту – бір бөлек, ал өз әрекетінің нәтижесіне жауап бере білу – құндылықтың өмірде көрініс табуы.

Сондықтан қазіргі тәрбие жұмысында «құндылық → түсінік → әрекет → дағды → тұлғалық қасиет» қағидатын басшылыққа алу маңызды.

Білім алушы құндылықты тек естіп қана қоймай, оны өзінің күнделікті өмірінде қолдануы қажет.

Педагогтің рөлі – бағыт беруші болу

Жасөспірім тәрбиесінде педагогтің әрбір сөзі мен ісі маңызды. Білім алушыға адалдықты үйрететін педагог өзі әділ болуы керек. Еңбекқорлықты насихаттайтын педагог өз ісіне жауапкершілікпен қарауы тиіс. Құрмет туралы айтатын ұстаз білім алушының пікірін тыңдай білуі қажет.

Яғни тәрбие сөзден бұрын жеке үлгі арқылы жүзеге асады.

Педагогтің негізгі міндеттерінің бірі – білім алушыны дайын шешімге жетелеу емес, дұрыс шешімді өз бетімен қабылдай алатын тұлға қалыптастыру.

Осы мақсатта тәрбие жұмыстарында пікірталас, пікір алмасу, жобалық жұмыстар, волонтерлік қызмет, әлеуметтік бастамалар, кәсіби бағыттағы кездесулер, қоғамдық пайдалы еңбек және шығармашылық жобаларды кеңінен қолдануға болады.

Мұндай жұмыстар білім алушының белсенді позициясын қалыптастырады.

Колледждегі тәрбие жұмысының ерекшелігі

Колледж студенті – кәсіби мамандыққа бет бұрған, өзінің болашағын айқындайтын кезеңдегі жас.

Сондықтан колледждегі тәрбие жұмысы кәсіби тәрбиемен тығыз байланыста болуы тиіс.

Мысалы:

* еңбекқорлық – таңдаған мамандығына жауапкершілікпен қарау;
* адалдық – академиялық адалдық қағидаларын сақтау;
* жауапкершілік – оқу міндеттерін уақытында орындау;
* мәдениеттілік – қарым-қатынас мәдениетін сақтау;
* патриотизм – өз елінің дамуына пайдалы маман болуға ұмтылу;
* кәсібилік – білімін үнемі жетілдіру;
* азаматтық белсенділік – қоғамдық жұмыстарға ерікті түрде қатысу.

Осылайша тәрбие жұмысы білім алушының болашақ кәсіби өмірімен байланысады.

Бұл жерде бір маңызды қағиданы атап өткен жөн: тәрбие кәсіби білімнен бөлек жүрмеуі керек. Керісінше, кәсіптік білім берудің барлық кезеңімен сабақтасуы қажет.

«Адал азамат» – күнделікті әрекеттен басталады.

«Адал азамат» ұғымын тек патриоттық іс-шаралармен шектеуге болмайды. Адал азамат – өзінің міндетін адал орындайтын, өзгенің құқығын құрметтейтін, қоғам алдындағы жауапкершілігін түсінетін, еңбекті бағалайтын тұлға.

Қазіргі тәрбие жүйесінде негізгі құндылықтардың қатарында тәуелсіздік пен отаншылдық, бірлік пен ынтымақ, әділдік пен жауапкершілік, заң мен тәртіп, еңбекқорлық пен кәсіби біліктілік, жасампаздық пен жаңашылдық бағыттары айқындалған.

Осы құндылықтардың әрқайсысын білім алушының күнделікті өмірімен байланыстыруға болады.

Мәселен, «Заң және тәртіп» бағытын тек құқықтық дәріс ретінде өткізбей, білім алушыларға нақты өмірлік жағдаяттарды талдату тиімді.

«Еңбек адамы» идеясын жүзеге асыру кезінде түрлі мамандық иелерімен кездесулер өткізіп қана қоймай, білім алушылардың өз кәсібіне деген көзқарасын қалыптастыратын жобалар ұйымдастыруға болады.

Ал «Таза Қазақстан» идеясын экологиялық акциямен ғана шектемей, қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарау мәдениетін қалыптастыруға бағыттау қажет.

Ата-ана мен білім беру ұйымы – ортақ тәрбие кеңістігі

Тәрбие жұмысының нәтижелі болуы үшін педагогтің ғана еңбегі жеткіліксіз.

Бала тәрбиесі – білім беру ұйымы мен отбасының ортақ жауапкершілігі.

Сондықтан ата-анамен жұмыс тек жиналыс өткізумен шектелмеуі керек. Ата-ананы баланың оқу жетістігімен қатар, оның мінез-құлқы, қызығушылығы, ортасы, болашақ жоспары туралы пікір алмасуға тарту маңызды.

Білім беру ұйымындағы тәрбие жүйесінде ата-анамен серіктестік орнату, позитивті ата-ана мәдениетін қалыптастыру мәселесіне де ерекше мән беріліп отыр.

Ата-ана, педагог және білім алушы арасында сенім қалыптасқан кезде ғана тәрбие жұмысы өзінің шынайы нәтижесін береді.

Тәрбие жұмысының тиімділігін қалай анықтауға болады?

Тәрбие нәтижесін тек өткізілген іс-шаралардың саны арқылы бағалау жеткіліксіз.

Нәтижені мынадай көрсеткіштер арқылы байқауға болады:

1. білім алушының қоғамдық жұмыстарға ерікті түрде қатысуы;

2. жауапкершілік деңгейінің артуы;
3. өз пікірін мәдениетті түрде білдіре алуы;
4. басқа адамның пікірін құрметтеуі;
5. академиялық адалдықты сақтауы;
6. еңбекке және кәсіби мамандыққа қызығушылығының артуы;
7. әлеуметтік жобаларға қатысу белсенділігі;
8. тәртіп бұзушылықтардың азаюы;
9. өз әрекетінің нәтижесіне жауап бере білуі;
10. болашақ мамандығына саналы көзқарасының қалыптасуы.

Бұл көрсеткіштер тәрбие жұмысының қағаз жүзіндегі емес, нақты өмірдегі нәтижесін анықтауға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Тәрбие – бір күндік немесе бір айлық жұмыс емес. Ол – адамның бүкіл өмірімен бірге жүретін үздіксіз процесс.

Бүгінгі білім беру ұйымының басты мақсаты – тек білімді жас емес, білімін игілікке бағыттай алатын, өзіне де, қоғамға да жауапкершілікпен қарайтын тұлға қалыптастыру.

Тәрбие жұмысының нәтижесі үлкен сахнадағы мерекелік шарадан ғана көрінбейді. Ол білім алушының күнделікті әрекетінен, үлкенді сыйлауынан, кішіге қамқор болуынан, өз міндетін адал орындауынан, еңбектенуінен, қиындыққа мойымай ізденуінен көрінеді.

Сондықтан тәрбие ісіндегі әрбір педагогтің алдында тұрған негізгі міндет – құндылықты сөзбен түсіндіру емес, оны өмірлік тәжірибеге айналдыру.

Егер білім алушы бүгінгі таңда адал болуды, жауапкершілік алуды, еңбекті бағалауды және өз ісінің нәтижесін ойлауды үйренсе, біз ертеңгі қоғамның берік негізін қалыптастырдық деп айта аламыз.

Өйткені сапалы білім – адамның мүмкіндігін арттырса, сапалы тәрбие – сол мүмкіндікті дұрыс бағытқа бастайды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 26 мамырдағы №123 бұйрығы.
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2024 жылғы 30 шілдедегі №194 бұйрығы.
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Тәрбие жұмысы және қосымша білім беру материалдары.

Аманбаев Ерлан Саламатович
Дене шынықтыру пәні мұғалімі
№4 Хромтау орта мектебі
Ақтөбе облысы

«БЕСТАС» ОЙЫНЫ АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚИМЫЛ ҮЙЛЕСІМДІЛІГІ МЕН ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМЫТУ

Аңдатпа. Мақалада қазақ халқының дәстүрлі Бестас ойынының мектеп оқушыларының дене және танымдық дамуына ықпалы қарастырылады. Ұлттық ойындар – халықтың тарихи-мәдени тәжірибесін сақтаумен қатар, баланың қимыл-қозғалыс белсенділігін, ептілігін, дәлдігін, зейінін және ойлау қабілетін дамытатын маңызды педагогикалық құрал. Бестас ойыны қол саусақтарының ұсақ моторикасын, қол мен көздің үйлесімді әрекетін, қозғалыс дәлдігін және реакция жылдамдығын қажет етеді. Сонымен бірге ойын барысында оқушы әрекет ретін есте сақтайды, келесі қадамын алдын ала жоспарлайды, назарын белгілі бір әрекетке шоғырландырады және өзгерген ойын жағдайына сәйкес шешім қабылдайды. Зерттеудің мақсаты – Бестас ойынын жүйелі қолданудың мектеп оқушыларының дене және танымдық көрсеткіштеріне ықпалын теориялық және тәжірибелік тұрғыдан анықтау. Зерттеу барысында бақылау, педагогикалық эксперимент, тестілеу, салыстыру және статистикалық талдау әдістерін қолдану ұсынылады. Зерттеу нәтижелері Бестас ойынын дене шынықтыру сабақтарында, үзіліс кезіндегі белсенді әрекеттерде және ұлттық құндылықтарды дәріптеуге бағытталған сыныптан тыс жұмыстарда қолданудың педагогикалық әлеуетін айқындауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: Бестас, ұлттық ойын, мектеп оқушысы, дене дамуы, танымдық даму, ұсақ моторика, зейін, есте сақтау, қимыл үйлесімділігі.

Ұлттық ойындар – баланың да, ересектің де физикалық күш-қуатымен қоса, логикалық қабілетін дамытатын сауық түрлері болып табылады. Бұл ойындарда әр қатысушы өзінің жетістігін сезініп, қанағат алады. Қазақ халқының ұлттық ойындары тарихы тереңде, көне дәуірден басталады. Ойындардың қалыптасу кезеңдері мен шығу тарихы – өз алдына бөлек әңгіме. Ойын халықтың өмір сүру салтынан, өмір үшін күресінен туындаған қажеттіліктің бірі. Ойын-сауық еңбек мазмұнына, оның құралдарына байланысты әртүрлі формада дамып, жетілген. Қазақ халқы ежелден ойын-сауыққа бейім болған халық. Бүгінгі күні қазақ ұлттық ойындарының жүзден астам түрі белгілі.

Қазақ халқы «баланы жастан» тәрбиелеуді ойын-сауық арқылы жүргізудің маңыздылығын жоғары бағалаған. Ойынсыз өскен ұрпақтың тәрбиесін, халықтың мәдениетін бағалау екіталай. Адам мен ойын түйіндес, тығыз байланыста. Ойын-сауық қазақ қоғамының дәстүрі мен өмір салтына үнемі әсер еткен. Мысалы, тас дәуірінде – таяқ жүгірту, асық, ақсүйек; темір дәуірінде – қараға, садақ; ал үйсін, қаңлы хандықтары кезеңінде – ақбайпақ, алтыбақан, арқан тартыс, белбеу тастау, жасырынбақ, айдапсал сияқты ұлттық ойындар кең таралған.

Мемлекеттік құрылым қалыптасқан сайын ойындар халықтық мерекелердің құрамына енген. Көшпелілер мерекелерінде күрессіз, ат пен жаяу жарыссыз, айтыс, ән мен күйсіз, аң аулаусыз той болмайтын болған. Көшпелілер үшін бұл ойындар тек физикалық дайындық қана емес, сонымен бірге тұлғаның рухани, әлеуметтік дамуына ықпал ететін құрал болған.

«Бестас» – қазақ халқының көне ұлттық ойындарының бірі. Ойынның негізгі мақсаты – баланың моторикасын, тапқырлығы мен логикалық ойлау қабілетін дамыту. Бестас арқылы оқушы топтық жұмысқа үйренеді, өзара сыйластық, бірлік, әділдік сезімдерін қалыптастырады. Ойын барысында балалар ой елегінен өткізіп, стратегия құрады, кезектілік пен ережені сақтауды меңгереді.

Бестастың шығу тарихы қазақ халқының көшпелі өмірімен тығыз байланысты. Бала кезінен ойын арқылы физикалық және психикалық дайындығы қалыптасады. Ойынның тәрбиелік мәні зор: балалар бір-бірін сыйлауды, ережені ұстануды, жеңісті әділ бағалауды үйренеді. Сонымен қатар, ойын балалардың қимыл-қозғалыс үйлесімін, зейінін, есте сақтау қабілетін жетілдіреді.

Бүгінгі таңда «Бестас» ұлттық ойыны мектептегі дене шынықтыру сабақтарының негізгі элементіне айналып отыр. Мектебімізде дене шынықтыру пәні мен бос уақытты тиімді пайдалану арқылы балалар асық ату, тоғызқұмалақ, күрес және бестас сияқты ұлттық ойындармен айналысады. Ұлттық ойындар балаларды жан-жақты дамытып қана қоймай, салауатты өмір салтын насихаттаудың тиімді құралы болып табылады.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының тек академиялық білімін жетілдіру жеткіліксіз. Білім беру үдерісі баланың дене белсенділігін, танымдық қабілеттерін, әлеуметтік дағдыларын және ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын кешенді дамытуға бағытталуы қажет. Осы тұрғыдан алғанда халықтың дәстүрлі ойындарын мектеп тәжірибесіне енгізудің маңызы артып отыр.

Цифрлық технологиялардың күнделікті өмірге кеңінен енуі балалардың бос уақытын өткізу сипатын өзгертті. Қозғалыс пен тікелей әрекетке негізделген ойындардың орнын экран алдында өткізілетін уақыттың басуы балалардың дене белсенділігі мәселесіне назар аударуды қажет етеді. Сондықтан мектеп ортасында оқушылардың белсенді қозғалысын және танымдық әрекетін қатар қамтамасыз ететін ұлттық ойындарды қолдану өзекті болып табылады.

Қазақ халқының дәстүрлі ойындарының бірі – Бестас. Ойын сырттай қарағанда қарапайым әрекеттерден тұрғанымен, оны орындау барысында бірнеше психомоторлық және танымдық үдеріс қатар жүзеге асады. Оқушы тасты жоғары лақтырып, жерде жатқан тастарды белгілі бір тәртіппен жинап, жоғарыдан түскен тасты қайта қағып алуы керек. Мұндай әрекеттер қозғалыстың дәлдігін, саусақтардың икемділігін, қол–көз координациясын және реакция жылдамдығын талап етеді.

Сонымен бірге Бестас ойынының әр кезеңінде орындалатын әрекеттің реті сақталады. Ойыншы қай кезеңде тұрғанын есте ұстап, келесі әрекетін жоспарлап, жіберілген қателерді бақылап отырады. Сондықтан Бестасты тек қимыл-қозғалыс ойыны ретінде емес, дене және танымдық әрекеттерді біріктіретін кешенді ойын ретінде қарастыруға негіз бар.

Бестас ойынының ерекшелігі – қимылдың жылдамдығы мен дәлдігінің қатар талап етілуінде. Ойын барысында қолдың, саусақтардың және білектің ұсақ әрі үйлесімді қозғалыстары орындалады. Тасты белгілі биіктікке лақтыру, екінші тасты қажетті уақытта көтеру және алғашқы тасты қайта қағып алу бірнеше қимылды қысқа уақыт аралығында үйлестіруді қажет етеді.

Біріншіден, ойын **ұсақ мотериканы дамытуға** мүмкіндік береді. Тастарды жеке-жеке немесе бірнешеуін бірге жинау кезінде саусақтардың дәл және сараланған қозғалысы орындалады.

Екіншіден, **қол–көз үйлесімділігі** дамиды. Оқушы жоғары қозғалған тастың бағытын көзбен бақылап, қол әрекетін соған сәйкестендіреді.

Үшіншіден, ойын **реакция жылдамдығын** талап етеді. Тастың ауада болатын уақыты шектеулі болғандықтан, ойыншы әрекетті дер кезінде орындауы тиіс.

Төртіншіден, Бестас **қозғалыс дәлдігін** қалыптастыруға жағдай жасайды. Артық немесе жеткіліксіз күш жұмсау әрекеттің сәтсіз аяқталуына әкелетіндіктен, оқушы қозғалыс күшін тәжірибе барысында реттеуге үйренеді.

Осы қасиеттер Бестасты мектеп оқушыларының психомоторлық қабілеттерін дамытуға арналған қолжетімді құралдардың бірі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Бестас ойыны дене қозғалысымен қатар белсенді танымдық әрекетті қажет етеді. Ойын барысында оқушы бір уақытта бірнеше ақпаратты бақылап, әрекеттердің ретін сақтап және келесі қадамын жоспарлап отырады.

Зейін. Оқушы тастың қозғалысына, жерде орналасқан тастарға және орындалатын әрекетке назар аударуы қажет. Назардың басқа нысанға ауысуы ойын әрекетінің бұзылуына

алып келеді. Сондықтан жүйелі ойнау зейінді шоғырландыруға арналған табиғи жаттығу қызметін атқара алады.

Есте сақтау. Бестастың кезеңдері мен олардың орындалу тәртібін есте сақтау қажет. Ойыншы өзінің қай кезеңге жеткенін және қандай әрекет жасау керектігін үнемі есте ұстайды.

Жоспарлау. Жердегі тастардың орналасуына қарай ойыншы қай тасты бірінші алатынын алдын ала анықтайды. Бұл әрекетті орындаудан бұрын қысқа мерзімді жоспар құруды талап етеді.

Жылдам шешім қабылдау. Тастың түсу траекториясы немесе жерде жатқан тастардың орналасуы әр әрекетте өзгеруі мүмкін. Ойыншы осы өзгерістерге жылдам бейімделеді.

Қателерді бақылау. Сәтсіз әрекеттен кейін бала оның себебін анықтап, келесі әрекетінде қозғалысын түзетуге тырысады. Мұндай қайталанатын цикл өзін-өзі бақылау дағдысын дамытуға ықпал етуі мүмкін.

Осыған байланысты Бестас ойынын психомоторлық және танымдық әрекеттерді бір уақытта іске қосатын дәстүрлі ойын ретінде зерттеу маңызды.

Бестас – қазақ халқының дәстүрлі ойындарының бірі ғана емес, оқушының қимыл және танымдық әрекетін қатар іске қосуға мүмкіндік беретін педагогикалық құрал. Ойын барысында саусақтардың ұсақ моторикасы, қол–көз координациясы, қозғалыс дәлдігі және реакция жылдамдығы белсенді жұмыс істейді. Сонымен бірге оқушы зейінін шоғырландырады, әрекеттердің ретін есте сақтайды, өзінің келесі қадамын жоспарлайды және өзгерген жағдайға сәйкес жылдам шешім қабылдайды.

Сондықтан Бестас ойынын мектеп тәжірибесінде жүйелі қолданудың оқушылардың дене және танымдық дамуына ықпалын арнайы эксперимент арқылы зерттеу перспективалы бағыт болып табылады. Мұндай зерттеудің ерекшелігі ұлттық мәдени мұраны заманауи педагогикалық және психологиялық диагностика әдістерімен байланыстыруында.

Бестас ойынын білім беру кеңістігіне енгізу бір жағынан оқушылардың қимыл-қозғалыс белсенділігін арттыруға мүмкіндік берсе, екінші жағынан ұлттық ойындардың жас ұрпақ арасында сақталуына және жаңғыруына жағдай жасайды.

Қорыта келе, «Бестас» ұлттық ойыны – балаларды жан-жақты дамытуға, физикалық және логикалық қабілеттерін жетілдіруге, ұлттық мәдениет пен дәстүрді насихаттауға мүмкіндік беретін тиімді педагогикалық құрал. Мектеп тәжірибесі көрсеткендей, ұлттық ойындарды жүйелі қолдану балалардың білімге қызығушылығын арттырады, салауатты өмір салтын қалыптастырады және болашақ ұрпаққа ұлттық құндылықтарды бойына сіңіруге жол ашады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Аманжолов, С. Қазақтың ұлттық ойындары. Алматы: «Мектеп» баспасы, 2015. 224 б.
2. Байтұрсынов, А. Қазақ тәрбиесі мен ұлттық ойындар. Алматы: «Өнер», 2012. 198 б.
3. Ермекова, Г. Дене тәрбиесі және ұлттық спорт түрлері. Астана: «Білім» баспасы, 2018. 176 б.
4. Жұмабаев, М. Қазақ халқының ұлттық дәстүрлері мен ойындары. Алматы: «Қазына», 2010. 240 б.
5. Қараев, Б. Ұлттық ойындар арқылы балаларды тәрбиелеу әдістемесі. Алматы: «Фолиант», 2016. 152 б.
6. Мұқанова, А. Бастауыш сыныпта ұлттық ойындарды қолдану тәжірибесі. Алматы: «Білім-Орда», 2019. 130 б.
7. Назарбаев, Н. Қазақстан халқының мәдени мұрасы: дәстүрлі ойындар. Нұр-Сұлтан: «Ұлттық кітап», 2020. 208 б.
8. Сейітов, Ж. Ұлттық спорт және дене шынықтыру сабақтары. Алматы: «Дайк-Пресс», 2017. 184 б.
9. Тұрсынов, Қ. Балаларды ұлттық ойын арқылы тәрбиелеу әдістемесі. Алматы: «Мектеп», 2014. 160 б.

Тілегенов Сүндет Нұртайұлы
Физика пәнінің мұғалімі, педагог-модератор, педагогика ғылымдарының магистрі
"Ақтөбе қаласының білім бөлімі" мемлекеттік мекемесінің
"№ 40 жалпы білім беретін орта мектебі" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ЭЛЕКТР ТОГЫНЫҢ ЖҰМЫСЫ МЕН ҚУАТЫ. ЭЛЕКТР ТОГЫНЫҢ ЖЫЛУЛЫҚ ӘСЕРІ, ДЖОУЛЬ-ЛЕНЦ ЗАҢЫ

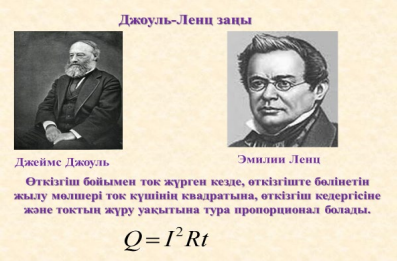
Білім беру ұйымының атауы	**№40 ЖББОМ**
Пәні:	Физика
Бөлім:	**Тұрақты электр тогы**
Педагогтің аты-жөні:	Тілегенов Сүндет
Күні:	
Сынып:	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	**Электр тогының жұмысы мен қуаты.Электр тогының жылулық әсері, Джоуль-Ленц заңы.**
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	8.4.2.12 – жұмыс және қуат формулаларын есептер шығаруда қолдану; 8.4.2.13 – Джоуль-Ленц заңын есептер шығару үшін қолдану;
Сабақтың мақсаты	Электр тогының жұмысы мен қуатын анықтайтын формулаларын,Джоуль – Ленц заңын есептер шығаруда қолданады;

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі// уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Ұйымдастыру Өзін-өзі тексеру Сабақтың басы 10 минут Өткен білімді еске түсіру	**Ұйымдастыру кезеңі** Оқушылармен сәлемдесу, оқушыларды түгелдеу. Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру. Оқушылардың назарын сабаққа аудару. Топқа flippity платформасы арқылы 3 топқа бөлінеміз. https://www.flippity.net/ Сабақтың мақсаты, міндетін айтып, бағалау критерийлерін түіндіремін. Балалар, біз күнделікті тұрмыста токпен жұмыс жасайтын қандай құрылғыларды қолданамыз? (оқушылар өз жауаптарын береді. Мысалы, ұялы телефон, тоңазытқыш,теледидар, үтік т.с.с)	Оқушылар тұрмыстық құрылғылар арқылы бүгінгі сабақ тақырыбын ашады.(теледидар, үтік, тоңазытқыш) Оқушылар сұрақтарға жауап береді, ой-пікірлерін білдіреді Демонстрациял	Бағалау критерийлері - токтың жұмысы мен қуатын анықтайды; - токтың жұмысы мен қуатын есептер шығаруда қолданады. - алған білімін тұрмыста	

	Электр тогы дегеніміз не? Электр тогының қандай әсерлері болады? **Үй тапсырмасын тексеру.** Оқушылар 10 сұрақтан тұратын тестті Kahoot платформасында орындап өз білімдерін тексереді. Тақырып бойынша тест **https://create.kahoot.it/share/8-2025/18245453-246d-4c19-a2be-2f7d1173388a**	ық әдіс-өте тиімді әдіс.Барлық бала қызығушылығы мен сабаққа қатысады.Тіпті белсенділігі төмен оқушы да тәжірибе жасап, қолымен ұстап, көзімен көріп сабаққа қатысып отырады	қолдана біледі	
Жаңа білім 10 минут	**Жаңа тақырыпты түсіндіру кезеңі.** Суреттер бойынша бүгінгі жаңа тақырыбымызға шығамыз. Сабақтың тақырыбын ашады Бүгінгі сабақтың мақсаты электр тогын сипаттайтын негізгі параметрлердің бар екендігімен ерекшеленеді.Яғни бүгін токтың жылулық әсері Джоуль- Ленц заңы тақырыптарымен таныса отырып білімімізді толықтырамыз. Жаңа тақырыпты қысқаша шолу жасап түсіндіремін.Электр тогының жұмысы мен қуатының формулаларын қорытып түсіндіріп беремін. Кез келген тогы бар тізбектегі электр энергиясы басқа энергияға, мысалы ішкі энергиясына айналады, яғни тогы бар өткізгіш жұмыс жасайды. Оқушылар токпен жұмыс жасайтын құралдарға мысал келтіреді:(вентилятор,миксер,үтік т.б) Ал, енді сұрақ: электр тогының жұмысы неге байланысты?Сондай-ақ токтың жұмысының уақытқа тәуелді екенін де айта кете *A=I·Ut формуланы қорытып шығарамыз.*SI жүйесінде	Оқушылар суреттерге қарап отырып жаңа тақырыпты ашады.Электр тогының жұмысы мен қуаты және Джоуль –Ленц заңының өрнегін қалай қорытып шығуды түсініп, бұл заңның техникада қолданысын түсінеді.		Интерактив тақта, оқулық Физика 8-сынып. Н.А.Закирова Р.Аширов Демонстрация лық құралдар: амперметр, вольтметр,ток көзі, кілт, қыздыру шамы, реостат, сымдар, секундомер

	джоульмен (Дж) өлшенеді. 1Дж=1А·1В·1с Токтың жұмысын өлшеуге арналған құрал – электр санауыш деп аталады. II. Уақыт бірлігіндегі өндірілген токтың жұмысы электр тогының қуаты болып табылады. Электр қуаты P әрпіме н белгіленеді. Олай болса қуат мынаған тең: P = A/t= I U Сонымен қатар токтың қуаты үшін мына өрнектер дұрыс: $P=U^2/R$ және $P = I^2R$ Халықаралық бірліктер жүйесінде қуат бірлігіне ватт алынған: 1Вт= 1А·1В 1 гВт (гекто)=100 Вт =102 Вт; 1 кВт (кило)=1000 Вт =103 Вт; 1 МВт (Мега)=1000000 Вт =106 Вт; Токтың қуатын өлшеуге арналаған аспапты – Ваттметр деп атайды. Джоуль-Ленц заңы Егер өткізгіш қозғалмаса, токтың барлық жұмысы өткізгішті қыздыруға жұмсалады. Сол кезде бөлінетін жылу мөлшері мынаған тең болады. $Q=A=I^2 Rt$. Бұл формула Джоуль- Ленц заңын сипаттайды. Өмірмен байланыстыру- өндірісте, тұрмыста қолданыстағы электр приборларының жылуының мөлшері осы заңға негізделген. Заңның тұжырымдамасы: өткізгіштегі токтың бөліп шығаратын жылу мөлшері ток күшінің квадратына, өткізгіш кедергісіне және электр тогының өту уақытына пропорционал. Бұл заңды тәжірибе жүзінде 1841 жылы ағылшын ғалымы Дж.Джоуль және 1843 жылы Петербург академигі Э.Х.Ленц			Интерактивті тақта, электронды оқулық, Оқулық Физика 8-сынып. Р.Башарұлы, У.Тоқбергенова, Д.Қазақбаева

	ашқан. Сонымен электр тогының жылулық әсерін түсіндіретін заң Джоуль- Ленц заңы болды. Электр тогының жылулық әсері тұрмыстық, өнеркәсіптік жылу қондырғыларында қолданылады. Олар электр шамдарында, өлшеу техникаларында, аспаптарында, электрлік дәнекерлеуде, тағы да басқа көптеген қазіргі заманғы техниканың салаларында пайдаланылады. **Жұптық жұмыс.** **I топ** **1-жұп** Электр тогының жұмысының формуласындағы кернеудің формуласын түрлендіру. **2-жұп** Электр тогының жұмысының формуласындағы ток күшінің формуласын түрлендіру. **3-жұп** Қазақтың ұлттық киімдерінде жарықтандыру үшін электрлік жүйе болуы мүмкін. Жарықтың кернеуі 24 В, ал ток күші 0,8 А болса, киім 3 сағат бойы жұмыс істесе, қандай жұмыс атқаратындығын есептеңіз. Қазақтың ұлттық тағамдарын пісіру үшін пайдаланылатын электр пешінің жүйесіне 220 В кернеу беріледі, ток күші 5 А. Пеш 1,5 сағат бойы жұмыс істейді. Пештің атқарған жұмысын табыңыз. **II топ** **1-жұп** Электр тогының қуатының формуласындағы кернеудің формуласын түрлендіру. **2-жұп** Электр тогының қуатының формуласындағы ток күшінің формуласын түрлендіру. **3-жұп** Қазақтың ұлттық аспабы домбыраның дыбысын күшейту үшін әртүрлі электр құрылғыларын қолдануға болады.	**«Ойлан-Жұптас-Бөліс»** әдісі арқылы оқушылар жұптасып пікір алмасады,соңында бүкіл сыныппен бөліседі.	**Дескриптор**: - Формуларды түрлендіріп қажетті шаманы анықтайды. - Токтың жұмысы формуласын қолданып, есептеулер жүргізеді. **Жалпы балл-3**	Оқулық Слайд Дк экран Оқулық Слайд Дк экран Оқулық Слайд Дк экран

	Бір сәтте домбыраның дыбысын күшейту үшін 15 В кернеумен жұмыс істейтін күшейткіш құралынан 2,5 А ток өтіп тұр.Осы күшейткіш құралдың қуатын табыңыз. Қазақ халқының энергия көздерін (мысалы, жел энергиясы, су энергиясы) тиімді пайдалану мақсатында, келесі параметрлер бойынша электр тізбегіндегі қуатты анықтаңыз.Кернеу 50 В,кедергі 25 Ом. **III топ** **1-жұп** Джоуль-Ленц заңын тұжырымдаңыз. **2-жұп** Джоуль-Ленц заңындағы ток күші I,кедергі R,уақыт t формулаларын түрлендіру. **3-жұп** Қазақтың ұлттық мерекесі, мысалы, Наурыз мейрамы кезінде көшелерде жарық қосылады. Егер көшедегі бір жарық шамының электр тогы 4 ампер, кедергісі 10 ом және токтың өту уақыты 1 сағат (3600 секунд) болса, қанша жылу бөлінеді? Ұлттық қолөнер өнімдерін жасау үшін токты пайдаланатын қондырғы жұмыс істейді. Қондырғының ток күші 3 ампер, өткізгіштің кедергісі 5 ом, токтың өту уақыты 2 сағат (7200 секунд). Қанша жылу бөлінеді? **Топтық жұмыс.** Деңгейлік есептер шығару. Электр тоғының жұмысы мен қуатына және Джоуль –Ленц заңының формуласына сүйеніп есептер шығару. А,Б,С деңгейіндегі есептерді тақтамен жұмыс жасау арқылы шығару. **I топ есептері** 1) Егер қалта фонары шамының кернеуі 3,5 В, ал ток күші 0,28 А болса, ондағы электр тогы 5 минутта қандай жұмыс істейді 2) Егер резистордағы ток күші 10 мА, ал кедергісі 1кОм болса, онда 10 минут ішінде қанша жылу мөлшері бөлініп шығады? 3) Кедергісі 1 кОм резисторды кернеуі 100В тізбекке қоссақ, онда 10 минут ішінде қанша жылу мөлшері бөлініп шығады? 4) Кернеуі 400В электр	**«Бірге ойлаймыз-бірге шығарамыз»** әдісі арқылы оқушылар теориялық алған білімдерін практикалық жұмыстарда көрсетеді.	**Дескриптор:** -Есеп шартын жаза алады. -Формуланы қолданады. -Дұрыс есептеулер жүргізеді. -Формулаға түрлендіруле р енгізеді. **Жалпы балл-4**	Оқулық Слайд Дк экран Оқулық Слайд Дк экран

	двигателіндегі токтың күші 92 А. Электр двигателінің орамындағы токтың қуатын анықта. **II топ есептері** 1.Электр тізбегінің ток күші 2А ге тең, кедергісі 100 Ом болатын реостаттан 1 сағаттың ішінде қанша жылу мөлшері бөлінеді? 2.Ток күші 3,5 А, кернеуі 220 В қа тең розеткаға қосылған электрплитасының спиралі 690 кДж жылу бөлді. Плита тізбекке қанша уақыт қосулы болды? 3.Металды балқытуға арналған электр пешінде 60 В кернеу болғанда, 800 А токты тұтынады. 1 мин ішінде электр пешінде қанша жылу мөлшері бөлінеді? 4.Электр жылытқышы 2 мин ішінде қанша жылу мөлшерін бөледі, егер оның кедергісі 20 Ом, ал тізбектегі ток күші 6 А тең болса? **III топ есептері** 1.Кедергілері 3 Ом және 6 Ом болатын екі резистор тізбекке параллель жалғанған. Бірінші резистордан 2 А ге тең ток күші өтеді. екі резистордан 10 с ішінде қанша жылу мөлшері бөлінеді? 2.Кедергілері 6 Ом және 10 Ом болатын екі резистор тізбекке тізбектей жалғанады. егер екінші резистордағы кернеу 20 В-қатең болса, әр резисторда 2 мин ішінде қанша жылу мөлшері бөлінеді? 3. Кернеуі 220В болатын дәнекерлегіштегі ток күші 0,9 А. Дәнекерлегіштегі токтың қуатын тап. 4. Кедергісі 12 Ом өткізгіш сым кернеуі 120 В электр желіге қосылған болса, 20 с ішінде сым арқылы қанша жылу бөлініп шығар еді?			Оқулық Слайд Дк экран
Бекіту 15 минут	**Жеке жұмыс.** Функционалдық сауаттылыққа арналған тапсырма. 	**«Логикалық көпір»** әдісі арқылы оқушылар ақпаратты талдап, оны күнделікті өмірмен байланыстырып,	**Дескриптор:** - Есептің шартын жазады; - Шамаларды ХБЖ-ға өрнектей алады; - Есепті шығаруда энергия	

Сабақтың соңы. 10 минут Кері байланыс Бағалау Үй тапсырмасы	Тапсырма Әр түрлі электр тогын тұтынушы құралдар мен олардың техникалық паспортын қолдарыңызға алыңыздар. Паспорты бойынша осы құралдардың қуатын қолданыңыз. Теориялық жолмен осы құралдарда электр тогының атқаратын жұмысын мына уақыт аралықтары үшін есептеңіздер: 1,5 сағ. Алынған мәндерді кестеге жазыңыздар. **Рефлексия** Мұғалім тапсырманың орындалу деңгейін талқылай отырып, сабақ мақсатына оралады. Келесі сабақты жоспарлау үшін оқушыларға сұрақтар қойылады: - нені білдім, нені үйрендім - нені толық түсінбедім - немен жұмысты жалғастыру қажет. padlet https://padlet.com/sundettilegen/11-02-7fqohrfcyjschr3d Сабақ соңында әр тапсырманың бағалау критерийлері бойынша жалпы баллдық жүйемен бағалау **Үй тапсырмасы: §27.Электр тогының жұмысы мен қуаты.Электр тогының жылулық әсері.Джоуль-Ленц заңы оқу.** Есептер шығару 1.Қуаты 40 Вт шамның қыл сымы 2 сағ, ал қуаты 150 Вт шамның қыл сымы 3 мин бойы жарық шығарып тұрса, қайсы шамның жұмысы аз? 2.Электр пеші кернеуі 220 В электр желісіне қосылғанда оның орамасының бойынан 2 А ток өтеді деп алып, әр 10 мин сайын бөлініп шығатын жылу мөлшерін есепте? 3.Кернеуі 220 В желіге есептелген қуаты 600 Вт электр пешінің орамасын жасау үшін, көлденең қимасының ауданы 0,2 мм2 никелин сымынан неше метр алу керек? $\rho=0,4\ \frac{Ом \cdot мм^2}{м}$	қорытынды шығарады. Оқушылар сабақ бойынша кері байланыс жасап сұрақтарға жауап береді	шынының формуласын қолдана алады; **Жалпы балл-3**	

Тиллахожаев Хаятулла Хабибуллаевич
Дене шынықтыру пәні мұғалімі, педагог-модератор
№27 "Аққала" жалпы білім беретін мектеп КММ
Түркістан облысы Сайрам ауданы Аққала ауылы

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аннотация. Мақалада дене шынықтыру сабақтарында ұлттық ойындарды жүйелі қолданудың оқушылардың дене дайындығын жетілдірудегі, ұлттық құндылықтарды меңгертудегі және тұлғалық қасиеттерін қалыптастырудағы педагогикалық маңызы қарастырылады. Ұлттық ойындардың қимыл-қозғалыс белсенділігін арттыруға, дене сапаларын дамытуға, оқу мотивациясын күшейтуге және салауатты өмір салтын қалыптастыруға ықпалы талданады. Сонымен қатар ұлттық ойындардың тарихи-мәдени ерекшеліктері, оларды сабақ мазмұнына кіріктірудің әдістемелік жолдары, жас ерекшелігіне сай іріктеу және қауіпсіздік талаптары қарастырылады. Ұлттық ойындарды тиімді ұйымдастыру оқушылардың шапшаңдық, ептілік, төзімділік, батылдық, табандылық, ұжымдық қарым-қатынас және өзара жауапкершілік қасиеттерін дамытуға мүмкіндік беретіні негізделеді. Зерттеу нәтижелері ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабақтарында қолдану білім сапасын арттырумен қатар, ұлттық мәдени мұраны сақтауға және жас ұрпақтың ұлттық болмысын қалыптастыруға ықпал ететін тиімді педагогикалық құрал екенін көрсетеді.

Кілт сөздер: ұлттық ойындар, дене шынықтыру, дене тәрбиесі, ұлттық құндылықтар, қимыл-қозғалыс белсенділігі, дене сапалары, денсаулық сақтау, педагогикалық технологиялар, тәрбиелік әлеует, ұлттық мәдениет, дене шынықтыру мұғалімі, оқыту әдістемесі, тұлғалық даму, салауатты өмір салты, білім беру.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – өскелең ұрпақты тек біліммен қаруландыру ғана емес, олардың денсаулығын нығайтуға, өмірлік дағдыларын қалыптастыруға, ұлттық сана-сезімін жетілдіруге және қоғамдық өмірге белсенді бейімделуіне жағдай жасау болып табылады. Бұл міндеттердің барлығы дене шынықтыру пәнінің мазмұнымен тікелей сабақтасып жатыр, өйткені аталған пән оқушының физиологиялық дамуымен қатар оның рухани, психологиялық және әлеуметтік қалыптасуына да ықпал етеді. Қазіргі кезеңде ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы, балалардың бос уақытын электрондық құрылғылар алдында өткізуінің артуы, қозғалыс белсенділігінің төмендеуі және денсаулық көрсеткіштерінің нашарлауы дене тәрбиесі жұмысының мазмұнын жаңаша ұйымдастыруды талап етеді. Осындай жағдайда ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабақтарына тиімді енгізу тек қозғалыс белсенділігін арттыру құралы ретінде ғана емес, ұлттық тәрбиенің, мәдени сабақтастықтың және тұлғалық дамудың маңызды тетігі ретінде ерекше мәнге ие болады. Себебі ұлттық ойындар ғасырлар бойы халықтың тұрмыс-тіршілігімен, еңбек тәжірибесімен, табиғатпен етене байланыста қалыптасып, ұрпақ тәрбиесінің ажырамас бөлігіне айналған. Әрбір ұлттық ойынның мазмұнында халықтың дүниетанымы, өмірлік тәжірибесі, батырлық дәстүрі, бірлікке, адалдыққа және әділдікке негізделген тәрбиелік қағидалары көрініс табады. Сондықтан дене шынықтыру сабағында ұлттық ойындарды пайдалану оқушылардың дене қабілеттерін жетілдірумен қатар олардың ұлттық болмысын қалыптастыруға, тарихи санасын дамытуға және туған халқының мәдени мұрасына құрмет сезімін орнықтыруға мүмкіндік береді. Білім алушы ойын барысында тек белгілі бір қимылды орындап қоймайды, ол ұлттық дәстүрдің тәрбиелік мазмұнын бойына сіңіреді, ұжыммен әрекет ету мәдениетін меңгереді және өз қабілеттерін табиғи жағдайда көрсетуге мүмкіндік алады. Мұндай сабақтар оқушының ішкі қызығушылығын арттырып, оқу әрекетіне деген жағымды эмоционалдық қатынас қалыптастырады, ал жағымды эмоция кез келген оқу материалының тиімді меңгерілуіне ықпал ететін маңызды психологиялық фактор

болып саналады. Сондықтан дене шынықтыру пәнінің мұғалімі ұлттық ойындарды сабақтың мақсатына сәйкес ғылыми негізде ұйымдастырған жағдайда ғана олардың тәрбиелік, сауықтыру және білімдік әлеуетін толық пайдалана алады.

Ұлттық ойындардың дене шынықтыру сабақтарындағы маңызын бағалау кезінде олардың тек қозғалыс әрекеттерінің жиынтығы емес, тұтас педагогикалық жүйенің құрамдас бөлігі екендігін ескеру қажет. Әрбір ойын белгілі бір дене сапаларын дамытуға бағытталғанымен, оның ішкі құрылымында оқушының ерік-жігерін шыңдайтын, шешім қабылдау қабілетін жетілдіретін, өзара қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыратын және эмоционалдық тұрақтылығын нығайтатын көптеген тәрбиелік элементтер қамтылған. Мәселен, жылдамдықты талап ететін ойындар оқушының шапшаң әрекет ету қабілетін жетілдірсе, күш пен төзімділікке негізделген ойындар физикалық мүмкіндіктерін дамытуға ықпал етеді. Ал топтық сипаттағы ойындар бір-біріне көмектесу, ортақ мақсатқа ұмтылу, жауапкершілікті сезіну және ұжымдық шешім қабылдау сияқты өмірлік маңызды әлеуметтік дағдылардың қалыптасуына жағдай жасайды. Қазіргі педагогика ғылымында тұлғаның жан-жақты дамуы оқу үдерісіндегі белсенді әрекет арқылы жүзеге асатыны дәлелденген. Осы тұрғыдан алғанда ұлттық ойындар білім алушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, оқу әрекетінің белсенді субъектісіне айналдырады. Ойын кезінде оқушының денесі ғана емес, ойлау қабілеті де үздіксіз жұмыс істейді, өйткені ол қарсыласының әрекетін болжайды, тактикалық шешім қабылдайды, қозғалыс бағытын өзгертіп отырады және қысқа уақыт ішінде тиімді амал таңдауға тырысады. Мұндай кешенді әрекет мидың әртүрлі бөліктерінің белсенді жұмыс істеуіне ықпал етіп, психомоторлық дамуды жетілдіреді. Сондықтан ұлттық ойындарды ғылыми негізде ұйымдастырылған дене шынықтыру сабақтарының маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастыру олардың тек дәстүрлі мұра ғана емес, қазіргі заманғы білім беру талаптарына толық жауап беретін педагогикалық технологиялардың бірі екендігін көрсетеді. Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі ойын мазмұнын сабақтың мақсатына сәйкестендіріп, оқушылардың жас ерекшеліктері мен дене дайындығын ескерген жағдайда ғана оның тиімділігі бірнеше есе артады.

Қорытындылай келе, дене шынықтыру сабағында ұлттық ойындарды мақсатты әрі ғылыми-әдістемелік негізде қолдану білім беру үдерісінің сапасын арттыруға мүмкіндік беретін маңызды педагогикалық бағыттардың бірі болып табылады. Ұлттық ойындар оқушылардың дене дайындығын жетілдірудің тиімді құралы ғана емес, олардың ұлттық дүниетанымын қалыптастыруға, рухани-адамгершілік қасиеттерін дамытуға және әлеуметтік белсенділігін арттыруға ықпал ететін кешенді тәрбиелік жүйе ретінде ерекше құндылыққа ие. Мақалада қарастырылған ғылыми тұжырымдар мен педагогикалық пайымдаулар ұлттық ойындардың дене шынықтыру сабақтарында жүйелі қолданылуы оқушылардың қозғалыс белсенділігін арттыруға, денсаулығын нығайтуға, негізгі дене сапаларын кешенді дамытуға, психологиялық тұрақтылығын қалыптастыруға және ұжымдық қарым-қатынас мәдениетін жетілдіруге елеулі әсер ететінін көрсетті. Ұлттық ойындардың мазмұны халықтың ғасырлар бойы жинақталған өмірлік тәжірибесімен, еңбек мәдениетімен, дүниетанымымен және тәрбиелік қағидаларымен сабақтас болғандықтан оларды оқу үдерісінде пайдалану жас ұрпақтың тарихи жадын жаңғыртуға, ұлттық мәдени мұраға құрмет сезімін орнықтыруға және азаматтық жауапкершілігін дамытуға мүмкіндік береді. Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі ұлттық ойындардың мазмұнын оқу бағдарламасының мақсаттарымен ұштастырып, оқушылардың жас және жеке ерекшеліктерін, дене даярлығының деңгейін және қауіпсіздік талаптарын ескере отырып ұйымдастырған жағдайда ғана олардың педагогикалық тиімділігі толық ашылады. Бұл мұғалімнен тек әдістемелік сауаттылықты ғана емес, ұлттық педагогика негіздерін, халықтық тәрбиенің мазмұнын және қазіргі білім беру технологияларын үйлестіре қолдана алатын жоғары кәсіби құзыреттілікті талап етеді. Ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабақтарында жүйелі пайдалану оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын тұрақтандырып, қозғалыс әрекетіне ішкі уәжін күшейтеді, салауатты өмір салтының құндылығын саналы түрде қабылдауына жағдай жасайды және олардың өмір бойы дене белсенділігімен айналысу қажеттілігін қалыптастырады. Мұндай нәтижелер қазіргі білім беру

жүйесінің негізгі мақсаттарының бірі болып саналатын тұлғаның жан-жақты әрі үйлесімді дамуына толық сәйкес келеді. Сондықтан ұлттық ойындарды дене шынықтыру пәнінің мазмұнында жүйелі қолдану уақытша педагогикалық тәсіл ретінде емес, ұлттық құндылықтарды сақтай отырып сапалы білім беруді қамтамасыз ететін стратегиялық бағыт ретінде қарастырылуы қажет. Болашақта ұлттық ойындарды оқу бағдарламаларына кеңінен енгізу, оларды оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздерін жетілдіру, цифрлық білім беру ресурстарымен ықпалдастыру және мұғалімдердің кәсіби даярлығын осы бағытта жетілдіру дене шынықтыру пәнінің тәрбиелік, сауықтыру және білімдік әлеуетін одан әрі арттыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер;

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Дене шынықтыру: Жалпы орта білім беру деңгейінің 1–11-сыныптарына арналған үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2022.
2. Әлімқұлов С.Ә. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Эверо, 2020. – 312 б.
3. Железняк Ю.Д., Петров П.К. Основы научно-методической деятельности в физической культуре и спорте. – Москва: Академия, 2013. – 288 с.
4. Pangrazi R.P., Beighle A. Dynamic Physical Education for Elementary School Children. – 19th ed. – New York: Human Kinetics, 2019. – 432 p.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИГР НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация. В статье рассматривается педагогическое значение систематического использования национальных игр на уроках физической культуры в совершенствовании физической подготовленности учащихся, освоении национальных ценностей и формировании личностных качеств. Анализируется влияние национальных игр на повышение двигательной активности, развитие физических качеств, усиление учебной мотивации и формирование здорового образа жизни. Кроме того, рассматриваются историко-культурные особенности национальных игр, методические пути их интеграции в содержание урока, принципы отбора игр с учетом возрастных особенностей учащихся и требования безопасности. Обосновывается, что эффективная организация национальных игр способствует развитию у учащихся быстроты, ловкости, выносливости, смелости, настойчивости, навыков коллективного взаимодействия и чувства взаимной ответственности. Результаты исследования показывают, что использование национальных игр на уроках физической культуры является эффективным педагогическим средством, способствующим не только повышению качества образования, но и сохранению национального культурного наследия, формированию национальной идентичности подрастающего поколения.

Ключевые слова: национальные игры, физическая культура, физическое воспитание, национальные ценности, двигательная активность, физические качества, охрана здоровья, педагогические технологии, воспитательный потенциал, национальная культура, учитель физической культуры, методика обучения, личностное развитие, здоровый образ жизни, образование.

Таубатырова Мира Тыныштыковна
“ЖасАрт “ театрының көркемдік жетекшісі
"Ақтөбе қаласының білім бөлімі" мемлекеттік мекемесінің
"Қалалық оқушылар сарайы" мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорыны

ҮЛГІЛІ «ЖАСART» БАЛАЛАР ТЕАТРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОЛЫ МЕН ТӘРБИЕЛІК ТАҒЫЛЫМЫ

Қазіргі таңда өскелең ұрпаққа сапалы білім берумен қатар, оның рухани-адамгершілік, шығармашылық және әлеуметтік тұрғыдан дамуына ерекше көңіл бөлінуде. Баланың бос уақытын тиімді ұйымдастырып, бойындағы қабілетін ашуға мүмкіндік беретін қосымша білім беру ұйымдарының бұл бағыттағы маңызы зор. Соның ішінде театр өнерінің орны айрықша.

Театр – бірнеше өнер түрін тоғыстыратын ерекше шығармашылық орта. Оның бойында сөз өнері, музыка, би, пластика, сахналық қозғалыс пен актерлік шеберлік үндеседі. Сондықтан театр үйірмесіне қатысқан бала тек сахнада өнер көрсетіп қана қоймайды. Ол өз ойын еркін жеткізуге, көпшілік алдында өзін ұстауға, тыңдауға, түсінуге, өзгенің пікірін құрметтеуге және ұжыммен жұмыс істеуге үйренеді.

Осындай ізгі мақсаттарды жүзеге асырып келе жатқан шығармашылық ұжымдардың бірі – Ақтөбе қаласындағы Қалалық оқушылар сарайы жанынан құрылған үлгілі **«ЖАСART» балалар театры**. Театрдың басты ерекшелігі – сахналық өнерді балалар тәрбиесімен ұштастыра отырып, жан-жақты, ізденімпаз, өзіне сенімді әрі ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген тұлға қалыптастыруға бағытталуында.

«ЖАСART» театрының оқу-шығармашылық бағдарламасында театралдық ойындар мен тренингтер, музыкалық және шығармашылық жаттығулар, көркемсөз оқу, сахналық қозғалыс, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру, тіл байлығын дамыту, театр мәдениетінің негіздері және спектакльмен жұмыс жасау бағыттары қамтылған.

Театрдағы әр сабақ баланың шығармашылық ізденісіне жол ашады. Қарапайым ойынның өзінен бала өзін тануды, серіктесін сезінуді, берілген тапсырманы орындауды үйренеді. Ал сахнаға шыққан кезде оның бойындағы ұяңдық біртіндеп сейіліп, өзіне деген сенімі арта түседі. Көркемсөзбен жұмыс жасау сөздік қорын молайтып, дұрыс әрі анық сөйлеуге ықпал етсе, сахналық жаттығулар баланың қимыл-қозғалысын, есте сақтау қабілетін және зейінін жетілдіреді.

Бүгінгі цифрлық технологиялар дәуірінде балалардың экран алдында көп уақыт өткізуі олардың тірі қарым-қатынасқа, қимылды ойындарға, кітап оқуға және шығармашылық әрекетке деген қызығушылығына әсер ететіні белгілі. Осындай кезеңде театр – баланың шынайы қарым-қатынасқа түсіп, өз ойын сөзбен және қимылмен жеткізетін, эмоциясын басқаратын, қиялын дамытатын ерекше орта.

«ЖАСART» театрының тәрбиелік бағыты да осыдан көрінеді. Ұжымдық шығармашылық барысында балалар бір-біріне қолдау көрсетіп, өзара көмекке, жауапкершілікке, татулыққа үйренеді. Бір спектакльдің сахнаға шығуы – әр баланың ортақ еңбекке қосқан үлесінің нәтижесі. Бұл үдеріс оларды тәртіпке, еңбекқорлыққа және жауапкершілікке баулиды.

Театр жұмысының тағы бір маңызды бағыты – ұлттық құндылықтарды дәріптеу. Қазақ әдебиеті мен драматургиясының таңдаулы туындылары, ұлттық салт-дәстүр мен рухани мұра балалардың шығармашылық жұмысына арқау болып, олардың ұлттық болмысын тереңірек түсінуіне мүмкіндік береді. Өнер арқылы тәрбиеленген бала өз мәдениетін құрметтеп қана қоймай, туған еліне деген сүйіспеншілігін де қалыптастырады.

«ЖАСART» балалар театрының шығармашылық жетістіктері де ұжым жұмысының нәтижелі екенін көрсетеді. Театр тәрбиеленушілері түрлі деңгейдегі халықаралық, республикалық, облыстық және қалалық байқауларға қатысып, жүлделі орындарға ие болып келеді. Бұл жетістіктер – балалардың сахналық шеберлігімен қатар, жетекшінің ізденісі мен жүйелі еңбегінің нәтижесі.

Театрдың тағы бір үлкен жетістігі – оның тәрбиеленушілерінің арасынан кәсіби өнер жолын таңдаған жастардың шығуы. Театр сахнасында алғашқы қадамын жасаған шәкірттердің кейін актерлік, режиссерлік мамандықтарды таңдап, өнер саласында еңбек етуі – шығармашылық ұжымның кәсіби бағдар берудегі маңызды рөлін айқындайды. Бүгінде театр құрамында қырықтан астам тәрбиеленуші шығармашылықпен айналысып, өз өнерлерін шыңдап келеді.

Балалар театры – тек болашақ актерлерді тәрбиелейтін орын емес. Оның басты құндылығы – баланың тұлғалық қалыптасуына ықпал етуінде. Сахнаға шыққан бала кейіпкердің өміріне үңіледі, оның әрекетінің себебін түсінуге тырысады, жақсы мен жаманды ажыратады. Басқа адамның бейнесін сомдау арқылы өзгенің сезімін түсінуді үйренеді. Бұл – баланың эмоционалдық және рухани дамуына үлкен әсер ететін тәрбие мектебі.

Театр баланы ойлануға, сезінуге, ізденуге және өзін еркін көрсетуге үйретеді. Сахнада алған тәжірибе оның күнделікті өміріне де оң ықпал етеді. Өз ойын анық жеткізетін, көпшілік алдында қысылмай сөйлейтін, жауапкершілікті сезінетін, айналасындағы адамдарды құрметтейтін тұлғаның қалыптасуына театрдың қосар үлесі мол.

Сондықтан **«ЖАСART» балалар театры – өнер үйірмесі ғана емес, жас ұрпақтың шығармашылық қабілетін ашып, рухани дүниесін байытып, ұлттық құндылықтарды бойына сіңіретін үлкен тәрбие мектебі.**

Театр – баланың өзін табуына жол ашатын шығармашылық кеңістік. Ал шығармашылықпен тәрбиеленген ұрпақ – ойы еркін, жүрегі ізгі, мәдениеті жоғары, ел болашағына жауапкершілікпен қарайтын тұлға.

Театр – өнердің ғана емес, тәрбиенің де бесігі.

Сунатуллаева Галия Нуртазакызы
Директордың тәрбие-ісі жөніндегі орынбасары
QAINAR-BULAQ негізгі мектебі
Шымкент қаласы

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІ ДАМЫТУДАҒЫ ДИРЕКТОРДЫҢ ТӘРБИЕ ІСІ ЖӨНІНДЕГІ ОРЫНБАСАРЫНЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ РӨЛІ

Аннотация: мақалада ұлттық тәрбие тұлға қалыптастырудың стратегиялық бағыты ретінде қарастырылып, мектеп директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасарының осы үдерістегі басқарушылық, ұйымдастырушылық және инновациялық рөлі талданады. Заманауи білім беру жағдайында ұлттық құндылықтарды жаңаша форматта ұсыну, цифрлық технологиялармен ұштастыру, оқушылардың қызығушылығын арттыру тетіктері сипатталады. Ұлттық тәрбиені жүйелі жоспарлау, жобалық қызмет, мектепішілік іс-шаралар, әлеуметтік серіктестік, цифрлық контент пен креативті форматтарды қолдану жолдары ұсынылады. Мақалада директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары ұйымдастыра алатын нақты іс-шара үлгілері мен тиімді әдістер кешені берілген.

Кілт сөздер: ұлттық тәрбие, тұлға қалыптастыру, стратегиялық бағыт, директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, құндылыққа негізделген білім беру, патриоттық тәрбие, заманауи формат, цифрлық тәрбие, мектеп мәдениеті, жобалық қызмет.

Ұлттық тәрбие – ұлттың тарихи жадын, мәдени кодын, рухани құндылықтарын сақтай отырып, заманауи қоғамға бейім тұлға қалыптастырудың стратегиялық негізі. Бүгінгі жаһандану дәуірінде ұлттық болмысты сақтау мен оны жас ұрпақтың санасына заманауи форматта жеткізу – мектептің басты міндеттерінің бірі. Осы үдерісте директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары стратегиялық менеджер, идеологиялық үйлестіруші және тәрбие жұмысының жүйелік ұйымдастырушысы ретінде шешуші рөл атқарады.

Ұлттық тәрбие – тек дәстүрлі мерекелер өткізу немесе ұлттық киім киюмен шектелетін үдеріс емес. Ол – мектептің тұтас тәрбиелік кеңістігін ұлттық құндылықтар негізінде құру. Бұл жерде Қазақстан Республикасының білім беру саясаты, ұлттық идеологиясы, тарихи-мәдени мұрасы тәрбие жұмысының мазмұнын айқындайды. Ұлттық тәрбиенің мазмұндық өзегіне отансүйгіштік, ар-ождан, үлкенге құрмет, кішіге ізет, еңбексүйгіштік, тіл мен дәстүрге құрмет сияқты құндылықтар кіреді.

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары ең алдымен мектептің тәрбие тұжырымдамасын ұлттық негізде қайта қарастыруы тиіс. Тәрбие жоспары формалды құжат емес, оқушының тұлғалық дамуына әсер ететін стратегиялық бағдар болуы қажет. Заманауи оқушылардың қызығушылығы цифрлық ортаға, әлеуметтік желілерге, креативті форматтарға бағытталғандықтан, ұлттық мазмұн да осы арналар арқылы ұсынылуы тиіс. Мысалы, ұлттық құндылықтарды дәріптеу мақсатында «Digital Ұрпақ – Ұлттық сана» атты мектепішілік жоба ұйымдастыруға болады. Бұл жоба аясында оқушылар TikTok, Instagram форматында ұлттық дәстүрлер туралы қысқа танымдық бейнероликтер түсіреді, подкасттар жазады, тарихи тұлғалар туралы заманауи форматта контент әзірлейді. Мұндай жұмыс балалардың шығармашылық әлеуетін дамыта отырып, ұлттық құндылықтарды заманауи тілде түсіндіруге мүмкіндік береді.

Ұлттық тәрбие бағытында орынбасар ұйымдастыра алатын іс-шаралардың бірі – «Ұлттық код апталығы». Апта бойы әр күн белгілі бір тақырыпқа арналады: «Тіл күні», «Салт-дәстүр күні», «Ұлттық өнер күні», «Тарих және тағылым күні», «Ұлттық тағам күні». Әр күн интерактивті форматта өткізіледі: дебат, квест, интеллектуалдық ойын, TED-style форматындағы оқушы баяндамалары, театрландырылған қойылымдар. Бұл іс-шаралар оқушыны белсенді қатысушыға айналдырады.

Оқушыларды қызықтырудың тиімді жолдарының бірі – геймификация. Мысалы, мектепішілік «Ұлттық мұра» квест ойыны ұйымдастырылып, QR-код арқылы тапсырмалар беріледі. Әр тапсырма қазақ халқының дәстүрі, тарихы немесе әдебиетімен байланысты болады. Мұндай тәсіл ұлттық мазмұнды заманауи технологиямен ұштастырады. Сонымен қатар «Жас шебер» жобасы арқылы ұлттық қолөнерді жаңғыртуға болады. Оқушылар киіз басу, зергерлік бұйым үлгілерін жасау, ұлттық ою-өрнек дизайнын заманауи графикамен үйлестіру жұмыстарын орындайды. Бұл жоба STEAM элементтерімен біріктіріліп, технология, өнер және мәдениетті тоғыстырады.

Ұлттық тәрбие – патриоттық сананы қалыптастырумен тығыз байланысты. Осы бағытта тарихи-танымдық экспедициялар, музейге виртуалды экскурсиялар, «Тарих тағылымы» атты деректі фильмдер апталығы ұйымдастырылады. Мысалы, Ұлттық музей қорларымен онлайн танысу, тарихи жәдігерлер туралы зерттеу жұмыстарын жүргізу оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырады.

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары ата-анамен серіктестікті де ұлттық тәрбие аясында күшейтуі тиіс. «Отбасы – ұлттық тәрбиенің алтын бесігі» атты ата-аналар форумы, шеберлік сағаттары, әулеттік шежіре жобалары ұйымдастырылса, мектеп пен отбасы арасындағы құндылықтық сабақтастық нығаяды. Ата-аналарды тәрбие процесіне тарту ұлттық құндылықтарды жетілдірудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Осы жоба арқылы ата-аналар конференцияларға қатысып, өз тәжірибесін бөліседі, ұлттық дәстүрлерді үйде сақтауға үлес қосады. Мұндай серіктестік мектеп пен отбасы арасындағы сабақтастықты күшейтеді және оқушының жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Қазіргі заман оқушыларына үлгі болатын тұлғалар бейнесін таныту да маңызды. Мысалы, Абай Құнанбайұлы шығармашылығын заманауи форматта талдау, Әлихан Бөкейхан қызметін зерттеу жобалары арқылы ұлттық сана қалыптастыруға болады. Тарихи тұлғаларды тек ақпарат ретінде емес, құндылық үлгісі ретінде көрсету – тәрбие жұмысының тиімді тәсілі.

Орынбасардың басты міндеті – ұлттық тәрбиені оқушы үшін «міндет» емес, «құндылық» деңгейіне жеткізу. Бұл үшін мотивациялық орта құру, оқушы бастамаларын қолдау, еріктілік жобаларды дамыту маңызды. Мысалы, «Ұлттық еріктілер клубы» құрылып, оқушылар қарттарға көмек көрсету, ұлттық мерекелерді ұйымдастыру, қайырымдылық жәрмеңкелерін өткізуге атсалыса алады.

Ұлттық тәрбие заманауи басқару тәсілдерімен үйлесуі тиіс. Жүйелі мониторинг, кері байланыс, талдау арқылы тәрбие жұмысының тиімділігі бағаланады. Әр іс-шарадан кейін рефлексия жүргізу, оқушылар пікірін ескеру – нәтижелілікті арттырады.

Ұлттық тәрбие – тек мектеп бағдарламасына енгізілген пәндер немесе мерекелік іс-шаралар жиынтығы емес, оқушының күнделікті өміріндегі әдет-ғұрып, мінез-құлық, тұлғалық дағдылар арқылы қалыптасатын интегративтік процесс. Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары осы үдерісте негізгі координатор, стратегиялық жоспарлаушы және инновациялық жаңашылдықты енгізуші ретінде қызмет атқарады. Ұлттық құндылықтарды қайта жаңғырту тек дәстүрлі тәсілдермен емес, заманауи технологиялар мен оқушының қызығушылықтары арқылы жүзеге асуы қажет.

Мектеп интернатында тәрбиеші ретінде ұйымдастырылатын жобалар оқушылардың жеке бастамасын қолдай отырып, олардың рухани, интеллектуалдық және әлеуметтік қабілеттерін дамытады. Мысалы, «Тарихи шежіре» жобасы аясында әрбір оқушы өз отбасының немесе туған өлкесінің тарихын зерттеп, мультимедиа форматында бейнематериалдар дайындайды. Бұл тәсіл тарих пен мәдениетті заманауи құралдар арқылы таныстыруға мүмкіндік береді.

Ұлттық құндылықтарды насихаттау үшін оқушыларды әлеуметтік жобаларға тарту тиімді. Мысалы, «Қолдан келетін қайырымдылық» акциялары, «Мектеп музейін жаңғырту» жобасы, «Ұлттық қолөнер шеберханасы» арқылы балалар өз бетінше ұйымдастыру дағдыларын, жауапкершілікті және топтық жұмысқа қабілеттілігін шыңдайды. Мұндай әрекеттер оқушылардың патриоттық сезімін нығайтады, әлеуметтік белсенділігін арттырады.

Цифрлық құралдар мен интерактивті форматтар арқылы ұлттық тәрбиені жаңаша ұсыну да маңызды. QR-кодпен тапсырмалар, интерактивті квесттер, онлайн викториналар арқылы оқушылар тарихи және мәдени мәліметтерді өз бетімен зерттейді, шығармашылық қабілетін іске қосады. «Ұлттық код» апталығы сияқты жобалар оқушыларға дәстүр мен жаңалықты үйлестіре отырып тәжірибе жинауға мүмкіндік береді.

Ұлттық тәрбие тек жеке оқушыға бағытталмай, мектеп мәдениетін қалыптастыруға да ықпал етеді. Топтық іс-шаралар арқылы оқушылар өзара қолдау, сыйластық, бір-бірінің мәдени ерекшеліктерін құрметтеуді үйренеді. Бұл мектептегі әлеуметтік климатты жақсартып, балалар арасындағы сенімділікті арттырады.

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары инновациялық әдістерді енгізу арқылы ұлттық тәрбиенің заманауи форматын қалыптастырады. Мысалы, оқушыларды VR-экскурсияларға, онлайн тарихи шолуларға, интерактивті сабақтарға қатыстыру арқылы тарих пен мәдениетті тәжірибе жүзінде меңгеруге болады. Бұл тәсіл оқушыны белсенді зерттеуші ретінде дамытады, оның сыни ойлау қабілетін арттырады.

Осылайша, ұлттық тәрбие – мектептің стратегиялық даму бағыты. Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары ұлттық құндылықтарды заманауи форматта жаңғыртып, оқушы санасына сіңірудің ұйымдастырушысы әрі көшбасшысы болуы тиіс. Ұлттық мазмұнды цифрлық ортада, креативті жобалар арқылы, интерактивті форматта ұсыну – жас ұрпақтың қызығушылығын арттырып, рухани бай, жауапты, патриот тұлға қалыптастырудың тиімді жолы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова А.Р. Ұлттық тәрбие негіздері және мектептегі тәжірибесі. – Алматы: Білім, 2019. – 256 б.
2. Баймұхамедова Г.Ж. Мектептегі тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі. – Нұр-Сұлтан: Мектеп, 2020. – 312 б.
3. Жұмабаев С.Ұ. Инновациялық жобалық технологиялар арқылы ұлттық құндылықтарды дамыту. – Алматы: Ғылым, 2021. – 198 б.
4. Назарбекова Л.Т. Педагог-психолог рөлі және оқушылардың әлеуметтік дамуы. – Алматы: Кемел, 2018. – 224 б.
5. Омарова А.К., Тұрғанбаев Н.А. Ұлттық құндылықтарды насихаттау әдістері мен тәжірибесі. – Алматы: Логос, 2017. – 304 б.

СТРАТЕГИЧЕСКАЯ РОЛЬ ЗАМЕСТИТЕЛЯ ДИРЕКТОРА ПО ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ

Аннотация: в статье национальное воспитание рассматривается как стратегическое направление формирования личности, а также анализируется управленческая, организационная и инновационная роль заместителя директора по воспитательной работе в данном процессе. В современных условиях образования рассматриваются механизмы представления национальных ценностей в современных форматах, их интеграции с цифровыми технологиями и повышения интереса учащихся. Предлагаются пути системного планирования национального воспитания, организации проектной деятельности, внутришкольных мероприятий, социального партнерства, а также использования цифрового контента и креативных форматов. В статье представлен комплекс эффективных методов и конкретных примеров мероприятий, которые может организовать заместитель директора по воспитательной работе.

Ключевые слова: национальное воспитание, формирование личности, стратегическое направление, заместитель директора по воспитательной работе, ценностно-ориентированное образование, патриотическое воспитание, современный формат, цифровое воспитание, школьная культура, проектная деятельность.

Сыражидин Нұргүл Асанқызы
Орыс тілі және әдебиеті пәні мұғалімі, педагог
Жаушықұм мектеп-лицейі
Түркістан облысы, Шардара ауданы, Жаушықұм ауылы

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ИНСТРУМЕНТ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические и методические возможности использования технологий искусственного интеллекта в процессе индивидуализации обучения русскому языку и литературе в условиях современной школы. Анализируются дидактические основания внедрения интеллектуальных цифровых систем, их влияние на формирование языковой, коммуникативной и культуроведческой компетенций обучающихся, а также профессиональная трансформация роли учителя-словесника. Особое внимание уделяется вопросам адаптивного обучения, формированию индивидуальных образовательных траекторий, автоматизированной диагностике учебных достижений и развитию критического мышления при работе с текстами различных жанров. Обосновывается необходимость интеграции ИИ-технологий в образовательную практику при сохранении гуманистической направленности преподавания русского языка и литературы.

Ключевые слова: искусственный интеллект, индивидуализация обучения, русский язык и литература, адаптивные технологии, цифровая педагогика, образовательная траектория, компетентностный подход, диагностика обучения.

Современное образовательное пространство переживает этап глубокой цифровой трансформации, в рамках которой технологии искусственного интеллекта перестают быть исключительно инструментом технического прогресса и становятся важнейшим фактором методического обновления преподавания гуманитарных дисциплин. Русский язык и литература как предметная область, ориентированная на формирование языковой личности, развитие речевой культуры и ценностного сознания, особенно чувствительны к изменениям образовательной среды, поскольку любое нововведение должно учитывать специфику работы с текстом, словом и смыслом. Использование ИИ-технологий в данном контексте открывает принципиально новые возможности для реализации идеи индивидуализации обучения, которая в условиях массовой школы нередко остается декларативной установкой. Индивидуализация предполагает учет темпа усвоения материала, уровня языковой подготовки, познавательных интересов и когнитивных особенностей каждого ученика, что традиционными средствами обеспечить крайне сложно. Интеллектуальные цифровые системы способны анализировать результаты текущей работы обучающегося, выявлять типичные ошибки, прогнозировать затруднения и предлагать задания, соответствующие его образовательным потребностям. Тем самым создаются предпосылки для построения гибкой образовательной траектории, основанной не на усредненных показателях класса, а на

реальных достижениях конкретного школьника. Важно подчеркнуть, что внедрение ИИ в преподавание русского языка не означает механизацию гуманитарного знания, напротив, оно создает условия для более глубокого осмысления языковых явлений за счет освобождения учителя от части рутинных операций. В ситуации, когда проверка большого объема письменных работ требует значительных временных ресурсов, автоматизированные системы анализа текста могут выступать вспомогательным инструментом, позволяющим сосредоточиться на содержательной стороне речевого развития. Таким образом формируется новая модель взаимодействия человека и технологии, в которой ИИ становится средством педагогической поддержки, а не заменой профессиональной деятельности учителя.

Индивидуализация обучения русскому языку с применением ИИ-технологий проявляется прежде всего в адаптивном характере учебных заданий, которые могут варьироваться по уровню сложности, тематике и формату представления материала. Адаптивные платформы способны на основе алгоритмического анализа определять, какие орфографические, пунктуационные или синтаксические темы вызывают наибольшие трудности у конкретного обучающегося, и формировать персонализированные тренировочные блоки. Подобный подход позволяет избежать ситуации, при которой сильные ученики вынуждены выполнять избыточные по объему задания, а испытывающие затруднения остаются без необходимой поддержки. Особое значение имеет возможность мгновенной обратной связи, поскольку своевременное указание на ошибку способствует формированию устойчивых языковых навыков. В преподавании литературы ИИ-технологии могут использоваться для создания интерактивных карт персонажей, анализа мотивной структуры произведения, сопоставления различных интерпретаций текста, что расширяет аналитический инструментарий обучающихся. При этом цифровая среда способна предлагать дополнительные источники информации, адаптированные к возрастным и интеллектуальным особенностям учащихся, что усиливает межпредметные связи и развивает исследовательские компетенции. Индивидуальная образовательная траектория в таком формате становится не абстрактной концепцией, а реальным механизмом дифференциации обучения. Учитель получает аналитические данные о динамике продвижения каждого ученика, что позволяет корректировать содержание урока и выбирать оптимальные педагогические стратегии. В результате образовательный процесс приобретает черты вариативности и гибкости, отвечающие требованиям компетентностного подхода. Индивидуализация перестает сводиться к эпизодической дифференциации заданий и становится системным принципом организации учебной деятельности.

Применение искусственного интеллекта в практике преподавания русского языка и литературы оказывает влияние и на развитие метапредметных компетенций, прежде всего критического мышления, информационной грамотности и навыков самооценки. Работа с интеллектуальными системами предполагает умение формулировать запрос, анализировать полученную информацию, сопоставлять различные точки зрения и оценивать достоверность источников. В условиях цифровой среды ученик сталкивается с необходимостью осознанного выбора стратегии обучения, что способствует формированию ответственности за собственные образовательные результаты. Автоматизированная диагностика достижений позволяет отслеживать не только итоговые показатели, но и процессуальные аспекты усвоения материала, выявляя индивидуальный стиль учебной деятельности. Это создает основу для развития рефлексивных умений, когда обучающийся осмысливает собственные ошибки и определяет пути их преодоления. Для учителя данные аналитических отчетов становятся инструментом научно обоснованного планирования уроков и внеурочной работы, поскольку позволяют опираться на объективные показатели. В то же время использование ИИ требует формирования у школьников культуры цифрового взаимодействия, исключающей бездумное копирование готовых ответов и поверхностное усвоение информации. Педагогическая задача заключается в том, чтобы интегрировать интеллектуальные технологии в структуру учебной деятельности таким образом, чтобы они усиливали мыслительную активность, а не подменяли ее. Именно в этом проявляется гуманистическая направленность цифровой трансформации

образования, ориентированной на развитие личности. Следовательно применение ИИ-технологий в преподавании русского языка должно сопровождаться методическим осмыслением их дидактического потенциала и ограничений.

Роль учителя русского языка и литературы в условиях внедрения ИИ-технологий претерпевает качественные изменения, однако не утрачивает своей ключевой значимости. Если ранее значительная часть времени затрачивалась на проверку письменных работ и формальный контроль знаний, то в цифровой среде педагог получает возможность сосредоточиться на формировании смыслового анализа текста, развитии интерпретационных навыков и воспитании читательской культуры. Учитель становится координатором индивидуальных образовательных маршрутов, интерпретатором аналитических данных, полученных с помощью интеллектуальных систем, и наставником в процессе освоения сложных культурных смыслов. Такая трансформация требует повышения цифровой компетентности педагога, владения инструментами адаптивных платформ и понимания принципов работы алгоритмов машинного обучения. Вместе с тем профессиональная рефлексия позволяет избежать технологического детерминизма, при котором образовательный процесс полностью подчиняется логике программного обеспечения. Учитель сохраняет ответственность за отбор содержания, интерпретацию литературных произведений и формирование ценностных ориентиров обучающихся. Важно учитывать и этический аспект использования ИИ, связанный с защитой персональных данных, прозрачностью алгоритмов и недопустимостью дискриминационных решений. Педагогическое сообщество должно вырабатывать нормы и рекомендации, обеспечивающие баланс между технологической эффективностью и гуманитарной миссией школы. В этом контексте ИИ рассматривается как инструмент профессионального развития, стимулирующий поиск новых методических решений. Таким образом интеграция интеллектуальных технологий в преподавание русского языка и литературы открывает перспективы повышения качества образования при условии осознанного и критического их использования.

Перспективы дальнейшего развития ИИ-технологий в сфере индивидуализации обучения русскому языку связаны с созданием более сложных адаптивных моделей, способных учитывать не только уровень знаний, но и эмоционально-мотивационные характеристики обучающихся. Разработка интеллектуальных систем, анализирующих стиль письменной речи, аргументационную структуру сочинений и глубину литературной интерпретации, позволит вывести процесс оценивания на качественно новый уровень. В условиях реализации обновленных образовательных стандартов особую значимость приобретает формирование функциональной грамотности, которая предполагает умение применять языковые знания в реальных коммуникативных ситуациях. ИИ-технологии способны моделировать подобные ситуации в цифровой среде, создавая условия для практико-ориентированного обучения. При этом важно обеспечить методическое сопровождение внедрения инноваций, включая разработку рекомендаций для учителей и систему повышения квалификации. Научно-педагогические исследования в данной области должны быть направлены на выявление оптимальных моделей взаимодействия человека и интеллектуальной системы в образовательном процессе. Комплексный подход позволит избежать фрагментарного использования технологий и обеспечить их интеграцию в единую дидактическую концепцию. В долгосрочной перспективе применение ИИ может способствовать формированию устойчивой мотивации к изучению русского языка и литературы, поскольку обучение становится более адресным и результативным. Однако эффективность цифровых инструментов определяется не столько техническими характеристиками, сколько педагогической целесообразностью их использования. Следовательно стратегическая задача современного учителя заключается в осмысленном соединении традиций отечественной словесности с инновационными технологическими решениями, ориентированными на развитие личности обучающегося.

Список использованных источников

1. Азимов Э.Г., Кулибина Н.В., Ван В. Лингводидактический потенциал социальных сетей в обучении русскому языку как иностранному // Русский язык за рубежом. – 2023. – Т. 21, № 2. – С. 133–147 .

2. Иванова А.С., Лонцкая М.А., Пахомова И.Н. Обучение чтению и аудированию на русском языке как иностранном (уровни A1-B1) с использованием цифровых технологий // Revista EntreLínguas. – 2021. – Т. 7, спец. вып. 4. – Ст. e021080

3. Клобукова Л.П., Михеева Л.Н. Лингводидактическое тестирование в эпоху цифровизации образования // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Вопросы образования: языки и специальность. – 2021. – Т. 18, № 3. – С. 235–248.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ – ОРЫС ТІЛІН ОҚЫТУДЫ ЖЕКЕШЕЛЕНДІРУ ҚҰРАЛЫ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі мектеп жағдайында орыс тілі мен әдебиетін оқыту үдерісін жекешелендіруде жасанды интеллект технологияларын қолданудың педагогикалық және әдістемелік мүмкіндіктері қарастырылады. Интеллектуалды цифрлық жүйелерді енгізудің дидактикалық негіздері, олардың білім алушылардың тілдік, коммуникативтік және мәдениеттанымдық құзыреттерін қалыптастыруға ықпалы, сондай-ақ филолог мұғалімнің кәсіби рөлінің өзгеруі талданады. Оқытуды бейімдеу, білім алушылардың жеке білім беру траекторияларын қалыптастыру, оқу жетістіктерін автоматтандырылған диагностикалау және әртүрлі жанрдағы мәтіндермен жұмыс барысында сыни ойлауды дамыту мәселелеріне ерекше назар аударылады. Орыс тілі мен әдебиетін оқытуда ізгілікке негізделген бағытты сақтай отырып, жасанды интеллект технологияларын білім беру тәжірибесіне кіріктіру қажеттілігі негізделеді.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, оқытуды жекешелендіру, орыс тілі мен әдебиеті, бейімделген технологиялар, цифрлық педагогика, білім беру траекториясы, құзыреттілік тәсіл, оқытуды диагностикалау.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A TOOL FOR INDIVIDUALIZING RUSSIAN LANGUAGE EDUCATION

Abstract. The article examines the pedagogical and methodological potential of using artificial intelligence technologies to individualize the teaching of the Russian language and literature in the context of the modern school. It analyzes the didactic foundations of implementing intelligent digital systems, their impact on the development of students' linguistic, communicative, and cultural competencies, as well as the professional transformation of the role of the language and literature teacher. Particular attention is paid to adaptive learning, the development of individual educational pathways, automated assessment of learning outcomes, and the development of critical thinking when working with texts of various genres. The article substantiates the need to integrate AI technologies into educational practice while preserving the humanistic orientation of teaching the Russian language and literature.

Keywords: artificial intelligence, individualization of learning, Russian language and literature, adaptive technologies, digital pedagogy, educational pathway, competency-based approach, learning assessment.

Бекарыстанов Досымбек
Тарих пәні мұғалімі
Түркістан облысының білім басқармасының Отырар ауданының білім бөлімінің
"Ө.Жәнібеков атындағы №4 лицей-интернат" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ПАТША ӨКІМЕТІ ТАРАПЫНАН «БӨЛІП АЛДА, БИЛЕЙ БЕР» ҰСТАНЫМЫ ҚАЛАЙ ЖҮЗЕГЕ АСТЫ

Білім беру ұйымының атауы	Ө. Жәнібеков атындағы №4 лицей-интернат	
Пәні:	Қазақстан тарихы	
Педагогтің аты-жөні:	Бекарыстанов Досымбек	
Күні:		
Сынып: 8 «А»	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Патша өкіметі тарапынан «Бөліп алда, билей бер» ұстанымы қалай жүзеге асты	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	8.3.1.3 Ресей империясының орталық саясатының себеп – салдарын анықтайды; 8.3.1.4 Патша үкіметі реформалары нәтижесіндегі әкімшілік аумақтық өзгерістерді түсіндіреді;	
Сабақтың мақсаты	Патша үкіметінің1867-68 жж әкімшілік реформаларының жүргізілу себептері мен барысы туралы түсінеді Реформа нәтижесіндегі әкімшілік аумақтық өзгерістерді анықтап, талдайды	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі//уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**
Ұйымдастыру 1 мин Өткен білімді еске түсіру 4 мин	**Еске түсірейік!** • **Ұлы жүз қазақтарының Ресей империясының қол астына өту себептері қандай болды?** • **Ресей империясы Ұлы жүзді қол астына алу үшін қандай әдістерді қолданды?** • **Ұлы жүз аумағын қарату арқылы Патша үкіметі қандай мақсаттарды көздеді**	Мұғалімге кері байланыс жасайды	Мадақтау
Жаңа білім 2 мин 6 мин	**Ұйымдастыру кезеңі** Асық түстері арқылы жұпқа біріктіру Ой шақыру 1. «Бөліп ал да, билей бер» ұғымының мағынасын қалай түсінесің? 2. «Бірлігі күшті ел азбайды» деген мақалды ұстанған қазақтар үшін бөліп билеу кімге тиімді болды? Халыққа ма, билікке ме?	Оқушылар асық түсі арқылы жұпқа бірігеді Оқушылар жауаптары арқылы жаңа тақырыпқа көшеміз Бейне ролик арқылы негізгі идеаны анықтайды Қазақстандағы 5 сатылы басқару	Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады https://youtu.be/1J0O0_BJ2Cs?feature=shared

<table>
<tr>
<td>6 мин

16 мин</td>
<td>
Бұл афоризмнің XIX ғасырда Қазақстанға қандай қатысы болды? - деген сұрақ қоя отырып сабақ тақырыбына шығу

Бейне көрсетілім: https://youtu.be/1J0O0_BJ2Cs?feature=shared

Тапсырма:
<table>
<tr><th>Басқару жүйесі</th><th>Басқарушылар</th><th>Қызметі</th></tr>
<tr><td>1</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>2</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>3</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>4</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>5</td><td></td><td></td></tr>
</table>
Күтілетін нәтиже
<table>
<tr><td>Басқару жүйесі</td><td>Басқарушылар</td><td>Қызметі</td></tr>
<tr><td>Генерал-губернаторлық</td><td>Генерал губернатор</td><td>Азаматтық-әскери билік</td></tr>
<tr><td>Облыстар</td><td>Әскери губернатор</td><td>Шаруашылық, сот, жарлықты іске асыру</td></tr>
<tr><td>Уездер</td><td>Уезд бастығы</td><td>Полиция, әскери бөлім, әкімшілік</td></tr>
<tr><td>Болыстар</td><td>Болыс сұлтаны</td><td>Полиция мен тыңшылардың қызметі</td></tr>
<tr><td>Ауыл</td><td>Ауыл старшыны</td><td>Ауылдың тыныштығын сақтау</td></tr>
</table>
2. Тапсырма: Жұптық жұмыс
<table>
<tr><th>Реформаның жағымсыз жақтары:</th><th>Реформаның жағымды жақтары:</th></tr>
<tr><td>1</td><td>1</td></tr>
<tr><td>2</td><td>2</td></tr>
<tr><td>3</td><td>3</td></tr>
<tr><td>4</td><td>4</td></tr>
<tr><td>5</td><td>5</td></tr>
</table>
Күтілетін нәтиже
<table>
<tr><th>Реформаның жағымсыз жақтары:</th><th>Реформаның жағымды жақтары:</th></tr>
<tr><td>Реформалар Қазақстанды Ресейге қосып алу үрдісінің</td><td>Қазақстанның әлеуметтік-</td></tr>
</table>
</td>
<td>
жүйесін анықтайды; Басқару жүйелерінің басшыларының атауын анықтайды; Басқару жүйелерінің қызметін анықтап талдайды
Тапсырманы жеке орындайды

Оқушылар реформаның жағымды және жағымсыз тұстарын анықтайды

1 – топ. Реформаның саяси саладағы (басқару жүйесі, сот және сайлау) 3 өзгерісті анықтап, талдайды
2 – топ. Реформаның әлеуметтік саладағы 3 өзгерісті анықтап, талдайды
3–топ. Реформаның экономикалық саладағы 3 өзгерістерді анықтап, талдайды
4 – топ. Реформаның мәдени саладағы 3 өзгерістерді анықтап, талдайды
</td>
<td>Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады</td>
</tr>
</table>

	толық аяқталғанын көрсетті;	**экономикалық дамуында белді орын алды;**		
	Қазақстанның кең байтақ жері Ресейдің мемлекеттік меншігіне өтті;	**Өлкенің табиғи байлықтарын игеруге қолайлы жағдайлар қалыптасты;**		
	Патша үкіметі енді қазақтардың құнарлы жерлерін кез-келген сылтаумен тартып ала беретін болды;	**- Әлеуметтік, шаруашылық өмірге капиталистік құбылыстар ене бастады;**		
	Қазақтарға болыс және ауыл старшыны деген ең төменгі дәрежедегі қызметтер ғана тиді;	**Көшпелі мал шаруашылығымен айналысқан қазақтардың да күнделікті өмірі өзгеріске түсті;**		
	Патша өкіметінің Қазақстанның табиғи бай ресурстарын оңды-солды емін-еркін пайдалануы бұл өлкені Ресей экономикасының қосалқы арзан шикізат көзіне айналдырды.	**Кедейленген қазақтардың қалаларға,алғашқы өндіріс орындарына шоғырлануы.**		
	3. Тапсырма «Бес саусақ» әдісі Топтық жұмыс. Зерттеу және талдау **1 – топ.** Реформаның саяси саладағы (басқару жүйесі, сот және сайлау) өзгерістерін анықтап талдаңыз **(111-112 бет)** **2 – топ.** Реформаның әлеуметтік саладағы өзгерістерді анықтап талдаңыз **(113-114 бет)** **3–топ.** Реформаның экономикалық саладағы өзгерістерді анықтап талдаңыз **(113-114 бет.)** **4 – топ.** Реформаның мәдени саладағы өзгерістерді анықтап талдаңыз **(114 бет. дерекпен жұмыс)** *Болыс болдым мінеки,* *Бар малымды шығындап.* *Түйеде қом, атта жал,* *Қалмады елге тығындап...* Осы өлеңінде Абай отарлаумен келген қандай жағымсыз қасиеттерді сынайды?			
Сабақтың соңы 5 мин	Ой-түйін: Патша өкіметі тарапынан «бөліп ал да, билей бер» ұстанымы толықтай жүзеге асты ма? Өз ойыңды қорытындылаңыз Үй тапсырмасы: Веен диограммасы **1822-24 жж жарғы** **1867-68 жж реформа** **Ұқсастықтары және айырмашылықтары**	Сабақтың тақырыбын қорытындылау Тақырып бойынша пікірлерін айтады	

Данекерова Данагуль Шораевна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-модератор
“№1 мектеп-гимназия” КММ
Ақтөбе облысы Шалқар қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сыныптардағы оқу үдерісін цифрландыру және жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын енгізу мәселелері қарастырылады. Кіші мектеп жасындағы балалардың танымдық белсенділігін арттырудағы ЖИ мүмкіндіктері мен оны қолданудың педагогикалық шарттары талданған. Сабақты визуализациялау, дербес тапсырмалар дайындау және кері байланыс орнатудағы заманауи бағдарламалардың тиімділігіне баға берілген.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, бастауыш сынып, педагогикалық шеберлік, танымдық белсенділік, цифрлық білім беру.

Қазіргі білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістер кезеңін бастан кешуде. Жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының дамуы мұғалімнің кәсіби шеберлігіне жаңа өлшемдер мен талаптар қояды. Әсіресе, бастауыш сынып оқушыларының зейінін тұрақтандыру және олардың оқуға деген ынтасын ояту процесінде жаңа технологияларды сауатты қолдану маңызды. Кіші мектеп жасындағы балалар ақпаратты көрнекілік пен ойын элементтері арқылы тез қабылдайды. Сондықтан ЖИ құралдарын бастауыш сыныптың педагогикалық әдістемесіне интеграциялау — заман талабы. Бастауыш сынып мұғалімінің шеберлігі ЖИ құралдарын дәстүрлі әдістермен ұштастыра білуінде көрінеді. Бүгінгі таңда ЖИ білім беруде мынадай бағыттар бойынша жаңа мүмкіндіктер ашады. Біріншіден, саралап оқыту және даралау процесі іске асады. ЖИ негізіндегі платформалар әр оқушының білім деңгейі мен қабылдау жылдамдығына қарай жеке тапсырмалар генерациялай алады. Бұл үлгерімі төмен оқушыларға қолдау көрсетуге, ал дарынды балаларға күрделірек деңгейді ұсынуға көмектеседі. Екіншіден, көрнекілік пен интерактивтілік деңгейі артады. Canva, ChatGPT, Gamma App сияқты ЖИ құралдары арқылы мұғалім санаулы секундтарда ертегілер мен мәтіндерге арналған бірегей суреттер, презентациялар мен интерактивті ойындар дайындай алады. Төмендегі кестеде бастауыш сыныпта ең жиі қолданылатын ЖИ құралдарының тиімділігі көрсетілген. Кесте 1 – Бастауыш сыныпта ЖИ құралдарын қолдану бағыттары ЖИ құралының атауыАтқаратын негізгі қызметі. Педагогикалық тиімділігі ChatGPT / ClaudeМәтіндік тапсырмалар, ертегілер, деңгейлік тесттер құрастыруДидактикалық материалдарды дайындау уақытын үнемдейді. Gamma App / Tome Сабақ тақырыбына сай

көрнекі презентациялар жасау. Оқушылардың визуалды зейінін тұрақтандырады Midjourney / Bing Image Ертегі кейіпкерлері мен тапсырмаларға бірегей суреттер салу Балалардың шығармашылық қиялын дамытады (бос жол) Үшіншіден, ЖИ құралдары мұғалімнің уақытын айтарлықтай үнемдейді. Педагог күнделікті рутиналық жұмыстардан (тест құрастыру, дидактикалық материалдар іздеу) босап, өз уақытын балалармен тікелей психологиялық-педагогикалық жұмыс жасауға бағыттайды. Дегенмен, бастауыш сыныптарда жасанды интеллектіні қолданудың өзіндік шектеулері бар. Ең бастысы — экран алдындағы уақытты бақылау және баланың сыни ойлау қабілеті мен тікелей қарым-қатынас дағдыларын дамытуды ұмытпау. Технология мұғалімді ешқашан алмастырмайды, ол тек педагогтың шығармашылық әлеуетін арттыратын көмекші құрал қызметін атқаруы тиіс.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект — бастауыш сынып мұғалімінің педагогикалық шеберлігін жаңа деңгейге көтеретін қуатты құрал. Оны оқу үдерісіне сауатты енгізу арқылы біз балалардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың заманауи цифрлық әлемге бейімделуіне жағдай жасаймыз. Конференция аясында бұл бағытты талқылау мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін кеңейтуге серпін береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мырзахметова А. Білім берудегі жаңа цифрлық технологиялар. — Алматы, 2024. — 120 б.
2. Илон Маск және заманауи білім трендтері // Педагогика журналы. — 2025. — №3. — 45-48 б.

Аруынова Алтынай Алипбаевна
Бастауыш сынып мұғалімі
Юрий Гагарин атындағы орта мектебі
Жамбыл облысы, Байзақ ауданы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КІТАП ОҚУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Аңдатпа. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының кітап оқуға қызығушылығын арттыру, оқу сауаттылығын қалыптастыру және тұрақты оқу дағдысын дамыту жолдары қарастырылады. Бастауыш кезеңде баланың кітаппен қарым-қатынасын дұрыс қалыптастыру оның сөздік қорын молайтып қана қоймай, ойлау, есте сақтау, қиялдау, өз ойын еркін жеткізу қабілеттерін жетілдіреді. Мақалада оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес кітап таңдау, мәнерлеп оқу, сұрақ-жауап, рөлдік оқу, шығармашылық тапсырмалар, «оқырман күнделігі», кітап көрмесі сияқты тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану жолдары ұсынылады.

Түйін сөздер: бастауыш сынып, кітап оқу, оқу дағдысы, оқу сауаттылығы, оқырмандық мәдениет, көркем әдебиет, шығармашылық тапсырма, оқуға қызығушылық.

Кіріспе

Қазіргі білім беру үдерісінің басты міндеттерінің бірі – функционалдық сауатты, өздігінен білім алуға қабілетті, шығармашылықпен ойлайтын тұлға қалыптастыру. Осы мақсатқа жетуде кітап оқудың маңызы ерекше. Себебі кітап – баланың дүниетанымын кеңейтетін, тілін дамытатын, ойлау қабілетін қалыптастыратын маңызды құрал.

Бастауыш сынып кезеңі – оқушының оқу әрекеті қалыптасатын негізгі кезең. Осы уақытта бала тек әріп танып, мәтінді оқып қана қоймай, оқығанын түсінуге, мазмұнын айтуға, кейіпкерлерге баға беруге, өз пікірін білдіруге үйренуі қажет.

Алайда қазіргі таңда балалардың кітап оқуға қызығушылығы біркелкі емес. Электронды құрылғылардың кең таралуы, қысқа ақпаратты тез қабылдауға бейімділік, көркем әдебиетке уақыттың аз бөлінуі оқырмандық дағдының қалыптасуына әсер етеді. Сондықтан бастауыш сыныпта кітап оқуды жүйелі түрде ұйымдастыру – мұғалім мен ата-ананың маңызды міндеттерінің бірі.

Кітап оқу дағдысының маңызы

Кітап оқу дағдысы – оқушының мәтінді дұрыс, түсініп, шапшаң және мәнерлеп оқуымен қатар, оқыған ақпаратын талдап, бағалап, өмірлік жағдаяттарда қолдана білу қабілеті.

Әсіресе көркем әдебиет баланың эмоционалдық және адамгершілік тәрбиесіне ықпал етеді. Ертегілер, әңгімелер, мысалдар мен өлеңдер арқылы оқушы достық, мейірімділік, еңбекқорлық, адалдық, отансүйгіштік сияқты құндылықтарды бойына сіңіреді.

Бастауыш сыныпта кітап оқуға қызығушылықты қалыптастыру

Баланың кітапқа деген қызығушылығы бір күнде қалыптаспайды. Ол жүйелі әрі қызықты ұйымдастырылған жұмыстар арқылы дамиды. Мұғалім оқушыны «көп оқуға» ғана емес, «қызығып оқуға» бағыттауы қажет.

1. Оқушының жас ерекшелігіне сәйкес кітап таңдау

Бастауыш сынып оқушысына ұсынылатын кітап:

- мазмұны түсінікті;
- көлемі баланың оқу мүмкіндігіне сай;
- қарпі анық;
- суреттері тартымды;
- оқиғасы қызықты;
- тәрбиелік мәні жоғары болуы қажет.

1-сыныпта қысқа әңгімелер мен суретті кітаптарға басымдық берілсе, 2–4-сыныптарда көлемі біртіндеп күрделірек шығармаларға көшуге болады.

2. Мұғалімнің мәнерлеп оқуы

Мұғалімнің өзі кітап оқуға үлгі болуы маңызды. Сабақ барысында мұғалім шығармадан қызықты үзінді оқып, оқиғаның жалғасын оқушылардың өздеріне болжатуы мүмкін.

Мысалы:

«Оқиға әрі қарай қалай жалғасады?»
«Сен кейіпкердің орнында болсаң не істер едің?»
«Автор бұл жерде қандай ой айтқысы келді?»

деген сұрақтар оқушының қызығушылығын арттырады.

3. «Кітап таңдауға көмектес» әдісі

Оқушыға бірнеше кітап ұсынылып, олардың мұқабасы, атауы және қысқаша мазмұны таныстырылады. Оқушы өзіне ұнаған кітапты таңдайды.

Бұл әдіс баланың таңдау құқығын сезінуіне мүмкіндік береді және кітап оқуға деген ішкі мотивациясын арттырады.

Қорытынды

Бастауыш сынып оқушысының кітап оқу дағдысын дамыту – оның болашақтағы білім алуына берік негіз қалайтын маңызды педагогикалық бағыт. Кітап оқуға үйрету тек оқу жылдамдығын арттырумен шектелмейді. Нағыз оқырман қалыптастыру үшін бала оқығанын түсініп, талдап, бағалап, өз ойын еркін жеткізе білуі қажет.

Мұғалімнің міндеті – оқушыға кітапты міндет ретінде емес, **таным мен қуаныштың көзі** ретінде таныту. Ол үшін сабақта және сабақтан тыс уақытта түрлі әдіс-тәсілдерді, шығармашылық тапсырмаларды, кітап көрмелерін, оқырман күнделігін, рөлдік ойындарды және ата-анамен бірлескен жұмыстарды жүйелі қолдану тиімді.

«Кітап оқитын бала – ойлайтын бала» деген қағиданы басшылыққа ала отырып, бастауыш сыныптан бастап оқушының кітапқа деген сүйіспеншілігін қалыптастыру – білімді, ізденімпаз, рухани бай тұлға тәрбиелеудің маңызды шарты.

Уйсинбаева Орынкул Аргинбековна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-модератор
№125 жалпы орта білім беретін мектебі
Шымкент қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ: МӘТІНДІ ТҮСІНУ, ТАЛДАУ ЖӘНЕ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Оқу сауаттылығы мәтінді техникалық тұрғыдан оқумен шектелмей, ақпаратты түсіну, интерпретациялау, талдау, бағалау және оны оқу-өмірлік жағдаяттарда қолдану қабілеті ретінде сипатталады. Зерттеудің әдістемелік негізі мәтінмен жұмысты үш кезеңде ұйымдастыруға: мәтіналды бағдарлау, мәтінді мағыналық өңдеу және мәтіннен кейінгі интерпретациялық-қолданбалы әрекетке сүйенеді. Әр кезеңнің мақсаты мен педагогикалық мүмкіндіктері айқындалып, бастауыш сынып сабақтарында қолдануға болатын тапсырмалар жүйесі ұсынылады. Мәтінмен жүйелі жұмыс оқушының саналы оқуын, ақпаратты іріктеуін, дәлелді пікір айтуын және функционалдық қолдануын дамытуға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: оқу сауаттылығы, мәтінді түсіну, мағыналық оқу, мәтінді талдау, ақпаратты қолдану, бастауыш білім, оқырмандық құзыреттілік.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жағдайында оқушының оқу жетістігін тек білім көлемімен өлшеу жеткіліксіз. Білім алушының ақпаратты қабылдауы, оның мазмұнын түсінуі, қажетті мәліметті іріктеуі, алынған ақпаратты талдауы және оны нақты оқу немесе өмірлік жағдаятта пайдалана алуы білім сапасының маңызды көрсеткіштерінің біріне айналып отыр.

Оқу сауаттылығы ұғымының мазмұны халықаралық зерттеулерде оқырманның мәтінді түсінуімен ғана шектелмейді. PISA тұжырымдамасында оқу сауаттылығы мәтінді түсіну, пайдалану, бағалау, ой елегінен өткізу және мәтінмен белсенді әрекеттесу қабілеті ретінде сипатталады.

Бастауыш мектеп кезеңінде оқу сауаттылығын қалыптастырудың маңызы ерекше. Себебі дәл осы кезеңде баланың оқуға деген тұрақты қатынасы, мәтінді қабылдау тәсілдері, ақпаратпен жұмыс істеу стратегиялары және өз ойын мәтін мазмұнына сүйеніп жеткізу қабілеті қалыптасады. Оқушы мәтінді тек қайта айтып беруге бағытталса, оның оқу әрекеті репродуктивті деңгейде қалып қоюы мүмкін. Ал мәтін мазмұнын түсіндіру, дәлелдеу, салыстыру, қорытындылау және қолдану әрекеттері жүйелі ұйымдастырылған жағдайда оқушының функционалдық оқу дағдысы қалыптасады.

Қазақстандағы бастауыш білім мазмұнында да оқылым әрекетіне қойылатын талаптар біртіндеп күрделеніп, оқушының мәтін мазмұнын түсінуі, негізгі ойды анықтауы, ақпаратты табуы, мәтін бойынша пікір білдіруі және оқылған материалды қолдануы көзделеді. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының әдістемелік материалдарында оқу

сауаттылығын қалыптастыру барысында мәтінмен жұмысқа негізделген тапсырмаларды жүйелі ұйымдастырудың қажеттілігі көрсетілген.

Мәтінді түсіну мәселесін зерттеген C. Snow оқу түсінігін оқырманның мәтін мазмұнын өзінің бұрынғы білімімен байланыстыруы және мәтіннен мағына құрастыру үдерісімен байланыстырады .J. Oakhill, K. Cain және C. Elbro еңбектерінде мәтінді түсіну ақпараттарды өзара байланыстыру, жасырын мағынаны анықтау және қорытынды жасау әрекеттерімен сабақтас қарастырылады.

Мақаланың мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының мәтінді түсіну, талдау және оқылған ақпаратты қолдану дағдыларын қалыптастыруға бағытталған әдістемелік тәсілдерді жүйелеу.

Әдістеме

Оқу сауаттылығын дамыту әдістемесінің негізгі ұстанымы – мәтінді оқушының дайын ақпаратты қабылдау нысаны емес, мағына құрастыратын және ойлау әрекетін жүзеге асыратын оқу материалы ретінде қарастыру. Осыған сәйкес мәтінмен жұмысты өзара сабақтас үш кезең арқылы ұйымдастыру ұсынылады.

Бірінші кезең – мәтіналды бағдарлау. Оның мақсаты – оқушының тақырып туралы бастапқы білімін өзектендіру, мәтінді қабылдауға қажетті болжамдық және мотивациялық негіз қалыптастыру. Бұл кезеңде мәтіннің атауы, иллюстрациясы, негізгі ұғымдары немесе алғашқы сөйлемдері пайдаланылады. Мұғалім «Мәтін не туралы болуы мүмкін?», «Автор қандай мәселе көтеруі мүмкін?», «Бұл тақырып бойынша не білесің?» сияқты сұрақтар арқылы оқушының болжам жасауына жағдай жасайды. Мұндай жұмыс оқушының оқу мақсатын түсінуіне ықпал етеді. Сонымен қатар жаңа ұғымдар мен сөздер алдын ала қарастырылып, мәтін мазмұнын қабылдауға кедергі келтіретін тілдік қиындықтар азайтылады.

Екінші кезең – мәтінді мағыналық өңдеу. Бұл кезеңде оқушы мәтінді оқып, ондағы ақпаратты іріктейді, маңызды және қосымша мәліметтерді ажыратады, оқиғалар арасындағы байланысты анықтайды. Мұнда сұрақ қою, белгі қою, тірек сөздерді анықтау, ақпаратты салыстыру, себеп-салдарлық байланысты табу сияқты тәсілдер қолданылады.

Оқу тапсырмаларын құру кезінде олардың күрделілік деңгейі ескеріледі. Алғашқы тапсырмалар мәтінде тікелей берілген ақпаратты табуға бағытталса, кейінгі тапсырмалар бірнеше мәліметті байланыстыруды және мәтінде тікелей берілмеген қорытындыны анықтауды талап етеді. Осы арқылы оқушы ақпаратты іздеуден оны интерпретациялауға көшеді.

Үшінші кезең – мәтіннен кейінгі интерпретациялық-қолданбалы әрекет. Бұл кезеңнің негізгі ерекшелігі – оқушының мәтін мазмұнына қатысты өз пікірін қалыптастыруы және алынған ақпаратты жаңа жағдаятта қолдануы. Мұнда «Автордың негізгі ойы қандай?», «Мәтіндегі мәселені қалай шешуге болады?», «Оқығаныңды өмірде қай жағдайда қолданар едің?», «Автордың пікірін дәлелдейтін қандай ақпарат бар?» сияқты тапсырмалар ұсынылады.

Әдістемеде «түсіну – талдау – қолдану» логикасын сақтау маңызды. Түсіну деңгейінде оқушы негізгі және қосымша ақпаратты анықтайды. Талдау деңгейінде ақпараттар арасындағы байланысты белгілеп, себеп-салдарды анықтайды және мәтін мазмұнын интерпретациялайды. Қолдану деңгейінде оқушы алынған ақпаратты жаңа оқу немесе өмірлік жағдаятқа көшіреді.

Мәтінмен жұмыс барысында оқу сауаттылығының қалыптасуын бағалау үшін үш негізгі көрсеткішті басшылыққа алуға болады: ақпаратты дәл анықтау, мәтін мазмұнына сүйеніп тұжырым жасау және ақпаратты жаңа жағдаятта орынды қолдану.

Әдістеменің маңызды қағидаларының бірі – оқушының жас және жеке ерекшеліктерін ескеру. Бір мәтін бойынша барлық оқушыға бірдей деңгейдегі тапсырма ұсыну тиімді бола бермейді. Қолдауды қажет ететін оқушыларға тірек сөздер, сұрақ үлгілері, қысқартылған мәтін немесе визуалды материал ұсынылса, оқу деңгейі жоғары оқушыларға бірнеше ақпаратты салыстыру, автор позициясын бағалау және мәтінге қатысты өз сұрағын құрастыру тапсырмалары беріледі.

Практикада қолдану

Ұсынылған әдістемені бастауыш сыныптағы әдебиеттік және ақпараттық мәтіндермен жұмыс барысында жүйелі қолдануға болады. Практикалық ұйымдастыруда ең алдымен оқу мақсаты анықталады. Мысалы, сабақ мақсаты мәтіннің негізгі ойын анықтау ғана емес, мәтіндегі ақпаратты өмірлік жағдаятта қолдану деңгейіне дейін жеткізілуі мүмкін.

«Табиғатты қорғау» тақырыбындағы ақпараттық мәтінмен жұмыс барысында бірінші кезеңде оқушылар мәтін атауы мен иллюстрацияға сүйеніп, мазмұнға болжам жасайды. Мұғалім оқушылардың бастапқы білімін анықтай отырып, табиғатты қорғаудың маңызы жөнінде қысқаша пікір алмасу ұйымдастырады.

Мәтінді оқу барысында оқушылар табиғатты қорғауға байланысты нақты ақпараттарды белгілейді. Одан кейін мәтіндегі себеп-салдарлық байланыстарды анықтайды. Мысалы, «адам әрекеті – табиғатқа әсері – ықтимал нәтиже» логикалық байланысын құру ұсынылады. Бұл тапсырма оқушының жеке ақпараттарды механикалық түрде есте сақтауынан гөрі олардың арасындағы мағыналық қатынасты түсінуіне мүмкіндік береді.

Мәтіннен кейінгі кезеңде оқушылар мәтінде ұсынылған ақпаратты жаңа жағдаятқа қолданады. Мысалы, «Мектеп ауласын таза ұстау үшін қандай үш әрекет ұсынар едің?» деген тапсырма беріледі. Оқушы жауабын мәтіндегі ақпаратпен байланыстырып, өз ұсынысын дәлелдеуі тиіс.

Оқу сауаттылығын қалыптастыруда дәлелді жауапқа ерекше мән беріледі. «Менің ойымша...» деп басталған пікірдің артынан «себебі...» арқылы дәлел келтіру оқушының мәтінге сүйеніп сөйлеу дағдысын дамытады. Мұндай тапсырмалар оқушының мәтінді түсінуі мен өзіндік пікірін бір-бірінен ажыратпай, өзара байланысты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Практикада мәтін мазмұнын әртүрлі формада қайта ұсыну да нәтижелі. Оқушы оқыған ақпарат бойынша қысқа жоспар құрастырады, негізгі ойды бір сөйлеммен тұжырымдайды, ақпараттық сызба жасайды немесе мәтіндегі мәселе бойынша қысқа ұсыныс әзірлейді.

Оқу сауаттылығын дамыту барысында ақпараттық мәтіндердің үлесін арттыру да маңызды. Көркем мәтін оқушының эмоциялық және эстетикалық қабылдауын дамытса, ақпараттық мәтін нақты мәліметті іздеу, салыстыру, іріктеу және қолдану дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сондықтан сабақ барысында мәтіндердің жанры мен құрылымын түрлендіріп отырған тиімді.

Әдістемені бағалауда қалыптастырушы бағалау тәсілдері қолданылады. Мұғалім оқушының жауабын үш бағыт бойынша талдай алады: ақпаратты табуы, ақпаратты түсіндіруі және оны қолдануы. Мысалы, оқушы мәтіннен нақты деректі дұрыс тапқанымен, оның мәнін түсіндіре алмаса, келесі тапсырмаларда интерпретациялауға бағытталған қолдау көрсетіледі. Ал ақпаратты түсініп, бірақ жаңа жағдаятта қолдануда қиналса, практикалық жағдаяттарға негізделген тапсырмалар көбейтіледі.

Әдістеменің белгілі бір шектеулері де бар. Мәтінмен терең жұмыс жасау уақытты қажет етеді; барлық оқушының оқу қарқыны бірдей емес; кейбір білім алушылардың сөздік қоры жеткіліксіз болуы мүмкін. Сондықтан мәтін көлемін, тапсырма санын және қолдау деңгейін оқушының оқу мүмкіндігіне қарай саралау қажет.

Қорытынды

Оқу сауаттылығын қалыптастыру – бастауыш білім берудің маңызды міндеттерінің бірі. Оның мазмұны мәтінді дұрыс оқумен шектелмей, ақпаратты түсіну, интерпретациялау, талдау, бағалау және жаңа жағдаятта қолдану әрекеттерін қамтиды.

Мақалада ұсынылған мәтіналды бағдарлау, мәтінді мағыналық өңдеу және мәтіннен кейінгі интерпретациялық-қолданбалы әрекеттен тұратын әдістемелік жүйе оқу сауаттылығын кезеңдік түрде дамытуға мүмкіндік береді. Бұл модельде оқушы алдымен мәтін мазмұнын болжайды және қабылдауға дайындалады, кейін ақпаратты іріктеп, байланыстырып, талдайды, соңында алынған білімін жаңа жағдаятта қолданады.

Әдістеменің нәтижелілігі тапсырмалардың мақсатты құрылуына, олардың күрделілік деңгейінің біртіндеп өсуіне және оқушының жауабын мәтіндік дәлелмен негіздеуіне

байланысты. Сонымен қатар қалыптастырушы бағалау оқу сауаттылығын дамытудың жеке траекториясын анықтауға мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда бастауыш сынып мұғалімінің негізгі міндеті – оқушыға мәтінді оқытып қана қоймай, оны мәтінмен ойлауға үйрету. Мұндай тәсіл оқушының оқу әрекетін белсенділендіріп, функционалдық сауаттылығын, сыни ойлауын және ақпаратты өмірлік мақсатта пайдалану қабілетін дамытуға жағдай жасайды. Демек, саналы әрі нәтижелі оқырман қалыптастыру – бастауыш білім сапасын арттырудың маңызды педагогикалық шарттарының бірі.

Қолданылған деректер тізімі

1. OECD. *PISA 2018 Assessment and Analytical Framework: Reading, Mathematics and Science*. – Paris: OECD Publishing, 2019.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі №399 бұйрығы. *Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім деңгейлерінің жалпы білім беретін пәндері мен таңдау курстары бойынша үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы*.
3. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. *Бастауыш сынып білім алушыларының оқу сауаттылығын қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар*. – Астана, 2023.
4. Snow C. E. *Reading for Understanding: Toward an R&D Program in Reading Comprehension*. – Santa Monica: RAND Corporation, 2002.
5. Oakhill J., Cain K., Elbro C. *Understanding and Teaching Reading Comprehension: A Handbook*. – London: Routledge, 2015.

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ: ПУТИ ПОНИМАНИЯ, АНАЛИЗА И ПРИМЕНЕНИЯ ТЕКСТА

Аннотация. В статье рассматриваются научно-методические основы развития читательской грамотности учащихся начальных классов. Читательская грамотность характеризуется не только как умение технически читать текст, но и как способность понимать, интерпретировать, анализировать, оценивать информацию и применять её в учебных и жизненных ситуациях. Методологическую основу исследования составляет организация работы с текстом в три этапа: ориентирование перед чтением текста, смысловая обработка текста и интерпретационно-практическая деятельность после чтения. Определены цели и педагогические возможности каждого этапа, а также предложена система заданий, которые могут быть использованы на уроках в начальных классах. Систематическая работа с текстом способствует развитию осознанного чтения учащихся, умения отбирать информацию, аргументированно выражать своё мнение и применять полученные знания в практической деятельности.

Ключевые слова: читательская грамотность, понимание текста, смысловое чтение, анализ текста, применение информации, начальное образование, читательская компетентность.

Курманбекова Аякуз Шериповна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-сарапшы
«ДАМУ ДАРА БАЛА» арнайы инклюзивті мектебі» ЖШС

ИНКЛЮЗИВТІ ОРТАДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ

Аңдатпа. Мақалада инклюзивті білім беру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Функционалдық сауаттылық оқушының білімді меңгеруімен қатар, оны күнделікті оқу және өмірлік жағдаяттарда қолдану қабілеті ретінде сипатталады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу тапсырмаларын бейімдеу, саралау, көрнекілік, практикалық әрекет және қалыптастырушы бағалау тәсілдерін қолданудың маңызы ашылады. Инклюзивті ортада функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған «түсіну – орындау – қолдану – бағалау» әдістемелік моделі ұсынылады. Оның бастауыш сыныптағы оқу үдерісінде қолдану ерекшеліктері сипатталады.

Түйінді сөздер: инклюзивті білім беру, функционалдық сауаттылық, ерекше білім беру қажеттіліктері, бастауыш сынып, саралап оқыту, жеке тәсіл, практикалық тапсырма.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының білім нәтижесін анықтауда тек оқу бағдарламасының мазмұнын меңгеруі жеткіліксіз. Білім алушы алған білімін нақты жағдайда пайдаланып, мәселені өздігінен шешіп, ақпаратты талдап, қажетті шешім қабылдай алуы тиіс.

Функционалдық сауаттылық – адамның білімін күнделікті өмірде тиімді пайдалануына мүмкіндік беретін білім, білік және дағдылардың өзара байланысқан жүйесі. Бастауыш сыныпта оның негіздері оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, ақпаратпен жұмыс, коммуникативтік әрекет, мәселені шешу және әлеуметтік ортада өздігінен әрекет ету арқылы қалыптасады. Себебі ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың оқу мүмкіндіктері, ақпаратты қабылдау қарқыны, тапсырманы орындау тәсілі және қажетті қолдау деңгейі әртүрлі болуы мүмкін. Сондықтан мұндай ортада бір ғана оқыту тәсілін барлық оқушыға бірдей қолдану тиімді нәтиже бермейді. Қазақстан Республикасының қолданыстағы нормативтік талаптарында ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау білім алушыға қажетті арнайы жағдайларды анықтауға бағытталатыны және оқытуда вариативті, арнайы әрі балама әдістерді қолдану қажеттілігі белгіленген.

Инклюзивті білім беру оқушының ерекшелігіне қарай оқу ортасын бейімдеуді ғана емес, оның білім беру үдерісіне белсенді қатысуын қамтамасыз етуді көздейді. Қазақстандағы инклюзивті саясаттың 2025–2030 жылдарға арналған тұжырымдамасында да ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың сапалы білімге тең қолжетімділігін қамтамасыз ету, психологиялық-педагогикалық қолдауды күшейту және педагогтерді инновациялық әдістемелерге даярлау бағыттары айқындалған. Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі міндеті – оқушыға дайын білімді ұсыну емес, сол білімді қолдануға мүмкіндік беретін оқу ортасын ұйымдастыру. Инклюзивті сыныпта бұл үдеріс жеке қолдау, саралау, көрнекілік, практикалық әрекет және жүйелі кері байланыс арқылы жүзеге асырылады.

Мақаланың мақсаты – инклюзивті ортада бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған тиімді әдістемелік тәсілдерді жүйелеу және оларды оқу үдерісінде қолдану мүмкіндіктерін көрсету.

Әдістеме

Инклюзивті ортада функционалдық сауаттылықты дамыту әдістемесінің негізіне оқушының білімді қабылдауы мен оны қолдануы арасындағы байланысты қамтамасыз ететін төрт кезеңдік модель алынды: түсіну – орындау – қолдану – бағалау.

Бірінші кезең – түсіну. Бұл кезеңде оқушы ұсынылған ақпараттың мағынасын түсінеді, тапсырманың шартын қабылдайды және орындау мақсатын анықтайды. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін тапсырманы қысқа әрі нақты нұсқаулықпен беру, негізгі ақпаратты визуалды түрде белгілеу, сурет, сызба, тірек сөздер және үлгі қолдану тиімді. Мысалы, математика сабағында «Дүкеннен 3 дәптер және 2 қалам сатып алынды. Барлығы қанша зат сатып алынды?» деген тапсырманы бірден мәтін түрінде берудің орнына заттардың суреттері, сандық белгілер және қысқа схема арқылы ұсынуға болады.

Екінші кезең – орындау. Оқушы түсінген ақпарат негізінде тапсырманы орындайды. Бұл кезеңде әрекетті кезеңдерге бөлу маңызды. Мысалы, есеп шығару барысында: «Не белгілі? Не белгісіз? Қандай амал қажет? Жауабы қандай?» деген алгоритм қолданылуы мүмкін. Мұндай құрылым оқушының әрекетін реттеп, тапсырманы орындаудағы танымдық жүктемені азайтады.

Үшінші кезең – қолдану. Функционалдық сауаттылықтың негізгі көрсеткіші осы кезеңде байқалады. Оқушы меңгерген білімін жаңа жағдаятта пайдаланады. Мысалы, математикалық білімді дүкендегі сатып алуды жоспарлауда, уақытты анықтауда, ақша есептеуде немесе өлшем бірліктерін күнделікті жағдайда қолдану ұсынылады.

Қазақ тілі немесе әдебиеттік оқу сабақтарында оқушы мәтінді оқып қана қоймай, оның мазмұнын өмірлік жағдаймен байланыстырады. Мысалы, мәтінде қауіпсіздік ережелері берілсе, оқушы сол ақпарат негізінде өзіне қажетті үш ереже құрастырады.

Төртінші кезең – бағалау. Бұл жерде оқушы өз әрекетінің нәтижесін бағалайды. «Мен тапсырманы орындадым ба?», «Қай жерде қиналдым?», «Қандай тәсіл көмектесті?» сияқты рефлексиялық сұрақтар қолданылады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін өзін-өзі бағалау қысқа әрі түсінікті формада ұйымдастырылғаны дұрыс. Мысалы, үш деңгейлі белгілер, суреттер немесе қысқа сөйлемдер арқылы өз нәтижесін көрсетуге болады.

Әдістеменің маңызды құрамдас бөлігі – саралап оқыту. Саралау тапсырманың мазмұнын ғана емес, оны орындау тәсілін де қамтиды. Бір оқушы тапсырманы өздігінен орындаса, екіншісіне алгоритм, үшіншісіне көрнекілік немесе педагогтің қосымша нұсқауы ұсынылуы мүмкін. Бұл тәсіл оқушыларды қабілетіне қарай бөлу үшін емес, әрқайсысына қажетті қолдау көлемін анықтау үшін пайдаланылады.

Инклюзивті ортада практикалық тапсырмалардың маңызы жоғары. Функционалдық сауаттылық нақты әрекет барысында тиімді қалыптасады. Сондықтан оқу тапсырмаларын күнделікті өмірдегі жағдайлармен байланыстыру қажет: дүкендегі есеп, уақытты жоспарлау, қоғамдық көліктегі бағытты анықтау, мәзірден қажетті ақпаратты табу, хабарландыруды оқу, қарапайым нұсқаулықты орындау, заттарды салыстыру және қауіпсіздік ережесін сақтау.

Психологиялық-педагогикалық қолдау функционалдық сауаттылықты дамыту әдістемесінің маңызды бөлігі болып табылады. Қолданыстағы қағидаларда мұндай қолдау оқушыны табысты оқыту мен дамытуға қажетті әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық жағдайларды жүйелі түрде ұйымдастыру ретінде қарастырылады.

Практикада қолдану

Ұсынылған тәсілді бастауыш сыныптағы негізгі пәндердің барлығында қолдануға болады. Практикалық жұмыста ең алдымен оқу мақсаты функционалдық әрекетпен байланыстырылады. Мысалы, математика сабағында «шамалар» тақырыбын меңгеру барысында оқушы тек өлшем бірліктерін жаттап қоймай, оларды күнделікті өмірде пайдалануы тиіс.

«Сатып алу» жағдаятын қарастырайық. Оқушыға бірнеше тауардың атауы мен бағасы ұсынылады. Тапсырманың бірінші деңгейінде қажетті ақпаратты табады. Екінші деңгейде екі немесе үш заттың жалпы құнын есептейді. Үшінші деңгейде белгілі бір ақша көлеміне қандай заттарды сатып алуға болатынын анықтайды. Соңғы деңгейде өз таңдауын түсіндіреді. Бұл тапсырмада математикалық білім практикалық жағдаятпен байланысады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыға тауарлардың суреті, бағасы ірі қаріппен берілген карточкалар немесе дайын есептеу алгоритмі ұсынылуы мүмкін. Осылайша бір оқу мақсатына әртүрлі қолдау арқылы жетуге мүмкіндік жасалады.

Қазақ тілі сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту үшін функционалдық мәтіндерді қолдану тиімді. Мысалы, хабарландыру, қысқа нұсқаулық, дүкендегі ақпарат, қауіпсіздік ережесі немесе күн тәртібі беріледі. Оқушы мәтіннен қажетті ақпаратты тауып, оны нақты жағдайда қолданады.

Мысалы, «Мектеп кітапханасының жұмыс уақыты» туралы шағын хабарландыру берілген жағдайда оқушы кітапхананың қай уақытта ашылатынын, қай уақытта жабылатынын анықтап, «Мен кітапханаға сағат 15:00-де бара аламын ба?» деген сұраққа жауап береді. Мұнда оқылым дағдысы өмірлік шешім қабылдаумен байланысады.

Дүниетану сабақтарында қоршаған ортаға қатысты практикалық жағдаяттарды қолдануға болады. Мысалы, суды үнемдеу тақырыбында оқушы суды қажетсіз пайдаланудың себептерін анықтап, оны үнемдеудің бірнеше жолын ұсынады. Тапсырма суреттермен, пиктограммалармен немесе қысқа сөйлемдермен бейімделуі мүмкін.

Инклюзивті оқытуда «бір тапсырма – бірнеше орындау жолы» қағидасы тиімді. Бір оқушы жауапты жазбаша берсе, екіншісі сурет арқылы көрсетеді, үшіншісі ауызша түсіндіреді. Мұнда негізгі талап – оқушының оқу мақсатына жетуі. Жауап беру формасын бейімдеу білім алушының нақты мүмкіндігін көрсетуге жағдай жасайды.

Практикада қадамдық қолдау тәсілін қолданудың да маңызы зор. Алғашқы тапсырмада мұғалім орындау алгоритмін көрсетеді. Келесі тапсырмада алгоритмнің бір бөлігі ғана беріледі. Кейін оқушы тапсырманы өздігінен орындауға көшеді.

Функционалдық сауаттылықты бағалау кезінде тек дұрыс жауапқа назар аудармай, оқушының әрекет барысын да ескеру қажет. Бағалаудың негізгі көрсеткіштері ретінде ақпаратты түсіну, тапсырманы орындау, білімді жаңа жағдайда қолдану және өз әрекетін түсіндіру алынады.

Инклюзивті ортада оқушының шағын жетістігінің өзі маңызды нәтиже болып табылады. Сондықтан қалыптастырушы бағалау барысында оқушының бастапқы деңгейі мен алға жылжуы салыстырылады. Қазіргі қағидаларда да ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау кезінде мұғалімнің оқушының оқу-танымдық іс-әрекетін бақылауы және жетістіктерін критериалды бағалауы қарастырылған .

Әдістеменің артықшылығы – оны нақты бір пәнмен шектемей, оқу бағдарламасының әртүрлі мазмұнына бейімдеуге болатындығында. Сонымен бірге тапсырмаларды бейімдеу үшін мұғалімнен алдын ала жоспарлау мен қосымша материал дайындауды талап етеді. Сондықтан педагог оқу мақсатын сақтай отырып, тапсырманың көлемін, тілдік күрделілігін, көрнекілік деңгейін және орындау уақытын оқушы қажеттілігіне қарай өзгертуі қажет.

Қорытынды

Инклюзивті білім беру жағдайында функционалдық сауаттылықты дамыту – білім алушының оқу жетістігін арттырумен қатар, оның дербестігін, әлеуметтік бейімделуін және күнделікті өмірде өздігінен әрекет ету мүмкіндігін кеңейтетін маңызды педагогикалық бағыт.

Бастауыш сынып кезеңінде функционалдық сауаттылықты қалыптастыру үшін оқушының білімді меңгеруінен оны нақты жағдайда қолдануына дейінгі бірізділік сақталуы қажет. Осы мақалада ұсынылған «түсіну – орындау – қолдану – бағалау» моделі оқу әрекетін кезеңдік ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Оның ерекшелігі – оқушының жеке мүмкіндігін ескере отырып, бір оқу мақсатына әртүрлі әдіс пен қолдау арқылы жетуді көздеуінде.

Инклюзивті ортада саралау, визуалды қолдау, қадамдық нұсқаулық, практикалық жағдаяттар және қалыптастырушы бағалау өзара байланыста қолданылған жағдайда оқушының оқу әрекеті біртіндеп дербестене түседі. Мұндай тәсіл ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін ғана емес, барлық білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға мүмкіндік береді.

Функционалдық сауатты оқушы – алған білімін қайталап қана қоймай, оны жаңа жағдайда пайдалана алатын, мәселені түсініп, шешім қабылдайтын және өз әрекетінің нәтижесін бағалай алатын тұлға.

Қолданылған деректер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы №4 бұйрығы. «Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын және бағдарламаларын бекіту туралы». – Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 30 желтоқсандағы №1143 қаулысы. «Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясаттың 2025–2030 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы». – Астана, 2024.
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы №6 бұйрығы. «Мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, қосымша білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыру қағидаларын бекіту туралы». – Астана, 2022.
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 31 тамыздағы №385 бұйрығы. «Тиісті типтердегі және түрлердегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы». – Астана, 2022.

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Аннотация. В статье рассматриваются научно-методические основы формирования функциональной грамотности учащихся начальных классов в условиях инклюзивного образования. Функциональная грамотность характеризуется не только как усвоение учащимся знаний, но и как способность применять их в различных учебных и жизненных ситуациях. Раскрывается значение адаптации учебных заданий с учётом индивидуальных возможностей учащихся с особыми образовательными потребностями, а также применения дифференцированного обучения, наглядных средств, практической деятельности и формативного оценивания. Предлагается методическая модель, направленная на развитие функциональной грамотности в инклюзивной среде, основанная на последовательности «понимание – выполнение – применение – оценивание». Описываются особенности её применения в образовательном процессе начальных классов.

Ключевые слова: инклюзивное образование, функциональная грамотность, особые образовательные потребности, начальные классы, дифференцированное обучение, индивидуальный подход, практическое задание.

DEVELOPING FUNCTIONAL LITERACY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. The article examines the scientific and methodological foundations for developing functional literacy among primary school students in the context of inclusive education. Functional literacy is defined not only as the acquisition of knowledge but also as the ability to apply this knowledge in various academic and real-life situations. The article highlights the importance of adapting learning tasks to the individual abilities of students with special educational needs, as well as using differentiated instruction, visual aids, practical activities, and formative assessment. A methodological model aimed at developing functional literacy in an inclusive environment is proposed, based on the sequence of “understanding – performing – applying – evaluating.” The features of its implementation in the primary school educational process are described.

Keywords: inclusive education, functional literacy, special educational needs, primary school, differentiated instruction, individual approach, practical task.

Бекқали Аяна Асхатқызы
Тәрбиеші
ЖШС “Ақниет иКО” “Балдырған” балабақша
Астана қаласы

БАЛАБАҚША ТӘРБИЕШІСІНІҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ТИІМДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Бұл мақалада балабақша тәрбиешісінің кәсіби қызметінде жасанды интеллектті тиімді қолдану жолдары ғылыми-публицистикалық тұрғыда жан-жақты талданады. Қазіргі цифрлық трансформация жағдайында мектепке дейінгі білім беру жүйесі де жаңаша мазмұнмен толықтырылып, инновациялық технологияларды орынды пайдалану қажеттілігі артып отыр. Жасанды интеллект құралдары білім беру үдерісін дербестендіруге, балалардың танымдық белсенділігін арттыруға, педагогтің әдістемелік қоржынын байытуға және басқарушылық шешімдерді негіздеуге мүмкіндік береді. Мақалада жасанды интеллекттің педагог қызметіндегі дидактикалық, диагностикалық, коммуникативтік және ұйымдастырушылық әлеуеті ашылып көрсетіледі. Тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігін жетілдіру контекстінде цифрлық сауаттылықтың маңызы, этикалық жауапкершілік мәселелері және ақпараттық қауіпсіздік талаптары қарастырылады. Жасанды интеллектті қолдану барысында баланың жас және психологиялық ерекшеліктерін ескеру қажеттілігі ғылыми негізде пайымдалады. Автор мектепке дейінгі ұйым жағдайында жасанды интеллектті енгізудің педагогикалық шарттарын, тиімді модельдерін және практикалық мысалдарын ұсынады. Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыруда цифрлық құралдарды ұтымды қолданудың стратегиялық мәнін айқындайды.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, мектепке дейінгі білім беру, тәрбиеші, цифрлық технология, кәсіби құзыреттілік, дербестендіру, инновация, педагогикалық үдеріс, ақпараттық қауіпсіздік, цифрлық сауаттылық.

Қазіргі жаһандану дәуірінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру жүйесінің барлық буындарына түбегейлі өзгерістер енгізіп отыр, бұл үдеріс мектепке дейінгі ұйымдар қызметінен де айқын көрініс табуда. Жасанды интеллект феномені тек техникалық жетістік қана емес, ол әлеуметтік-мәдени трансформацияның маңызды тетігі ретінде педагогикалық шынайылықтың мазмұнын жаңаша пайымдауға негіз қалайды. Мектепке дейінгі ұйым тәрбиешісінің кәсіби қызметі дәстүрлі тәрбиелеу мен оқыту шеңберінен шығып, цифрлық білім беру ресурстарын кіріктіру арқылы күрделене түсті. Осы тұрғыдан алғанда жасанды интеллект технологияларын мақсатты әрі ғылыми негізде пайдалану тәрбиешінің әдістемелік икемділігін арттырып, білім беру үдерісінің сапасын жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект деректерді талдау, мазмұн құрастыру, білім алушылардың жетістіктерін болжау және жеке оқу траекториясын қалыптастыру секілді қызметтерді атқара отырып педагогтің уақыттық және зияткерлік ресурстарын үнемдейді. Мұндай мүмкіндіктерді тиімді қолдану үшін тәрбиеші тек технологияны меңгеріп қана қоймай, оның педагогикалық әлеуетін терең түсінуі қажет. Өйткені мектеп жасына дейінгі бала үшін цифрлық құрал тек қосымша ресурс емес, оның танымдық тәжірибесін ұйымдастыратын орта элементі болып саналады. Сондықтан жасанды интеллектіні қолдану мәселесі тек техникалық сипатта қарастырылмай, тұлғалық-бағдарлы және құндылықтық тұрғыда зерделенуі тиіс. Бұл бағыттағы ізденістер мектепке дейінгі білім беру мазмұнын жаңғыртуға және тәрбиешінің кәсіби рөлін қайта қарастыруға негіз болады.

Жасанды интеллекттің дидактикалық мүмкіндіктері мектепке дейінгі ұйым жағдайында ерекше мәнге ие, себебі бұл кезең баланың тілдік, когнитивтік және әлеуметтік

дағдыларының қарқынды қалыптасуымен сипатталады. Интерактивті платформалар мен интеллектуалды қосымшалар баланың жеке даму қарқынын ескере отырып тапсырмалар ұсынуға қабілетті, бұл оқыту үдерісін дербестендірудің тиімді тетігіне айналады. Тәрбиеші жасанды интеллект көмегімен әр баланың қызығушылығын, қабілетін және меңгеру деңгейін талдай отырып оқу іс-әрекеттерін икемді жоспарлай алады. Мұндай тәсіл репродуктивті оқыту моделінен конструктивті және зерттеушілік сипаттағы әрекетке көшуге жағдай жасайды. Балалардың сөйлеу тілін дамытуда дыбыстық талдау жасайтын қосымшалар, логикалық ойлауын жетілдіруде адаптивті ойындар, шығармашылық қабілеттерін арттыруда цифрлық сурет салу құралдары айрықша нәтиже береді. Дегенмен жасанды интеллектіні шектен тыс қолдану баланың табиғи қарым-қатынас қажеттілігін төмендетпеуі тиіс, сондықтан тәрбиеші технология мен тірі қарым-қатынас арасындағы тепе-теңдікті сақтауы қажет. Цифрлық құрал баланың белсенді әрекетін ынталандырушы фактор болуы керек, пассивті тұтыну объектісіне айналмауы тиіс. Бұл тұрғыда педагогтің кәсіби пайымы мен әдістемелік шеберлігі шешуші рөл атқарады. Жасанды интеллект көмегімен әзірленген оқу материалдары ұлттық құндылықтар мен мәдени мазмұнға сәйкес бейімделуі қажет, өйткені мектепке дейінгі кезеңде тұлғаның мәдени сәйкестілігі қалыптасады. Осылайша дидактикалық әлеуетті ғылыми негізде пайдалану білім беру сапасын арттырудың маңызды шарты болып табылады.

Жасанды интеллекттің диагностикалық қызметі тәрбиешінің кәсіби іс-әрекетін ғылыми тұрғыдан негіздеуге мүмкіндік береді, себебі деректерге сүйенген талдау педагогикалық шешімдердің объективтілігін қамтамасыз етеді. Балалардың оқу жетістіктері мен мінез-құлық ерекшеліктері туралы жиналған мәліметтерді жүйелі сараптау арқылы тәрбиеші әр тәрбиеленушінің даму динамикасын нақты көре алады. Мұндай талдау қиындықтардың ерте кезеңде анықталуына және түзету жұмыстарының дер кезінде ұйымдастырылуына ықпал етеді. Жасанды интеллект алгоритмдері баланың эмоционалдық күйін, назар тұрақтылығын және тапсырмаларды орындау белсенділігін жанама көрсеткіштер арқылы бағалай алады. Бұл мәліметтер тәрбиешіге баламен жеке жұмыс жүргізудің мазмұнын нақтылауға көмектеседі. Дегенмен деректерді жинау мен өңдеу барысында этикалық нормаларды сақтау және ата-аналардың келісімін қамтамасыз ету міндетті шарт болып табылады. Ақпараттық қауіпсіздік талаптарын орындау балалардың жеке деректерін қорғауға бағытталған жүйелі шараларды қажет етеді. Тәрбиеші жасанды интеллект ұсынып отырған нәтижелерді механикалық түрде қабылдамай, оларды педагогикалық интуициясымен ұштастыра білуі тиіс. Өйткені кез келген алгоритм баланың ішкі әлемін толық сипаттай алмайды. Сондықтан диагностикалық мүмкіндіктерді орынды пайдалану кәсіби рефлексиямен қатар жүруі қажет.

Жасанды интеллектті тәрбиешінің ұйымдастырушылық және әдістемелік қызметінде қолдану білім беру үдерісін оңтайландыруға ықпал етеді, себебі құжаттаманы автоматтандыру, жоспарлау мен есеп беруді жеңілдету педагогтің шығармашылық жұмысына көбірек уақыт бөлуіне жағдай жасайды. Интеллектуалды жүйелер күнтізбелік-тақырыптық жоспарларды құрастыруда, оқу мақсаттарын нақтылауда және бағалау критерийлерін әзірлеуде көмекші құрал бола алады. Бұл үдерісте тәрбиеші жасанды интеллектіні шаблондық мәтін генераторы ретінде емес, идеяларды жүйелеуші серіктес ретінде қабылдауы маңызды. Кәсіби даму тұрғысынан алғанда жасанды интеллект педагогке ғылыми мақалалармен, заманауи әдістемелік нұсқаулықтармен жедел танысуға мүмкіндік береді. Өз тәжірибесін талдау және рефлексия жасау барысында цифрлық аналитика құралдарын пайдалану педагогикалық шеберліктің артуына ықпал етеді. Сонымен қатар жасанды интеллект арқылы ата-аналармен коммуникацияны жүйелеу, ақпараттық хабарламаларды жекелендіру және кері байланыс жинау жұмыстары жеңілдейді. Бұл өз кезегінде отбасы мен балабақша арасындағы серіктестікті нығайтады. Дегенмен технология педагогтің адамгершілік ұстанымын алмастырмайды, керісінше оны толықтырушы құрал ретінде қарастырылуы тиіс. Мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбиелік ықпал ең алдымен тұлғааралық қатынас арқылы жүзеге асатынын ескерсек, жасанды

интеллект сол қатынасты қолдаушы ресурс қызметін атқарады. Осылайша кәсіби қызметті ұйымдастыруда жасанды интеллектті орынды пайдалану педагогтің тиімділігін арттырып қана қоймай, білім беру ортасының сапасын кешенді түрде жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қорыта келе, балабақша тәрбиешісінің кәсіби қызметінде жасанды интеллектті тиімді пайдалану білім беру үдерісін жаңғыртуда шешуші рөл атқарады, өйткені бұл технология педагогтің әдістемелік, диагностикалық және ұйымдастырушылық әлеуетін айтарлықтай арттырады. Дербестендірілген оқу траекторияларын құру, балалардың когнитивтік және әлеуметтік дағдыларын нақты бағалау, шығармашылық қабілеттерін дамыту сияқты мүмкіндіктер тәрбиешінің кәсіби қызметін сапалы жаңа деңгейге көтереді. Алайда жасанды интеллекттің тиімділігі тек техникалық құрал ретінде емес, педагогикалық пайыммен, этикалық және ақпараттық қауіпсіздік нормаларын сақтаумен байланысты. Цифрлық технологияларды орынды интеграциялау педагогтің кәсіби икемділігін күшейтеді, баланың танымдық қызығушылығын ынталандырады және білім беру ортасының сапасын кешенді түрде жетілдіруге мүмкіндік береді. Осылайша, жасанды интеллект тек құрал емес, мектепке дейінгі білім беру сапасын арттырудағы стратегиялық серіктес ретінде қарастырылуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Куликовская, И. Э. Искусственный интеллект в дошкольном образовании: от теории к практике / И. Э. Куликовская // Январские педагогические чтения. – 2025. – № 11 (23). – С. 88-93 .

2. Халиуллина, Д. И. Использование сервисов генеративного искусственного интеллекта в языковых образовательных программах для детей дошкольного возраста / Д. И. Халиуллина // Информатизация образования. – 2025. – Т. 40, № 1. – С. 45-52 .

3. Новик, Н. Н. Использование искусственного интеллекта в дошкольном образовании / Н. Н. Новик, О. П. Евсеева, Д. К. Зайцева // Мир образования — образование в мире. – 2023. – № 1 (89). – С. 102-110 .

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВОСПИТАТЕЛЯ ДЕТСКОГО САДА

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируются эффективные способы применения искусственного интеллекта в профессиональной деятельности воспитателя детского сада с научно-публицистической точки зрения. В условиях современной цифровой трансформации система дошкольного образования также наполняется новым содержанием, что повышает необходимость целесообразного использования инновационных технологий. Инструменты искусственного интеллекта позволяют персонализировать образовательный процесс, повышать познавательную активность детей, обогащать методический инструментарий педагога и обосновывать управленческие решения. В статье раскрывается дидактический, диагностический, коммуникативный и организационный потенциал искусственного интеллекта в профессиональной деятельности педагога. В контексте совершенствования профессиональной компетентности воспитателя рассматриваются значение цифровой грамотности, вопросы этической ответственности и требования информационной безопасности. Научно обосновывается необходимость учёта возрастных и психологических особенностей ребёнка при использовании искусственного интеллекта. Автор предлагает педагогические условия внедрения искусственного интеллекта в условиях дошкольной организации, эффективные модели его применения и практические примеры. Результаты исследования определяют стратегическую значимость рационального использования цифровых инструментов для повышения качества дошкольного образования.

Ключевые слова: искусственный интеллект, дошкольное образование, воспитатель, цифровые технологии, профессиональная компетентность, персонализация, инновации, педагогический процесс, информационная безопасность, цифровая грамотность.

Оналбекқызы Индира
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Юрий Гагарин атындағы орта мектебі
Жамбыл облысы Байзақ ауданы

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТ САБАҚТАРЫНА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЕНГІЗУДІҢ МАҢЫЗЫ

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – білімді, бәсекеге қабілетті, шығармашыл тұлға қалыптастырумен қатар, ұлттық болмысын сақтайтын, туған елінің тарихы мен мәдениетін құрметтейтін ұрпақ тәрбиелеу. Осы тұрғыдан алғанда қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінің орны ерекше. Себебі ана тілі – халықтың рухани қазынасы, ал әдебиет – ұлттың дүниетанымы мен мәдени мұрасын танытатын маңызды құрал.

Ұлттық құндылықтарды қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарының мазмұнына жүйелі түрде енгізу оқушының тек пәндік білімін арттырып қана қоймай, оның бойында отансүйгіштік, үлкенді құрметтеу, кішіге қамқор болу, адалдық, еңбекқорлық, жауапкершілік, бірлік пен елжандылық сияқты қасиеттерді қалыптастыруға ықпал етеді.

Ұлттық құндылықтардың білім берудегі рөлі

Ұлттық құндылықтар – белгілі бір халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан рухани және мәдени ұстанымдарының жиынтығы. Қазақ халқы үшін туған жер, ел бірлігі, отбасы, салт-дәстүр, ана тілі, ұлттық өнер, үлкенді сыйлау, кішіге ізет көрсету, қонақжайлық, намыс пен ар-ұят ерекше мәнге ие.

Бұл құндылықтарды сабақ барысында оқушыға дайын күйінде ұсыну жеткіліксіз. Мұғалім оларды оқу материалы арқылы оқушының өзіне ойлантып, талдатып, өмірлік тәжірибесімен байланыстыра білуі қажет. Мысалы, әдеби шығарманы талдау кезінде кейіпкердің іс-әрекетіне баға беру, оның бойындағы жақсы және жағымсыз қасиеттерді анықтау, шығармадағы ұлттық дүниетаным көріністерін табу арқылы оқушы өз құндылықтарын саралайды.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды тілдік материалдар арқылы тиімді жүзеге асыруға болады. Мәтінмен жұмыс кезінде оқушыларға ұлттық мәдениетке, тарихқа, салт-дәстүрге, туған жерге қатысты мәтіндер ұсынылады.

Мәселен, мақал-мәтелдерді оқыту барысында халық даналығының тәрбиелік мәнін ашуға болады. «Отан – оттан да ыстық», «Еңбек түбі – береке», «Бірлік болмай, тірлік болмас» сияқты мақалдар оқушыны елін сүюге, еңбек етуге және бірлікті бағалауға тәрбиелейді. Сонымен қатар мақалдардың мағынасын түсіндіру, қазіргі өмірмен байланыстыру, өз ойын дәлелдеу сияқты тапсырмалар оқушының тілдік дағдыларын да дамытады.

Сабақта пікірталас, эссе, шығармашылық жазба, диалог құру, мәтін құрастыру сияқты әдістерді қолдану арқылы оқушы ұлттық құндылықтар туралы өз көзқарасын еркін білдіруге үйренеді. Мысалы, «Туған жер – тұғырым», «Отбасындағы ұлттық тәрбие», «Ана тілін

құрметтеу – елді құрметтеу» тақырыптарында эссе жаздыру оқушының тілдік сауаттылығын арттырып қана қоймай, азаматтық ұстанымын қалыптастырады.

Әдебиет сабақтарындағы ұлттық тәрбие

Қазақ әдебиеті – ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың ең тиімді құралдарының бірі. Әдеби шығармалар арқылы оқушы халқымыздың тарихын, дүниетанымын, салт-дәстүрін, мінез-құлқын және рухани мұрасын терең түсінеді.

Абай Құнанбайұлының шығармаларын оқыту барысында білім, еңбек, адамгершілік, әділет, ғылым сияқты құндылықтарға назар аударуға болады. Ыбырай Алтынсарин шығармалары арқылы еңбекқорлық пен білімге ұмтылу идеялары насихатталады. Ал батырлар жыры мен тарихи шығармалар отансүйгіштік, ел қорғау, ерлік пен бірлік ұғымдарын түсінуге мүмкіндік береді.

Көркем шығарманы оқытуда «Автор бұл мәселе арқылы қандай құндылықты насихаттайды?», «Кейіпкердің орнында болсаң, қандай шешім қабылдар едің?», «Шығармадағы құндылық бүгінгі қоғам үшін қаншалықты маңызды?» деген сұрақтарды қолдану тиімді. Мұндай тапсырмалар оқушыны дайын жауапты қайталауға емес, өздігінен ой қорытуға жетелейді.

Ұлттық құндылықтарды заманауи әдістермен ұштастыру

Ұлттық тәрбие дәстүрлі әдістермен ғана шектелмеуі керек. Қазіргі сабақта цифрлық технологияларды, жобалық оқытуды, зерттеу жұмыстарын, пікірталас пен шығармашылық тапсырмаларды ұлттық мазмұнмен үйлестіру маңызды.

Мысалы, оқушылар белгілі бір салт-дәстүр туралы шағын зерттеу жүргізіп, оның шығу тарихын, қазіргі қоғамдағы маңызын анықтай алады. «Ұлттық тағамдар», «Қазақтың дәстүрлі ойындары», «Отбасылық құндылықтар», «Қазақтың шешендік өнері» сияқты тақырыптарда жоба қорғау оқушының зерттеушілік және коммуникативтік қабілеттерін дамытады.

Сонымен бірге оқушы ұлттық құндылықтарды тек сабақта талқылап қоймай, күнделікті өмірде қолданудың маңызын түсінуі тиіс. Мысалы, үлкенге құрмет көрсету, кішіге қамқор болу, ана тілінде таза сөйлеуге ұмтылу, туған жерді қорғау және табиғатты аялау сияқты әрекеттердің барлығы ұлттық тәрбиенің нақты көрінісі болып табылады.

Мұғалімнің рөлі

Ұлттық құндылықтарды оқушы бойына сіңіруде мұғалімнің жеке үлгісі маңызды. Мұғалім оқушыға ұлттық құндылықтарды айтып қана қоймай, оны өзінің қарым-қатынасы, мәдениеті, сөйлеу мәнері және кәсіби ұстанымы арқылы көрсетуі қажет.

Сабақта оқушының пікірін құрметтеу, әртүрлі көзқарасқа түсіністікпен қарау, әділ бағалау, ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру – ұлттық тәрбиенің заманауи үлгісі. Себебі ұлттық құндылықтар тек өткенді дәріптеу емес, оларды қазіргі қоғамның талаптарымен үйлестіре отырып, болашаққа бағыттау.

Қорытынды

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарына ұлттық құндылықтарды енгізу – білім беру мен тәрбиені өзара сабақтастыратын маңызды бағыт. Ұлттық құндылықтарды меңгерген оқушы өзінің тілін, тарихын, мәдениетін құрметтеп қана қоймай, басқа халықтардың мәдениетіне де құрметпен қарайтын толерантты тұлға болып қалыптасады.

Сондықтан әрбір қазақ тілі мен әдебиеті сабағы оқушыға белгілі бір білім берумен қатар, оның жүрегіне ұлттық рух, адамгершілік қасиет және елге деген сүйіспеншілік ұялата алуы тиіс. Ана тілін терең меңгерген, әдеби мұрасын бағалайтын, ұлттық құндылықтарын бойына сіңірген ұрпақ – ел болашағының берік негізі.

Ұлттық құндылық пен заманауи білімді ұштастыру арқылы ғана біз білімді ғана емес, рухани тұрғыдан кемел, елін сүйетін, жауапкершілігі жоғары азамат тәрбиелей аламыз.

Ровшенова Гулзина Рустембековна
Химия пәні, жас маман
Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінінің түлегі

ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы оқыту үдерісіне жаңа мүмкіндіктер енгізіп отыр. Солардың бірі – жасанды интеллект (ЖИ). Жасанды интеллект білім алушының жеке қажеттіліктерін ескеруге, оқу материалын тиімді меңгеруге, күрделі тақырыптарды түсіндіруге және мұғалімнің жұмысын оңтайландыруға мүмкіндік беретін заманауи құралға айналуда.

Химия пәні – теориялық білім мен практикалық әрекетті ұштастыратын күрделі ғылым. Атом құрылысы, химиялық байланыс, реакция теңдеулері, органикалық қосылыстар, химиялық есептер сияқты тақырыптар оқушылардан логикалық ойлау мен абстрактілі түсініктерді қажет етеді. Осындай жағдайда жасанды интеллектті орынды пайдалану химияны оқытудың сапасын арттыруға ықпал етеді.

Химияны оқытудағы жасанды интеллекттің мүмкіндіктері

Жасанды интеллекттің басты артықшылықтарының бірі – оқу материалын оқушының деңгейіне қарай бейімдеу. Бір сыныптағы оқушылардың білім деңгейі әртүрлі болуы мүмкін. Кейбір оқушылар жаңа тақырыпты тез меңгерсе, енді біреулерге қосымша түсіндіру мен қайталау қажет.

ЖИ көмегімен бір тақырыпты әртүрлі деңгейде түсіндіруге, қосымша сұрақтар құрастыруға және оқушының білімін тексеруге арналған тапсырмалар дайындауға болады. Мысалы, «Химиялық реакциялардың жылдамдығы» тақырыбын оқушының жас ерекшелігіне және дайындық деңгейіне қарай қарапайым түсіндірмеден бастап, күрделі ғылыми ұғымдарға дейін жеткізуге мүмкіндік бар.

Сонымен қатар жасанды интеллект химиялық формулаларды, реакция теңдеулерін және есептерді талдауға көмектеседі. Оқушы есептің дайын жауабын ғана алудың орнына, оның шешу жолын кезең-кезеңімен түсіндіруді сұрай алады. Бұл өз кезегінде оқушының логикалық ойлау қабілетін дамытуға жағдай жасайды.

Күрделі химиялық ұғымдарды түсіндірудегі рөлі

Химиядағы көптеген үдерістерді қарапайым көзбен бақылау мүмкін емес. Мысалы, атомдардың электрондық құрылысы, молекулалардың кеңістіктік пішіні, химиялық байланыстың түзілуі немесе реакцияның молекулалық деңгейде жүру механизмі оқушыға абстрактілі болуы мүмкін.

Жасанды интеллектпен бірге цифрлық модельдеу және визуализация құралдарын пайдалану арқылы мұндай құбылыстарды көрнекі түрде түсіндіруге болады. Оқушы химиялық үдерісті тек оқулықтағы мәтін арқылы емес, модель, схема немесе интерактивті тапсырма арқылы қабылдайды.

Бұл әсіресе күрделі тақырыптарды меңгеруде маңызды. Көрнекілік оқушының қызығушылығын арттырып, теориялық білімнің есте сақталуына ықпал етеді.

Жасанды интеллект және химиялық есептер

Химия сабақтарында есеп шығару оқушының пәнді қаншалықты меңгергенін көрсететін маңызды құралдардың бірі. Алайда кей оқушылар есептің шартын түсіну, қажетті формуланы таңдау немесе шешу алгоритмін анықтау кезінде қиындықтарға тап болады.

ЖИ бұл жағдайда оқушыға бағыттаушы көмекші ретінде қолданылуы мүмкін. Мысалы, есептің шешімін бірден берудің орнына, алдымен есептің шартын талдап, қандай шамалар белгілі екенін анықтауға, қандай формуланы қолдануға болатынын түсіндіруге болады.

Мұндай тәсіл оқушыны дайын жауапқа тәуелді етпей, өздігінен ойлануға үйретеді. Сондықтан мұғалім жасанды интеллектті «жауап беретін құрал» ретінде емес, «ойлануға бағыттайтын құрал» ретінде қолданғаны дұрыс.

Мұғалімнің жұмысын жеңілдету

Жасанды интеллекттің мүмкіндіктері оқушы үшін ғана емес, мұғалім үшін де маңызды. Мұғалім ЖИ көмегімен сабақ жоспарын құруға, тақырыпқа сәйкес деңгейлік тапсырмалар дайындауға, тест сұрақтарын әзірлеуге, мәтіндер мен практикалық жұмыстарға арналған нұсқаулықтар құрастыруға мүмкіндік алады.

Мысалы, белгілі бір тақырып бойынша бірден бірнеше деңгейдегі тапсырма дайындауға болады:

төмен деңгей – негізгі химиялық ұғымдарды анықтау;

орта деңгей – реакция теңдеулерін құрастыру;

жоғары деңгей – химиялық үдерісті талдау және қорытынды жасау;

шығармашылық деңгей – химиялық құбылысты өмірмен байланыстырып түсіндіру.

Осылайша мұғалім уақытын үнемдеп, оқушының жеке ерекшеліктеріне көбірек көңіл бөле алады.

Зерттеушілік қабілетті дамыту

Химия – тәжірибе мен зерттеуге негізделген ғылым. Жасанды интеллект оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамытуға да ықпал етеді. Оқушылар белгілі бір химиялық құбылыс бойынша сұрақтар құрастырып, болжам ұсынып, ақпаратты салыстырып, өз қорытындысын жасауға үйренеді.

Мысалы, «Температура химиялық реакция жылдамдығына қалай әсер етеді?» деген мәселе бойынша оқушы зерттеу жоспарын құрып, тәжірибе нәтижелерін талдап, қорытынды жасай алады. Мұнда ЖИ оқушының орнына зерттеу жүргізбеуі керек, керісінше зерттеу үдерісін ұйымдастыруға көмектесетін құрал ретінде қолданылуы қажет.

Жасанды интеллектті білім беруде қолданудың артықшылықтарымен қатар, белгілі бір тәуекелдері де бар. Ең басты мәселе – оқушының дайын жауапқа шамадан тыс тәуелді болып қалуы. Егер оқушы есептің жауабын ойланбай ЖИ-ге тапсырып, алынған нәтижені дайын күйінде қабылдайтын болса, оның білім сапасы мен өздігінен ойлау қабілеті төмендеуі мүмкін.

Сондықтан мұғалім оқушыларға ЖИ-ді дұрыс және жауапкершілікпен пайдаланудың ережелерін түсіндіруі қажет. Оқушы алынған ақпаратты тексеріп, бірнеше дереккөзбен салыстырып, химиялық заңдылықтарға сәйкестігін бағалай білуі тиіс.

Сонымен бірге ЖИ берген ақпарат әрдайым дұрыс бола бермейтінін ескеру маңызды. Кейбір жағдайда жүйе химиялық формуланы, реакция теңдеуін немесе есептің шешімін қате ұсынуы мүмкін. Сондықтан химия сабағында ЖИ жауабы мұғалімнің түсіндірмесін және ғылыми дереккөздерді алмастырмауы керек.

Жасанды интеллектті тиімді қолдану жолдары

Химия пәнінде жасанды интеллектті тиімді пайдалану үшін бірнеше қағиданы ұстанған жөн. Біріншіден, ЖИ оқу мақсатына сәйкес қолданылуы қажет. Екіншіден, оқушының өздігінен ойлануына мүмкіндік берілуі керек. Үшіншіден, алынған ақпарат міндетті түрде тексерілуі тиіс.

Сабақ барысында ЖИ-ді мынадай бағыттарда қолдануға болады:

жаңа тақырыпты түсіндіру және оны қарапайым тілмен қайта баяндау;

химиялық терминдердің мағынасын ашу;

деңгейлік есептер мен тапсырмалар құрастыру;

реакция теңдеулерін талдау;

тест және қалыптастырушы бағалау тапсырмаларын дайындау;

зерттеу жұмысының тақырыбы мен жоспарын нақтылау;

оқушының жауабындағы қателерді анықтауға көмектесу;

химияны күнделікті өмірмен байланыстыратын мысалдар іздеу.

Бұл тәсілдердің барлығы мұғалімнің кәсіби бақылауымен жүзеге асқанда ғана тиімді нәтиже береді.

Қорытынды

Жасанды интеллект – химия пәнін оқытудың сапасын арттыруға мүмкіндік беретін заманауи технологиялық құрал. Ол күрделі химиялық ұғымдарды түсіндіруге, оқу материалын оқушы деңгейіне бейімдеуге, есептерді талдауға, тапсырмалар дайындауға және зерттеушілік қабілетті дамытуға көмектеседі.

Дегенмен жасанды интеллект мұғалімді алмастыратын құрал емес. Мұғалім – оқу үдерісін ұйымдастырушы, бағыттаушы және оқушының тұлғалық дамуына ықпал етуші негізгі тұлға. Сондықтан ЖИ-ді дәстүрлі оқыту әдістерімен ұштастырып, оны мақсатты әрі сыни тұрғыдан қолдану маңызды.

Болашақта жасанды интеллект пен педагогикалық шеберліктің үйлесуі химия пәнін оқытуды бұрынғыдан да қызықты, интерактивті және оқушыға бағытталған үдеріске айналдыра алады. Ең бастысы – технологияны мақсат емес, сапалы білім мен саналы тұлға қалыптастыруға қызмет ететін тиімді құрал ретінде пайдалану.

Сайлау Арман Раджуұлы
Дене шынықтыру пәні мұғалімі
Майбұлақ жалпы білім беретін мектебі
Түркістан облысы Төлеби ауданы Жамбыл ауылы

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫНДА ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯЛАНҒАН ТӘСІЛДЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ НЕГІЗГІ АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада жалпы білім беретін мектептерде дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыруда дифференциацияланған оқыту тәсілін қолданудың теориялық және әдістемелік негіздері қарастырылады. Автор оқушылардың жас және жеке ерекшеліктерін, денсаулық жағдайын, физикалық даму деңгейі мен психофизиологиялық қасиеттерін ескере отырып, оқу-тәрбие үдерісін тиімді ұйымдастырудың маңызын айқындайды. Дене шынықтыру сабақтарында білім алушыларды негізгі, дайындық және арнайы медициналық топтарға бөлу арқылы жүзеге асырылатын дифференциацияланған тәсілдің оқу жүктемесін оңтайландырудағы, оқушылардың физикалық дайындығын арттырудағы және денсаулықты сақтаудағы рөлі негізделеді. Сонымен қатар, дене тәрбиесін дифференциациялау барысында қолданылатын әдістер кешені, бақылау сынақтары мен үй тапсырмаларын саралап ұйымдастыру жолдары сипатталады. Зерттеу нәтижелері дифференциацияланған оқыту тәсілінің оқушылардың қозғалыс белсенділігін арттыруға, функционалдық мүмкіндіктерін дамытуға және дене тәрбиесіне деген тұрақты қызығушылығын қалыптастыруға ықпал ететінін көрсетеді.

Кілт сөздер: дене шынықтыру, дифференциацияланған оқыту, жеке көзқарас, медициналық топтар, физикалық дайындық, денсаулықты сақтау, қозғалыс белсенділігі, оқу-тәрбие процесі, функционалдық даму, мектеп оқушылары.

Қазіргі таңда мұғалім қызметінің талаптарының бірі және оқу процесін тиімді ұйымдастырудың шарты барлық оқушылардың білімі мен дағдыларын толық игеруін қамтамасыз ету болып табылады. Бұл оқушылардың даму ерекшеліктерін, олардың қабілеттерін, яғни дифференциацияланған тәсілді ескерусіз мүмкін емес.

Дене шынықтыру сабағын жетілдіру және оның тиімділігін арттыру дифференциацияланған оқыту мәселесін жасамай мүмкін емес. Қазіргі заманғы дене

шынықтыру сабағының маңызды талабы-денсаулық жағдайын, дене дамуын, дене шынықтыру дайындығын, психикалық қасиеттерін дамыту ерекшеліктерін ескере отырып, білім алушыларға дифференциацияланған және жеке көзқарасты қамтамасыз ету. Дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыруға дифференциацияланған тәсілді жүзеге асыру мақсатында мектептің барлық оқушылары денсаулық және дене шынықтыру дайындығы деңгейі бойынша үш медициналық топқа бөлінеді – негізгі, дайындық және арнайы медициналық. Бұл топтардағы сабақтар оқу бағдарламаларымен, физикалық жүктемелердің көлемі мен құрылымымен, сондай-ақ оқу материалын игеру деңгейіне қойылатын талаптармен ерекшеленеді. Жалпы дене шынықтыру сабақтарындағы дифференциацияланған тәсіл деп оқушылардың анықталған топтарының әрқайсысына олардың мүмкіндіктеріне қарай нақты көзқарас түсініледі, бұл дене дамуының оңтайлы деңгейіне, дене шынықтыруға, сондай-ақ тиісті білім, білік және дағдылар көлеміне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесінде дифференциацияланған тәсілді ұйымдастыру мәселесі маңызды және өзекті деп танылады. Бұл мәселенің әртүрлі аспектілері бойынша ғылыми әзірлемелер бар, соның арқасында дифференциацияланған тәсілдің негізінде жатқан белгілер айқын болды: денсаулық жағдайы мен физикалық даму деңгейі, дене шынықтыру деңгейі, биологиялық жетілу дәрежесі және балалардың жынысы, жүйке жүйесі мен темперамент қасиеттері. Дұрыс қалып пен арқа мен іш бұлшықеттерін нығайтуға арналған жаттығулар тобындағы бөлім кеңейтілді. Арқанға өрмелеу, тарту және акробатикалық жаттығулар толығымен алынып тасталады. Бағдарламаның оқу материалы оқушылардың дәйекті дайындығын қамтамасыз етуге және сол арқылы дайындық немесе негізгі топқа ауысу үшін жақсы жағдай жасауға арналған.

Дене тәрбиесін дифференциялау мәселелерін шешуде мектеп оқушыларының дене дайындығының жоғары деңгейіне жету мәселесі маңызды болып табылады. Тәжірибе көрсеткендей, физикалық дайын балалар оқу жүктемелеріне тез бейімделеді, өз білімі мен дағдыларына сенімдірек, оқу іс-әрекетінде жақсы нәтижелерге қол жеткізеді. Демек, мектеп оқушыларының дайындығын ескере отырып, дене шынықтыру бойынша оқу-тәрбие үрдісін дифференциялау керек.

Дене шынықтыру сабақтарында дифференциацияланған тәсілді ұйымдастыру бойынша әдістер кешені оқу-тәрбие процесін жүргізу үшін өте ұтымды болып табылады.

"Дене шынықтыру" пәні бойынша оқу-тәрбие процесін жетілдіру мақсатында оқушылардың жеке мүмкіндіктерін есепке алу және оқыту процесін дифференциялау және дене қасиеттерін дамыту негізінде 5-9 сынып оқушыларына дифференциацияланған оқыту әдістемесімен оқу бағдарламасын әзірленді. Осы бағдарламаға сәйкес дифференциацияланған оқыту әдістемесі келесі міндеттерді шешуді көздейді:

1. Өмірлік маңызды моториканы және дағдыларды үйрету,оларды әр түрлі жағдайларда қолдану.
2. Дене шынықтыру және функционалдық дайындық деңгейін арттыру.
3. Оқушының жеке қабілеттерін дамыту, дене дайындығының әлсіз жақтарын жою.
4. Дене шынықтыру және спорт бойынша гигиена, медицина, қажетті ұғымдар мен теориялық ақпарат саласында білім алу.
5. Дене шынықтырумен өз бетінше айналысу қажеттілігі мен қабілетіне тәрбиелеу, оларды саналы түрде демалу, жаттығу, өнімділікті арттыру мақсатында қолдану.

Оқушының дене тәрбиесін дифференциялау нәтижесі адамның даралығын қалыптастыру процесіне, оқыту мен тәрбиелеудің мазмұнына, оқыту мен тәрбиелеу технологиясына және сабақ формаларын ұйымдастыруға байланысты. Дене шынықтыру білімін дифференциялау принциптеріне:

1. Адамның физикалық әлеуетінің табиғи даму принципі.
2. Жас кезеңдерін танудағы әлеуметтену принципі.
3. Дене жаттығуларынан ләззат алу принципі.
4. Білім беру кеңістігінің принципі.

Оқу процесін педагогикалық тұрғыдан дұрыс басқару, сабаққа уақытында түзетулер енгізу, практикалық іс-әрекетте дифференциацияланған тәсілді жүзеге асыру үшін оқушының физикалық дамуын ескеруден басқа, оқушылардың физикалық дайындығын бақылау қажет. Оқушылардың дене дайындығын зерттеу үшін келесі сынақтарды қамтуы мүмкін бағдарламаны құрастыруға болады: орнынан ұзындыққа секіру, допты лақтыру, қол динамометриясы.

Орнынан ұзындыққа секіру. Бұл тапсырма қозғалыс күші мен жылдамдығының дамуын көрсетеді.

Допты лақтыру (1 кг) негізінен қол мен магистраль бұлшықеттері арқылы орындалатын жұмыс кезінде жылдамдық-күш қасиеттерін бағалау үшін қолданылады.

Қол динамометриясы. Қолдың бұлшықет күші динамометрмен анықталады. 1-3 сынып оқушылары үшін бөлу шкаласы 0-ден 30 кг-ға дейін, 4-10 сынып оқушылары үшін шкала 0-ден 90 кг-ға дейін оң және сол қолдың күші бөлек өлшенеді. Дифференциацияланған тәсілді тек сабақта ғана емес, үй тапсырмасын орындау кезінде де қолдануға болады.

Бірінші кезеңде оқушылар тобына үй тапсырмасын құрастырылады. Сабақта осы кезеңде оқытылатын оқу материалына сәйкес өздік жұмыс үшін жаттығуларды таңдалып, үй жұмысы кешендері негізінен жалпы дамытушылық және қозғалыс қасиеттерін дамытуға арналған арнайы жаттығуларды қамттылады. Үй тапсырмасын оқушыларға қолжетімді және олардың үйдегі дайындығына сәйкес келетіндей, түсінікті, нақты, есте сақтауға және реттелетіндей етіп құрастыру шарт.

Келесі кезең үй тапсырмасын оқушылардың өміріне енгізу.

Қорытынды кезең – қорытындылау (бақылау). Қазіргі уақытта адам еңбегін техникаландыру, табиғатпен байланыс шындығын жоғалту, дене тәрбиесінің жүйелілігін бұзу, басқа да көптеген факторлардың пайда болуы оқу орындарында дене тәрбиесін қайта қарау немесе жетілдіру, негізсіз ұмытып кету қажеттілігі туындады. Егер тірі ағза кем дегенде шекті жүктемелерді алмаса, ол дамымайды, жақсармайды. Дене шынықтыру сабағында оқушы терлемесе, шаршамаса, ол үшін сабақ бос болды. Сәйкес техникалық спорттық базасы бар дене шынықтыруды оқытудың дифференциацияланған тәсілін практикаға енгізу арқылы оқушы қажетті жүктемені алады, жетілдіре алады. Сонымен қатар, тек осындай сабақтарда ғана мұғалім оқушыларға медициналық және гигиеналық және денсаулыққа байланысты көптеген білім мен дағдыларды бере алады. Бір сөзбен айтқанда, осындай сабақтарда ғана пәннің екінші бөлігі – мәдениетті игеруге болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Ермаков В. А. Основание и структура педагогической системы дифференцированного физического воспитания // Изв. Тул. гос. ун-та. Сер. Гуманитарные науки. 2012. № 1–2. С. 85–94;

2. Манжелей И.В. Инновации в физическом воспитании: учебное пособие. - Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2010. – 144 с;

3. Лях В. И., Зданевич В. И. Комплексная программа физического воспитания учащихся 1–11 классов. – М.: Просвещение, 2011.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал 2023 жылдың желтоқсан айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 13 ақпандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ26VPY00064454 берілген.

Журнал издается с декабря 2023 года.
Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ26VPY00064454 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 13 февраля 2023 года.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды. Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 08.08.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 08.08.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.